

Západ

Ročník 12. Číslo 3. Červen 1990

Cena \$4.00

Západ

Časopis pro Čechy a Slováky

Západ, bi-monthly for Czechs and Slovaks, published by the Collegium Bohemicum in Canada Second Class Mail Registration Number 4890 ISSN 0226-3068

Vydává: Collegium Bohemicum jako dvouměsíčník
Redakční rada: Eva Límanová, Stanislav Reiniš, Josef Škvorecký, Miloš Suchma, Ota Ulč, Eliška Kotrbová, Arnošt Wagner

Redaktor: Miloš Suchma
Administrátorka: Milada Reinišová
Grafická úprava: Věra Držmišková, Ctirad Smolík
Sazba: Prague Typesetting, Inc. ve spolupráci s ABE Toronto
Tiskne: Action Press Ltd., Kitchener

Dopisovatelé:
Kanada: Vladimír Cícha, Jan Drábek, Richard Drtina, Pavel Kantorek, Jiří Krupička, Marta Procházková, Jaroslav Švestka, Aleš Zeman

USA: Blanka Jičínská, Bohumil Krčil, Vladimír Kříž, Iva Pekárková, Eva von Rheinwald, Ivan Sviták, Jiří Sykora, Leoš Zeman

Austrálie: Petr Hrubý, Jan Jirásek, Jaroslav Kovaříček, Miloš Ondrášek
Německo: Antonín Brousek, Zbyněk Čefovský, Ota Filip, Karel Hviždala, Karel Kryl, Antonín Měšťan, Ján Mlynárik, Jan Pulda, Pavel Taussig, Karel Trinkewitz

Skandinávie: Robert Lamberg (Dánsko), Michael Konůpek (Norsko), Helena Kosková (Švédsko), Jan Kristofori (Norsko)

Švýcarsko: Dušan Šimko, Vladimír Škutina

Holandsko: Radek Kučera, Josef Staněk

Anglie: Jan Křesadlo

Francie: Ivan Kraus

Itálie: Stanislav Auský

Rakousko: Ivan Medek

Adresa redakce: Západ, Box 9021, Terminal P.O., Ottawa, Ont., Canada, K1G 3T8

Články nemusí vyjadřovat názory redakce.
Redakce si vyhrazuje právo na zkrácení a úpravu příspěvků. Redakční uzávěrka vždy 1. února, dubna, června, srpna, října a prosince

Adresa administrace: Západ, Box 322, Waterloo, Ont., Canada, N2J 4A4
Předplatné, příspěvky na tiskový fond, inzerci a změny adres zasílejte na adresu administrace.

Předplatné:

1 rok:

Can: \$22.00 Kanada

US: \$22.00 USA

US: \$26.00 ostatní země (letecky)

nebo ekvivalent v cizí měně

2 roky:

Can: \$40.00

US: \$40.00

US: \$48.00

Doživotní předplatné CAN \$400.00 (Kanada), US\$400.00 (USA a ostatní země).

Cena jednotlivého čísla \$4.00

Odběratelé v USA a v Kanadě mohou platit osobním šekem. V ostatních zemích bankovním příkazem nebo mezinárodní poštovní poukázkou (patrně nejvýhodnější pro evropské předplatitele).

Předplatné v Evropě lze poukázat na poštovní účet číslo 98601-202 u poštovního šekového úřadu 2000 Hamburg, BRD. Bankovní směrové číslo 200 100 20.

Ročník 12.

Číslo 3.

Červen 1990

Obsah

Československo

Písně a tísň (J. Vejvoda) 1
Příliš mnoho sametu (Ota Ulč) 3

Svět

NDR po svobodných volbách (A. Zeman) 4

Emigrace

Zkušenosti po rodičích (V. Burke) 5
Únik mozků (J. Staněk) 6

Interview

Jeden z návratů (A. Wagnes s M. Šuchmou) 7
Na počátku 80. let... (K. Kyr s Ivanem Tomkem) 8

Film

Dvě desetiletí čs. filmu (M. Špirit) 10

Věda

Proč Sověti prohráli závod o měsíc (K. Pacner) 13

Svědectví

Vzpomínky gen. dr. J. Smrčky 16

Fórum

Československo, Česko-Slovensko nebo Česko—Slovensko? (S. Reiniš) 17
Československo! (A. Wagner) 19

Historie

Potíže s historickou pamětí (O. Ulč) 20

Literatura

Jak se teď zabývat marxismem a marxisty? (J. Škvorecký) 22
Literární úskalí exilu (V. Kříž) 26
Výlet (J. Křesadlo) 27

Dopisy

29

Na obálce fotografie *Volební motiv* od Jana Zajíce

Prosíme, informujte své známé, o nichž si myslíte, že by o ZÁPAD měli zájem.

ZÁPAD DO VŠECH SVĚTADÍLŮ!!!

Československo

Jaroslav Vejvoda

Písně & tísň

(Zpráva z podhradí)

Jdu takhle po letech po Národní a potkám Hutku. Šli jsme tedy na pivo — v těch končinách výběr: "Smíchovský sklípek" (jako v prádelně); "U medvídků" (Budvar) a samozřejmě "U Vejvodů", kam jsme dorazili. Chodíval jsem tam jako student každý večer naposledy v životě a potom poslepu ve snech švýcarského exulanta, takže stále ještě vím, že se spustím dolů Perštýnem, nechám vpravo Skořepku s nárožním antikvariátem a ponořím se pod lešení v ulici Jiřské (roh Vejvodovy). To lešení zůstává i po čtvrtstoletí orientačním bodem, ale renesanční dům, obnovený roku 1908 (zřejmě tehdy naposledy) stále ještě stojí. Jenom prkna za okny a šetření energií v podobě sporého osvětlení vytvářejí v bývalém rytířském sídle pošmournou, které však zámožnému hostu přivykému setmělým lokálům nebude jistě cizí. Dávám proto k lepšímu, vždyť shora jmenované pivnice patří k málo zbylým pražským pramenům, kde je host jakž takž obslužen i když není v Čechách Braniborem. "Copak jedu domů, abych mluvil německy?" zapřísahám barda, který přikyvuje že ne, ale vysvětlí, že se to všechno postupně změní — sameťová revoluce, konec korupce, a tak vůbec. On sám, věří si, pivo tolik nepotřebuje a pomíjivé rozdíly v sortimentu a životní úrovni mezi Holandskem, kde žil v exilu a domovem, kam se natrvalo vrátil, rád oželel.

Pan Lauer, redaktor *Zemědělských novin*, které píše jako v roce 1968 o všem jiném než o zemědělství a nikdo je proto nesežene — pokud nevstává v půl páté ráno, původně domluvený na interview se mnou, nahrál rozhodnutí exilového průšviháře na poslední pásek. Právem. Vždyť autor *Požáru v bazaru* to rozjel teď přímo v Čechách: "Pan ministr zahraničí nejspíše nerozumí problémům nás 'cizinců' v uvozovkách..." stěžuje si a zmíní se o dívce, která jako politická azylantka studuje ve Spolkové republice, kde by jí však při návštěvě domova odebrali azyl, ale i stipendium. Soudím sice, že jde o bolavé osudy mnoha zejména pozdních uprchlíků, o jejichž azylovém statutu však nerozhoduje vláda země, kterou opustili. V její kompetenci je ovšem péče navrátilce, ale ty výzvy, které jsme slyšeli venku všichni, nemají prozatím reálný podklad (bytový, sociální atd.) — aneb byli nejspíše s nadějí osloveni ti zámožní. Což stěžejí platí pro pěvce, který se ve svých kacířských fejetonech i v dopisech přátelům nikdy neskryval s potížemi svého exilového hokynářství v oboru kazet (*Fossil*) a knih (*Sebetlač*). Poznamenávám proto pro

milovníky kultury, kteří nevydávají všechny dolary jenom za západní nápoje nebo středočeské pozemky, jejichž ceny stoupají a rozumí se ovšem ve valutě, že kazetové záznamy Jaroslavových jedinečných písní, stejně jako knižní vydání jeho sporů s mocí doma a s bezmocí v exilu, lze dále objednat a platit valutou, v níž byly produkovány, u pěvce: J. Hutka, Dasselstr. 35, D-5 Köln 1, West Germany. Ten je nicméně doma už znovu obdivován zástupy, takže i v posledním cvrkotu "U Vejvodů", kde už mládež zřejmě nedovádí jako kdysi, přiskočí dva mladíci se žádostí o autogram. Nakonec se přisourá i starší číšník, který však nechce bardův podpis, nýbrž jeho pomoc při sesazení ředitele. Dostane se mu demokratické poučky, že to mohou dnes sami zaměstnanci bez tlačanky shora — či dokonce z folkové scény — odchází s tváří vyjadřující stejnou nedůvěřivou nemohoucnost, s jakou přišel, jakož i nejspíše prošel své (i moje) totalitou udušené půlstoletí.

OF=Očekávám funkci?

Škrtiči, nijak revolucí nepotrestaní, se až na obvyklé středoevropské šeptandy, poplachy a zmatky neprojevili balkánsky a já — na rozdíl od mnoha radikálních krajanů v zahraničí, kteří však nebyli a nejsou ohroženi pučem či vstupem vojsk — považuji důslednou politiku usmíření nejen za křesťanské gesto, nýbrž za promyšlený státoprávní čin. Ani nynější ministr vnitra, který v pohnutých zimních dnech dementoval centrální přípravu puče,

nepopíral neznalost celé pavoučí sítě utajených (a neregistrovaných ozbrojených) sirotek totality a sám poukázal na promyšlenou poplašnou akci nesčetných anonymů, jakož i na neodhalené zázemí — či spíše podzemí svrženého, ale prokazatelně přežívajícího systému. Po čtyřiceti letech totalitní vlády, jejímž motorem byla korupce a metodou konspirace, potřebuje rodící se demokratická státnost plodné zrání. Ani zaseto by však nebylo v otevřené konfrontaci s početnými příživníky starého režimu, byť zbabělými, avšak zčásti ozbrojenými a ukvapeně zahnanými do úzkých. V době, kdy budou tyto řádky vytištěny, bude se v Čechách pomalu schylovat k svobodným volbám, pokud už nebudou demokratickou realitou, takže mohu bez obav z šíření poráženeckých nálad uvést, že nezasvěcenému pozorovateli se v několika zimních dnech zdálo být sopečná česká půda i pod kvalitními baťovskými podrážkami horká a podzemí v pohybu.

Koordináční centrum občanského fóra ztratilo však hlavu jenom jejím pozvednutím: Petr Pithart, erudici státovědec a sociolog, publikující v uplynulých letech hojně diskutovaná díla o české státnosti (*Pokus o vlast — Bolzano, Rád, Patočka a my v roce 1979 ve Svědectví; Osmadesátý; Rozmluvy Londýn*) — praxi jako jini chartisté z publicistiky (v *Literárkách* a jinde) dělníkem a od prvních hodin revoluce mluvčím OF a organizátorem je dle mého soudu v této době nenahraditelným předsedou české vlády — stejně jako dramatik a filozof Havel prezidentem či bývalý televizní komentátor Kantůrek ředitelem tohoto média. Jestliže se Informační servis Nezávislého tiskového střediska — profesionálně psané a tištěné pokračování samizdatových periodik *Revolver* a *Sport* s rvačskou vervou svých mladých

Petr Pithart, zde jako mluvčí Koordináčního centra OF: Pokus o vlast — Bolzano, Rád, Patočka a my (1990).

redaktorů (Jan Ruml, Ivan Lamper a mnoho jiných) demokraticky pouští nejen do bývalých mocipánů, nýbrž i do nových institucí a jejich představitelů, není povinen psát uctivě, ale měl by argumentovat věcně. Napsat po volbě Pítharta předsedou vlády — s odvoláním na ominózní hlas lidu a bez zvážení kvalifikace i práce nového ministerského předsedy a možné (či nemožné) alternativy — že po Praze koluje rovnice "OF = očekávám funkci", je ke vši neomalenosti, což není konec konců vlastnost lidu a tisku tak zcela cizí, navíc nedemokratické, protože tendenční. Vždyť napadení byli i předešlí jmenovaní mluvčí OF a to bez bližšího zdůvodnění, zvážení jiných možností (nebo nemožností) a zejména s oním anonymně lidovým zdůvodněním, které známe z minulosti.

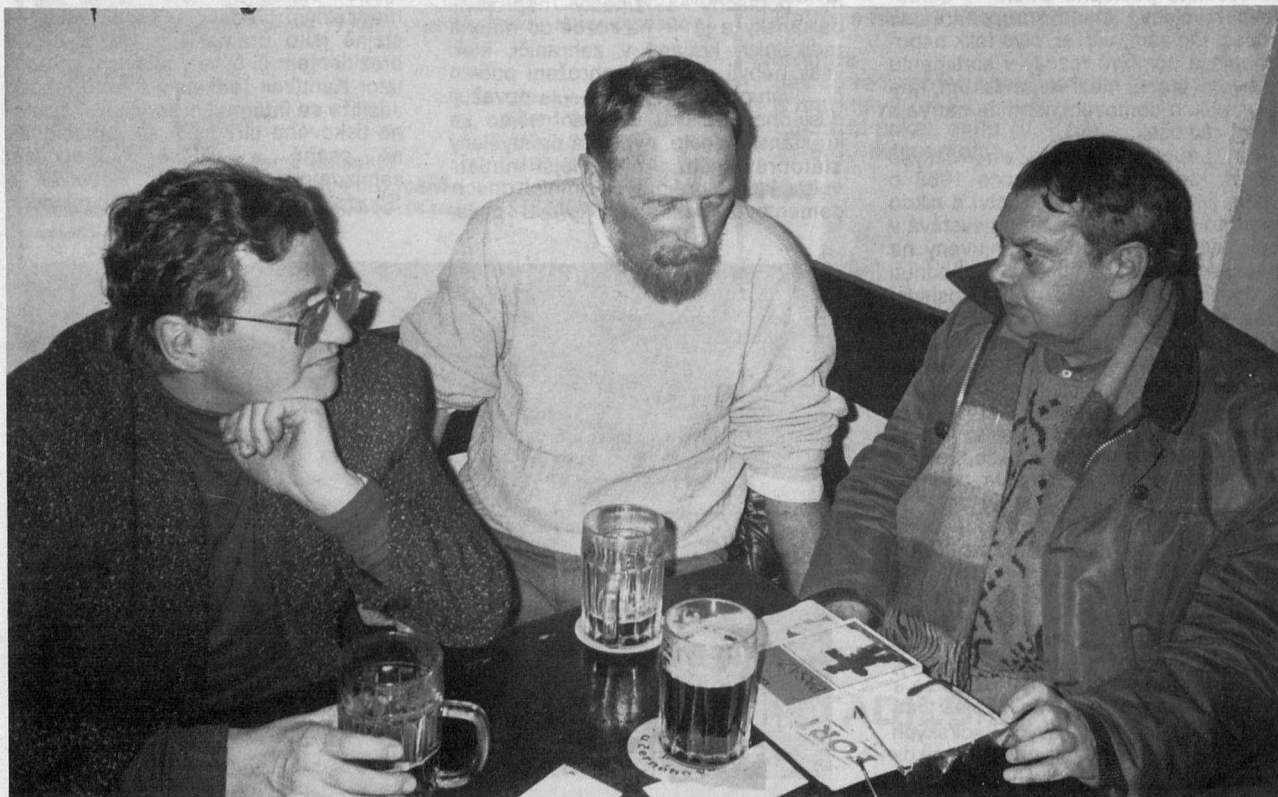
To už přesnější byl ve své neurvalosti Němec Schille, který pod názvem *Bald Kaiser von Deutschland (Brzy německým císařem; Spiegel 10/1990)* prozradil nezasvěceným sousedům několik intimit ze života nového prezidenta Havla (na Hradčanech "nejezdí výtahem, nýbrž běhá do schodů po dvou; v jeho hospůdce "Na Rybárně" je "k nedýchání"; je "diletantem" — což vyplývá asi z toho, že nebyl prezidentem už předtím, ale zkušených prezidentů bývá přece po revolucích pořádku, atd.) Citovaný reportér svůj hlas lidu pojmenoval alespoň náznakově: "*Wir rechnen mit dem Schlimmsten*" — "Počítáme s nejhorším",

stěžuje si Helena M., žena v domácnosti, 42-letá, matka dvou dětí, její manžel je členem KSC (jeho povolání není uvedeno). Nuže, já svého informátora z podhradí mohu jmenovat plně, protože mi to dovolil — je jím třicetiletý Václav Bucek, vyučený cukrář, který věnoval Koordinačnímu centru OF v době našeho rozhovoru 3 měsíce neplacené dovolené — a už před revolucí všechn volný čas riziku kurýrního cestování s necenzurovanými zásilkami mezi Prahou a Bratislavou. Když přebíral v oné zimní noci plné pučové šeptandy řetěz anonymních telefonů, často dramatických, přes neznalost pramene ("není šprochu") věcně zařizoval rychlé ověření ("Pepo, vem moped a zajed tam"), zeptal jsem se na reálnou pravděpodobnost toho poplašného kolotoče a jeho osobní motivaci k stressovému výkonu. Realitu šušky odhadl nízkým procentem, které s odstupem ztratilo hodnotu informace, za sebe uvedl jenom stručně, že je křesťanem...

Samet chytá prach...

Některé projevy nenásilné revoluce, snad příliš křesťanské, klouzají sametově do nevidaných a řekl bych i nečeských parodií tolerance. Ocituji znovu *Informační servis* (č. 43) — s příkladně aktuální kritikou. Jiřina Šiklová, kdysi činná na filozofické fakultě jako přednášející, později až dosud — jinde jako uklízečka, uvádí, jak nově zvolený děkan sezval všech-

ny kdysi propuštěné učitele a vyzval je k přednáškám a spolupůsobení při proměně fakulty ve svobodné akademické pracoviště. Umysl příkladný! Ale sametově revoluční děkan — "v děsu nových čistek" odmítá propustit i nejdogmatictější z dosavadních marxistů (z nichž mnozí dle jeho vlastních slov "nemají kvalifikaci", "byli posláni z OV KSC" a podobně). Chce nabídnout studentům dobré přednášky obklíčit neschopné učitele schopnými, nemorální morálními, a touto formou, během několika semestrů, přimět i ty nemorální, aby sami pochopili, že musí opustit řady akademické obce." Bohužel v diskusi se zjistilo, že fakulta nemá ani finance, z nichž by rehabilitované učitele platila, ani ministerské instrukce o právním statutu nově přijatých... Facit: Profesorko, oháněj se nadále smetáčkem — živatelem v dobách temna, teď však můžeš ve volném čase — zdarma, ale svobodně přednášet — a čekat až placení nepřednášející "sami pochopí, že musí opustit" své katedry a prebendy... Revoluce: Dr. Píthart kritizoval už jako mluvčí koordinačního centra revoluční nežádoucí centralismus, opisovaný metaforou: "Svatý Václav ještě nedorazil do provincie." Jako předseda české vlády se od počátku pokouší o vlast — o demokratickou českou státost — od jejích historických regionálních opor. Mezitím i Václav objel zemi a jeho obraz — spolu s dalšími symboly revoluce — nalézáme v roztočivých souvislostech všedního života i v té nejposlednější visce (viz foto).

Zleva autor zprávy, Ivo Železný, družstevní nakladatel, Karel Pecka, pán z podhradí "U černého vola."

Přítomnost symbolů však zrcadlí jen povrch. Budoucnost revoluce je v činech, které vycházejí z myšlení a pochopení, z hloubky. (Podávám zprávu o stavu občanství v Čechách, aniž se zabývám nadstátní hrou mocných, jejíž tahy jsou a budou rozhodující, jejíž pravidla však může diplomacie a znovuprobuzená státnost jedné z figur ovlivnit jen do určité míry — byť se tak děje dle mého názoru až dosud nečekaně energicky a velmi plodně). Český spisovatel z nejlidovějších, byl v minulosti orgány lidového státu jako takový neuznávány, Karel Pecka (jeho díla *Stěpení*, *Pasáž* a zejména *Motáky nevěstnému* z jáchymovských lágrů, kde autor sám strávil desetiletí svého mladého věku, vydali torontští — za *Motáky* byl Pecka vyznamenán Cenou Egona Hostovského) soudí: "Změna systému byla historicky neodvratná a proběhla optimálním rychlým způsobem v podobě happeningové klidného převratu. Název *sametové revoluce* nepřijímám rád, revoluce měla vždy negativní a retardační dohru. Samet zase lehce chytá prach, což se už viditelně projevuje..."

Danny v podhradí

Pan Pecka (stejnomený hrad otevírá i uzavírá děj *Stěpení*) je aristokratem z podhradí, mimo stěžených děl k tématu lidské společnosti v nejkrutějších podmínkách (*Uniky*, *Horečka*, *Na co umírají muži* napsal i úsměvné *Malostranské humoresky* (68 Publishers, Toronto) vysmívající se všem tehdejší hradním pánům a lokajům, vždyť autor popíjí rád národní nápoj s lidem dole ("U Bonaparta", U dvou slunců). Jako je Hrabalovi stůl ve výklenku "U tygra", je však Peckovi (soudě z literatury i z pozorování) pracovním stolem bytelná deska v pivnici "U černého vola", polohou i pivem jinde, až nad Hradčany. I tam mocně doléhají písně a tísňe z podhradí (někdy přehlušující vlastní rozhovor). Probírali jsme tam s jmenovaným, doplněním panem Železným, iniciátorem nového pražského nakladatelského družstva *Art Servis* — už zmíněné lidové nálady. Hleděl jsem přitom na znak pánů Smiřických, vymalovaný na stěně Peckova štamlókalu z důvodů, které jsem nezjistil, v každém případě však barvami tak výraznými, jako byla role onoho významného rodu v českých dějinách. Tím jsem se už tam — stejně jako teď při psaní — přesunul k touhám a nadějím lidu čtenářského. Tento lidský druh, zde už téměř vyhynulý, je v Čechách dosud vskutku lidovou kategorií a Danny Smiřický se stal z literární postavy, zkoumané převážně zasvěcenci a to zejména kvůli biografii autora, jakýmsi Jánošíkem čtenářského podhradí (Hrad ani Zámek se v této pohnuté době literaturou nezabývají...)

O to více oživil čtenáři, kteří mají po letech příležitost bez obav hovořit svým zálibám a hrdinům. Takže už byla v Praze založena Společnost Josefa Škvoreckého (na historické valné hromadě v kulturním středisku Homolka — pod předsednictvím a s

Ota Ulč

Příliš mnoho sametu

V Torontu v Masaryktownu jsem měl přednášku nazvanou *O převlékání kabátů a broušení noží*. Aniž bych se byl pokoušel rozdávat nějaké rozumy, spíš jsem kladl otázky. Jak zacházet s chameleony? Je lepší oportunisty si koupit a tak je zpacifikovat nebo se raději od nich distancovat, obrátit se k nim zády a tak eventuálně riskovat, že odvráceným vrazí kudlu do těchže zad?

Dá se vůbec generalizovat? Však nutno se dívat od případu k případu a nepominout rozdíl mezi estébáckou gorilou a venkoncem neškodným poseoutkou. Ať už dneska cejchují KSČ jako mafiánskou zločineckou organizaci, není mafián jako mafián. Rozhodně dám přednost bývalým straníkům, signatářům Charty před nestraníkem Alexejem Pludkem, autorem *Vabanku*, snad nejpadaouštější knihou celého období normalizace.

Komunistické vládnutí se loňského roku cácelo za rozličných okolností: v Československu metry sametu, v Rumunsku hektolitry krve. *Výzvy pana Havla k lásce a oduštění, zní v uších mnoha lidem jako řeč mimozemšťana*, postýskal si vesnický dopisovatel (Informační servis, 12. ledna 1990).

Dilema perfektně vyřešil mladý bard Jiří Dědeček:

*Nechte samet sametem,
pánové a dámy,
buď to s nimi sametem
nebo oni s námi.*

Petr Hrubý napsal knihu *Fools and Heroes* (Pergamon Press, 1980), o hrdinech a blázních či aspoň pošetlicích, profily politiků, ekonomů, historiků a básníků — jak psali tehdy a jak píší teď.

"Kádrování, stalinismus na ruby!" rozhořčeně reagovali potřešení.

Pěl svého času Pavel Kohout:

důkladným literárně-historickým referátem zasvěceného znalce Škvoreckého díla Václava Křištofa, jehož kontaktní adresa pro všechny případné zájemce odkudkoli zní: V. Křištof, Lohanského 847, 152 00 Praha 5). Bulletin Společnosti, věnovaný knihám a osudům Josefa a Zdeny, jejichž přílet očekávají vyhladovělé čtenářské masy netrpělivěji než mnohé, kdo přikvačili z nejbližšího sousedství sice rychleji, ale bez vzácného díla, které je předešlo, se příznačně jmenuje *Danny*.

Výstava nakladatelství 68 Publishers Toronto v Praze je ve chvíli, kdy čtete tyto řádky, už kulturně-historickou událostí. Věřím také, že mnohé v textu naznačené tísňe ustoupily jaru, jehož písně už jistě nikdy nepřehluší harmoniky. Ozvukem naplněných let však znovu slyšíme mezi kytarami mladých Dannyho stříbrný saxofón.

*Jen věřte, věřte, světa chudí,
že slunce — Stalin — nezhasne,
že bude, hoříc v naší hrudi,
vydávat světlo úžasné.*

"Nestydím se za svou víru ve Stalina. Básník má právo věřit. Neomlouvám se," vyjádřil se tento básník, osm let po dvacátém sjezdu (překlad z angličtiny. Literární noviny, 21. března 1964).

Tedy kladu otázku: Básník má právo věřit, ale máme my snad povinnost zapomenout, nepamatovat si, nadekretovat si amnézii.

Další otázky: Víra versus chování. Autor třeba psal hovadské chvály na třídní boj, ale při tom tajně podpořil oběť tohoto boje. Opěvovatel koncentráků třeba do nich nikoho neposlal. Šibenice opěvující Ivan Skála nikoho osobně nevěšel (třeba věšel, co my víme), ale rozhodně se pokoušel o legitimitu takového počínání, katům dodávat kuráž.

Arnošt Lustig tvrdí, že dílo nepravdivé nemůže být umělecké. Jak tedy separovat tvůrce a dílo? Céline, Ezra Pound, co takoví? Čumpelek byl či nebyl znamenitým mistrem štětců? Dělal jsme si legraci z Hlobilovy kantáty o Stalinovi proto, že to byla ubohá kantáta nebo že byla o Stalinovi? Co kdyby Beethoven ke své deváté symfonii místo *Ody na radost* byl připojil *Odu na Stalina* — jak miň a jakým právem miň by se nám líbila?

Faktor času: Jinak asi posuzovat básníka, oslavujícího v roce 1934 Hitlera jako vítěze nad nezaměstnaností, a jinak pak toho, kdo deset let poté oslavoval Hitlera jako genocidálního likvidátora méněcenných ras. V našem českém kontextu: 1945 — Holan a Rudá armáda, 1952 — Skála a šibenice, 1989 — Florián a víra v komunistické krásno zachovaná (báseň *Podzimní epistola* uveřejněná v Rudém právu 23. prosince 1989): *Komuniste se nemusí jen kát./Nemají proč se stydět za svou víru.../Bránili máj — a oslaví jej zase.../Čeká je dlouhá odříkavá směna. Budoucnost však nebyla poražena.)*

Na závěr něco optimistického, takhle to napsal Petr Fejtek v *Lidových novinách* 7. března: *Kvartální skóre je impozantní. Obecná společenská všemoc se zlomila tak důkladně, že se mnozí z nás diví, čeho se to vlastně léta tak obávali.* Autor končí s radostným zvěstováním Jiřího Suchého: *Neseme vám zprávu skvělou, Boží mlýny zase melou, že tyto mlýny se stávají každodenní realitou.*

I když sice mnozí normalizátoři se nadále drží mnohých koryt a jejich oběti nadále žijí jako topiči či noční hlídači. Ze velezrádce Vasil Bil'ak pobírá víc než desetitisícovou penzi, zatím co autentické patrioty vlast odměňuje bídou desetinkou. Otázek mnoho, tématika navýsost aktuální. Milé čtenářstvo, ozvěte se s názory.

Aleš Zeman

NDR po svobodných volbách

Za slunečného jarního počasí se v neděli 18. března 1990 dostavili voliči NDR, v hojném počtu 93 % k prvním a patrně i posledním demokratickým volbám během zatím čtyřicetiletého trvání tohoto státu. Jen málokdo demokratické volby na území dnešní NDR pamatuje: předchozí se konaly ještě před Adolfem a jeho tisíciletou říší 6. listopadu 1932. Jelikož "politika není žádná přesná věda" (Otto von Bismarck, 1863) výsledek březnových voleb se dost liší od předpovědi expertů. Nejlépe dopadla, a to bylo překvapení, konzervativní *Aliance pro Německo*, narychlo spojená zejména kancléřem Kohlem a jeho finančně mocnou mašinérií z Bonnu, kterou utvořily *Křesťansko demokratická unie (CDU-NDR)*, *Německá sociální unie (DSU)* a *Strana demokratického probuzení (DA)*. Nesocialistická *aliance* obdržela 48 %, zatímco favorizovaná *Sociálně demokratická strana (SPD-NDR)* obdržela pouhých 21,9 %. Obrození komunisté, *Strana demokratického socialismu (PDS)*, dříve Honeckrova *Strana socialistické jednoty (SED)*, získala 16,2 %, což je všeobecně považováno za udivující úspěch. Strany disidentů (*Nové fórum*, *Demokracie nyní* a *Mírová iniciativa*) shořely, coby alternativy levicového socialismu k západní konzumní společnosti, jako papír (2,7 %). Byly voleny ještě další strany, z nichž toliko liberálové (*Spolek svobodných demokratů — LDP/FDP-NDR*) mají šanci se uplatnit s 5,3 % v novém parlamentu.

Vítězná *aliance* je ni svatá, ni jednotná ve svých plánech a požadavcích. CDU-NDR, která je zdaleka nejsilnější stranou *aliance* (získala 40,8 %), náležela k stranám *Národní fronty* za Honeckera a i po zbavení se zjevných komunistických souputníků je západoněmeckým politikům podezřelá. Předsedou této strany, který bude patrně prvou demokraticky zvolenou hlavou státu, je muž neněmeckého jména Lothar de Maizière, 50 let mlád, potomek neněmeckých hugenotů z důryňského města Nordhausen. De Maizière vystudoval na konzervatoři hru na violu, poté získal doktorát práv a stal se advokátem ve výhodním Berlíně. Členem CDU-NDR je od roku 1956.

Druhou stranou *aliance* DSU, která obdržela 6,3 %, vede šestapadesátiletý bývalý farář z Lipska Hans-Wilhelm Ebeling, muž prý *kluzký jako úhoř*, který dovedl překvapivě rychle přeseďlat na pravicovou demokracii. U soudruhů z "rodné strany" SED prý se těšil

naprosté důvěře; i "koně krást s ním bylo možné", jak říkají obrazně Němci. Dále je též pomlouván, že v churavém hospodářství NDR dokázal nabýt při skromném platu faráře překvapivé jmění, včetně pohledného vikendového domu, starožitností, stylového nábytku v bytě bez činže a vozu značky Fiat Mirafiori (*Der Spiegel*, 11/90). Ebeling by chtěl v nové vládě obdržet funkci ministra zahraničí. Kvůli Ebelingově DSU, která je finančně podporována zejména bavorskou *Křesťanskou sociální unií (CSU)*, odmítli poražení sociální demokraté (SPD-NDR) hned po volbách vstoupit do nekomunistické vládní koalice.

Třetí stranu *aliance*, DA, která získala toliko 0,9 %, ještě před několika týdny vedl právník Wolfgang Schnur, který před volbami rezignoval, poté co byl obviněn z "neoficiální spolupráce" se Státní bezpečností (*Stasi*) pod krycím jménem "Torsten" datující se již od počátku sedmdesátých let. Na Schnurovo místo nastoupil nyní Rainer Eppelmann.

Nejvíce zklamání byli sociální demokraté (SPD-NDR), které ve volbách vedl pětáčtyřicetiletý muž mnoha talentů Ibranim Böhme; původními povoláními učitel dějepisu, kulturní činitel, dramaturg, číšník, překladatel, knihovník a dřevařský dělník. Od roku 1967 do roku 1976 byl členem SED; též si však za Honeckera pobyl 15 měsíců ve vyšetřovací vazbě, aniž byl odsouzen.

Paradoxním výsledkem voleb je, že dědici stalinské SED, nynější PDS, se patrně stanou poměrně silnou opoziční stranou. Spokojen je dosavadní předseda vlády Hans Modrow, nyní již jen "chromá kachna" NDR dle americké politické hantýrky. Předseda strany Gregor Gysi upozorňuje, že průzkumy mínění ještě v lednu 1990 dávaly jeho straně méně než 5 %.

Před volbami, ale zejména po nich, se objevily zprávy, že řada dnešních východoněmeckých politiků byla za Honeckera ve spolupráci s všudepřítomnou *Stasi*, která pomoci svých 85000 stálých zaměstnanců a 100000 příležitostných špiclů bděla nad "ideologickou čistotou" NDR. Mezi obviňovanými ze spolupráce je 40 nových poslanců (tj. 10 % nového 400 členového parlamentu!) včetně předsedů obou nejsilnějších stran de Maiziera a Böhmeho. Dle anonymního třístránkového dopisu měl de Maizière pracovat pro *Stasi* pod krycím jménem Czerni; Böhme měl mít krycí jména dokonce tři

dle výpovědi bývalého agenta *Stasi*. Zda se jedná o pravdivá obvinění či o komplot *Stasi* zdiskreditovat nové politiky NDR bude zkoumáno nejenom skandály vyhledávajícími žurnalisty, ale i novým parlamentem. Zatímco CDU-NDR a PDS žádají, aby tato obvinění byla vyšetřena až po ustanovení nového parlamentu, SPD-NDR požaduje, aby aféra *Stasi* byla vyjasněna ještě před jednáním o nové vládní koalici. Osm dnů po volbách Böhme dočasně rezignoval, jak na funkci předsedy strany, tak i na poslanecké křeslo. De Maizière označuje anonymní obvinění vůči jeho osobě za zcela nesmyslná.

Možno shrnout, že výsledek voleb v NDR je především triumfem kancléře Kohla a že, jak to vyjádřil v televizním interview jeden občan NDR: "bylo voleno spíše žaludky nežli hlavami". Voliči dali přednost heslu kancléře—*blahobyt namísto socialismu* a v menší míře naslouchali negativním prognózám politikům levicových stran. Ti upozorňovali, že občané NDR budou pravděpodobně zklamáni ve svých očekávaních blahobytu. Zavedení jednotné měny, všemocné deutsche marky, očekávané někdy v létě roku 1990 má přinést i negativní následky jako nezaměstnanost, zvýšené nájemné, nedostačující penze pro důchodce a zvýšené ceny subvencovaných potravin v NDR. Skandální obvinění nových poslanců z kolaborace se *Stasi* nastolila řadu ošemetných otázek a zpomalila povolební politický vývoj. Prozatím (konec března 1990) zůstává nejasné, zda vznikne v novém parlamentu NDR (Volksammer) velká koalice, která by zahrnovala i SPD-NDR.

Sjednocení Německa bude výsledkem voleb zjevně usnadněno a zřejmě se uskuteční připojením NDR k SRN dle článku 23 existující základní ústavy (*Grundgesetz*), namísto komplikovanějšího postupu dle článku 146, který by vyžadoval formulaci o ratifikaci ústavy nové. Tak jako tak, sjednocení, s kterým se před volbami v projevech (zejména západoněmeckých) politiků tak spěchalo, bude stát občany SRN značnou sumu. Jeden odhad je ve výši 180 miliard DM, což řádově odpovídá ročnímu rozpočtu kanadské federální vlády. Může to být pouhé *hausnumero*, neb jen k renovaci obytných domů v NDR by bylo zapotřebí 750 miliard DM a k výstavbě adekvátních silnic a železnic 200 miliard DM. A tak nejen z komplikovaných důvodů zahraničních, ale i z důvodů vnitřně západoněmeckých, bude úprk k německé jednotě nyní zpomalen. Kancléř Kohl v současné době odhaduje, že k sjednocení by mohlo dojít někdy koncem roku 1992. □

Emigrace

Vladimíra Burke

Zkušenosti po rodičích

Protože mě naši z Československa odvezli jako robě, nemám žádné osobní zkušenosti s komunismem, jenom po rodičích. Mámu vyloučili z mediccké fakulty, když odmítla nebarvit si nehty (na oranžovo). Máma tvrdí, že neodmítla, ale že lak byl sovětský a nedal se smýt ani sloupat. Jenže, když se tímhle bránila před vylučovací komisí, přišli jí urážku Sovětského svazu: jednak se prý buržoazní kosmetika v SSSR nevyrábí, a pokud se tam nějaká vyrábí, je dokonalá a sloupat se dá. Táta zas usnul při přednášce pana profesora Zdeňka Nejedlého o Leninovi, takže se nestal doktorem filozofie.

Ale to prostě nejsou osobní zkušenosti, a jedině z těch, tvrdí český spisovatel v exilu, se člověk doopravdy poučí. Buď je vedle, nebo já jsem výjimka. Já jsem od obou nedostudovaných rodičů tak dobře poučená, že se asi brzy rozvedu s Burkem. Namích mě tak, že jsem se od něho odstěhovala k mámě, jenomže pak mi ho bylo líto, je beze mě nemožný, neboť neumí ani zapnout myčku nádobí a byl by tedy beze mě za měsíc shnil. Tak jsem se k němu vrátila, ale namích mě stejně. Mudroval, blbeček kanadské, že Čechoslováci (jemu nevyšvětlíte, že jsou jenom Češi a Slováci, a že neexistuje žádná čechoslovenčina) by přece jen zas neměli tak úplně odmítat komunismus, protože přece jen zas taky pro ně udělal něco dobrého, atd. Tak prý se sama komunistická strana teď očisťuje zevnitř, vyloučili např. pana Husáka a Biláka a Jakeše a i několik jiných, což je důkaz, že nejsou nepřístupní argumentům, a tak a podobně po kanadsku mudroval.

Ale když se mi adrenalin ustálil na přípustné hodnotě, napadla mi divná věc. A s tou jsem na něj vyrukovala, když jsem se k němu, já — patrně — blbec, vrátila. Podívej, řekla jsem mu. Představ si, že by po druhé světové válce (což je pro mne sice diluvium, ale já opravdu nejsem závislá na čistě osobní zkušenosti, jak bych snad být měla) by se našel nějaký nezkompromitovaný nacist, tj. nějaký nacist, na něhož by se nic nevědělo, třeba ten admirál Dönitz, ale to uvádím čistě proto, že to je známé jméno, a o jeho reputaci jakožto nacionálního sociality neví nic — teda že by se našel takový nějaký nacist, dal by se zvolit předsedou strany, a poručil by z ní vyloučit ty nejvíce profláknuté genosy: Adolfa Hitlera, dr. Josefa Goebelse, Hermanna Göringa, Martina Bohrmanna, Ottu Skorzeného, Seppu Dietricha a tak; sebekriticky by přiznal, že Strana dělala chyby, dokonce i přehmaty, například Aušvic, že zavinila i leccos zlého, ale v podstatě že my-

šlenka nacionálního socialismu špatná není, a i když teď na Stranu přišly těžké časy, nesmí zmalomyslnět a musí dál bojovat za ideál nacionálního socialismu, ovšem ten pravý nepokřivený, atd., atp. Konec, konců, nacionálně socialistická strana udělala taky leccos dobrého: odstranila třeba nezaměstnanost, a i genosse Hitler osobně, stejně jako soudruh Husák než podlehl chybám a pokřivením, sem tam i se zasloužil — vystavěl autobahn. A dokonce i trpěl ve vězení, i když to už ho asi začalo křivit, neboť tam napsal *Mein Kampf*. Soudruha Husáka vězení nepokřivilo, ten tam nenapsal nic.

Burke se ještě nevzdal: "To nemůžeš jen tak srovnávat," pravil. "Komunistická strana udělala mnohem víc."

"Dobryho nebo špatnyho?" skočila mu dr. řeči máma, kterou jsem si vzala s sebou, aby mi napovídala.

"Dobryho," řekl tiše Burke. "V Československu nemají nezaměstnanost, a — a —"

Víc ho nenapadlo.

"Tak se mrknem na ty mínusy," řekla máma, a začala je vypočítávat na prstech: "V osmačtyřicátým udělali krátký proces s demokracií, a v letech následujících poslali asi sto tisíc lidí na uran. Nějakých snad pět set pověsili, přesný čísla se neví. Vzali nejenom fabriky kapitalistům, ale taky krámy a dílny řemeslníkům, a sedláckům hospodářství. Penzisty jako nepořebné lidi vystěhovali z Prahy na české *Divokey Zástup* do pohraničí, padesátiletý úředníky poslali do těžkého průmyslu. Zavedli ceruru, kolik knih dali do stoupy a kolik spisovatelů zakázali, nemohli spoulný. Na basu drknat nezakázali jako nacisti, Burke, ale za ten tvrdí, že jazz by tě poslali na psychiatrické y léčení. Nařídili všem povinně vyznávat povinný názory, a kdo se podřek, bylo s ním zatočeno. Z českých průmyslovejch výrobků světový pověstí dokázali udělat šunt, kterej jim prej za Gorbačova začali vracet už i ze Sovětského svazu."

Mámě došly prsty. Nabídla jsem jí svoje, ale máma řekla:

"To snad stačí. Tyhle výčty jsou strašně monotónní a člověk stejně pokaždý ještě na něco zapomene."

"Například že chtěli zničit rock'n roll," řekla jsem.

"To bych jim tak moc zas nevyčítala," pravila máma a namíchla mě.

"Ale buržousty do plynu neposílali, jako nacisti Židy," zmohl se Burke. "Nemáte právo srovnávat—"

"Voni na to měli přírodní zdroje," pravila máma. "Aspoň v Rusku. Sibíř je stejně spolehlivá a levnější."

"Odstranili nezaměstnanost," zamumlal Burke, svůj první a vlastně poslední argument, protože nemocenskou má-

me v Kanadě taky, a dokonce na veřejných záchodech zvláštní záchodky pro lidi v kolečkových židlích, to v Československu nemaj. Asi proto ovšem, že tam nemaj dost kolečkových židlí. Takže tenhle argument jsem na něho nevytáhla. Zato jsem řekla:

"Odstranili, protože zavedli povinnou vojenskou službu na dva roky!" Burke zbledl.

"No," pravila máma. "To oni —"

To já taky vím, že tu komunisti nezavedli, jenom zdědili. Použila jsem prostě *pia fraus*, zbožné lži, což se prý podle nebožtíka pátera Jandy v některých situacích může. Tohle byla přesně ta situace. Skočila jsem mámě do řeči:

"A vodváděj i lidi s platfósem!"

Burke zbledl. Já ho znám. Ten a přišít si knoflík? Jak jsem řekla, ani dyšvoř zapnout neumí. A aby vstával v zimě v šest, v létě v pět hodin? Měl by z toho smrt, což bych zas nechtěla. Ale já ho znám. On je pro mír, protože má strach, že kdyby to hrozilo válkou, seberou ho na vojnu.

"Well," pravil a přiznal porážku. "Asi máte pravdu, holky. Já jsem, jak říkáte, jenom blbej Kanadčan, kterej na vlastní kůži nic nezažil."

"Well," pomyslela jsem si. "Já taky ne."

Jak to teda je?

Zase mi něco napadlo. Když jsem doprovázela mámu před dům — Burke si v obýváku pustil *We Shall Overcome*, aby se ideologicky zrestauroval po porážce, a samozřejmě si z prádelníku načerpal životabudič, poněvač si myslí, že neví, kde má schovanou whisky (dolejvám mu jí vodou, ale nepomáhá to) — zeptala jsem se:

"Mámo, poslyš, teď budou ve starý zemi volby."

"Ve starý vlasti," opravila mě máma.

"Tak ve starý vlasti. Ale svobodný," řekla jsem. "Když jsi Burkemu předvedla tu částečnou enumeraci komunistických příspěvků k materiálnímu a duchovnímu rozvoji starý země — teda vlasti," opravila jsem se. "Kdo podle tebe, bude v těch volbách, po tom všem volit komunisty?"

Máma se podrbala ve vlasech prsty a nehty na oranžovo (ale zaručeně sloupateľným lakem *Max Factor*) a řekla:

"No, Vladěnko, především bretšnajdři —"

"Kdo?"

Káravě se na mě podívala:

"A to mi tvrdíš, že se nedíváš na televizi?"

Zastyděla jsem se a pravila jsem:

"A jo."

"No, potom altzhemři, grázli, mafiosi a domovnice," pravila máma.

"Proč domovnice?" zeptala jsem se. "Myslíš supers?"

"Jo," řekla máma. "Víš Vladěnko, to se tobě těžko vysvětlí," opět se podrbala oranžovými nehtama ve vlasech:

"Ty s nima nemáš tu osobní zkušenost."

Jožka Staněk

Únik mozků

Před časem se mi dostal do ruky malý výstřížek z novin vycházejících v republice s uvedeným titulkem. Autor se v příspěvku zabývá otázkou spolupráce a pomoci emigrantů nově se rodící demokracii. Píše: *Zaznělo až ke mně volání po návratu emigrantů s podtextem naděje na vítaný přínos jejich kdysi slabomyslně poplivaných schopností. Nedovedu zakrýt svou skepsi. Možnost návratu je jistě samozřejmostí — ale mnozí jsou pro nás ztraceni... přijet prohlédnout si, pohovořit, to snad ano, ovšem nic víc. Nelze to nikomu zazlívát, většinou odtud odešli s pocitem křivdy a s prázdnými rukama, aby kdesi mezi cizími začínali od pily. Jedinou zárukou úspěchu jim byly právě jen ony schopnosti, jichž si každá rozumná společnost dovědla vážit a dát jim příležitost. Těžko si mohu myslet, že se odkopnutí a ponížení lidí, kteří si za deset, patnáct let vybudovali z ničeho*

PLÁNUJETE DOVOLENOU NA FLORIDĚ?

Navštivte krajanský motel JASMIN VILLA

801 S. Ocean Blvd.
Pompano Beach, Florida
33062

Tel: (305) 941-7930

Těšíme se na Vás
Lajoš a Janet Naňákoví

KN Travel

KUEHNE + NAGEL

Zařídíte si cestu do Československa prostřednictvím

KUEHNE AND NAGEL TRAVEL INC.
Kitchener, ON. Canada

Obstaráme pozvání, víza, pasy a další doklady, letenky všech leteckých společností.

Hovoříme německy, anglicky na čísle 519-579-5804 (Wolfgang)
česky a slovensky na čísle 519-576-1956 (Kristina)

novou existenci, navíc v prosperujících vztazích, poženou do rozvrácené a nefungující ekonomiky začínat na stará kolena ještě počítet.

Pražské Svobodné slovo uveřejnilo 28. února 1990 obsáhlý článek *Stojíme opravdu o pomoc?* který začíná: *Československo chce rozvíjet pestré styky se všemi státy světa. Přirozeně se obrací zejména na krajany a emigranty, očekáváme od nich pomoc, přesněji řečeno rovnoprávnou spolupráci, nikoli milodary. Nabídky se jen hrnou. Někteří z těch, kteří pomoc nabízejí, však již zaváhali, zda to myslíme vážně. Narážejí totiž na neuvěřitelné překážky a malichernosti.*

Autor příspěvku, Martin Denemark, uvádí potom v článku případ dr. Miloše Ulrycha, který odešel v roce 1968 do USA, kde získal velké zkušenosti v obchodních prognostických a analytických metodách, které jsou v republice prakticky neznámé. On sám říká: "Přijel jsem na základě výzvy premiéra krajanům. Zájem byl po příjezdu v podstatě nulový. Díky kontaktům ve Svobodném slově a na dalších místech jsem dohodl přednášky v Institutu řízení a na Vysoké škole ekonomické, ale v podstatě mohu mluvit o rozčarování." Dr. Ulrych pak líčí nezájem na velvyslanectví republiky v USA, kterým se nedal odradit a přijel. Výsledek, jak uvedeno, nulový. Odjel — přijede ještě někdy?

Jak to tedy je — co se týká pomoci a spolupráce — s poptávkou a nabídkou? Nechci teorizovat, ale obrátit se na praktické zkušenosti.

V Holandsku se ustavilo *Sdružení českých a slovenských demokratů v emigraci* s účelem pomáhat domovu, kde se dá. Po vystoupení předsedy *Sdružení* dr. Kably v pražské televizi a po zprávě v denním tisku dochází denně desítky dopisů, kde se žádá vše možné — od žádosti o radu, jak začít s nějakým projektem, od žádosti o zprostředkování kontaktů až k žádostem o pomoc — od malíčkosti až k přesnému soupisu potřebných kopírovacích aparátů či tiskařských strojů. Přicházejí dopisy slušné, naivní, vypočítavé, téměř příkazující co a jak, milé chápající možnost emigrace i s tónem *jste tam a tak koukejte ať vidíte*. Lidé i organizace jsou různí i různé.

Dvě-tři desítky členů *Sdružení* dělá co může. Holanďané jsou v soukromém životě — co se týká vydání — na úrovni Skotů, ale velkorysí, jedná-li se o pomoc. *Sdružení* organizuje různé akce, benefiční koncerty, obrací se na firmy, instituce i jednotlivce, aby získalo finanční prostředky a mohlo se pomoci.

Po všech dosavadních zkušenostech zůstává — shrnuto — jeden fakt: chceš-li finančně pomoci, je tvá pomoc doma vítaná, chceš-li pomoci jen radou nebo dokonce participovat na novém

projektu, jsou reakce zdrženlivější. Nejen mezi spolky či různými organizacemi, ale i na nejvyšších místech. V lednu tr. — např. — byl odeslán (doporučeně) dopis a velmi upřímně míněnou nabídkou na jedno z ministerstev; do dnešního dne (30. března 1990) žádná odpověď. Ve výčtu bych mohl pokračovat.

Kde je tedy *zádrhel*? Ve zklamání, že na dopis nedošla částka v dolarech? Nechtěl bych tak přísně soudit. Celý tento problém musíme vidět v širší souvislosti. K tomu bych chtěl citovat výrok jednoho funkcionáře z menšího města, který mi řekl: "Vládu jsme vyčistili, parlament taky, ale kdy budeme moci udělat pořádek *dole*, to snad ví jen Pánbůh." V jiném městečku na Vysočině zprostitli předsedu Národního výboru funkce. Na jeho místo — musí přijít muž, který: 1) nemůže být (i v minulosti) člen KSČ, 2) musí mít patřičné vzdělání, 3) musí mít přehled o tom, jak to v takové funkci chodí. A teď — kde vzít takového nestraníka? Podobnou funkci mohl v minulosti vykonávat jen člen KSČ; jak tedy mohl nabýt zkušeností někdo jiný? A to je jen jeden příklad z tisíců. A teď sedí ještě stále komunističtí byrokrati na svých židličkách, na schůzích se snaží předvést, že si oblékli kabát demokracie, ale zájem o zlepšení moc nemají. Vždyť by je to mohlo stát místo? Proč by to teď mělo jít lépe nežli v minulých čtyřiceti letech?

Kdybychom i byli požádáni — na příklad — abychom funkci předsedy Národního výboru vzali — kdo z nás to udělá? Myslím si, že bychom zájemce spočítali na prstech jedné ruky. Budeme mít vždy domov *tam*, ale chléb máme jistý *zde*. Ono už nám není také 30-40 let, kdy jsme odcházeli do emigrace. A tak ta otázka pomoci zůstane ještě dlouho otevřená. Dobrá vůle *zde* je, jen není možno plnit nemožnosti. Snad každý z nás by chtěl ještě doma přiložit polínko, aby oheň demokracie hořel plným plamenem. Že by to pomohlo tamní ekonomice je nezvratný fakt. Tedy — pochopení na obou stranách.

Zlepší se to po volbách? Předseda čs. vlády M. Čalfa odpověděl na konferenci v Helsinkách na otázku, jak odhaduje výsledek voleb: "Přestali jsme uvažovat v kategoriích komunistický a buržoazní; potřebujeme takovou vládu, která stát dovědla do lidské podoby. Volby děláme proto, abychom se dozvěděli rozložení politických sil. Domnívám se, že KSČ nezmizí z politické scény, ale bude stranou s poměrně malým vlivem."

Těžko soudit; hrát si na proroka je zrádné. Ve východním Německu dostala bývalá komunistická strana 16 %. A to není málo. Mělo by to být varováním, aby malicherné spory demokratických stran zmizely se stolu a strany se semkly. Tři pruty Svatoplukovy mají stále platnost.

□

Interview

Jeden z návratů

*Redaktor časopisu Západ, Miloš Suchma, navštívil v březnu poprvé po jedena-
dvaceti letech Československo. Jeho návštěva byla napůl služební, napůl sou-
kromá. Jelikož psát o dojmech z Československa je dnes aktuální, vyjádřil je i
Miloš Suchma v tomto rozhovoru s Arnoštem Wagnerem.*

Z: Klekl a polbil jsi svoji rodnou zemi?

Š: Ono to moc dobře nešlo. Letěl jsem přes Vídeň, kde jsem se sešel s kanadským konzulem pro uprchlíky a pak jsem jel přes Petržalku do Bratislavy. Na hraničním přechodu bylo dost špíny a tak k pokleku a polibku půdy nedošlo. Za to jsem se nechal vyfotit s našimi celníky, kteří jsou dnes na všechny jako med.

Z: Jak to vypadá v Rakousku s uprchlíky?

Š: Je to dost špatné. V Rakousku je celkem asi tři a půl tisíce uprchlíků, z toho asi pět set polistopadových z Československa. Nikdo z nich nemá moc dobrou šanci. Rakušani asi budou posílat všechny zpět.

Z: Jak na tebe zapůsobila Bratislava, kde jsi svoji návštěvu domova začal?

Š: Město na mne neudělalo moc dobrý dojem. Chaotická výstavba, šedost a špína. Žil jsem tam nějakou dobu v šedesátých letech a moc se toho od té doby k dobrému nezměnilo. Ale lidé jsou fajn. Sešel jsem se s představiteli politického života, bylo to právě v době, kdy se horečně debatovalo o názvu republiky. Těsně před tím tam byla delegace Světového kongresu Slováků a Kanadské slovenské ligy, ale lidé na Slovensku jejich myšlenky a návrhy neberou moc vážně. Považují je — hlavně novináři — za dogmatiky z jiného světa. Každopádně jsem tam nikde neviděl přípravy na oslavy 14. března — den vzniku Slovenského státu, který naši kanadští separatisté tak vzorně slaví zde.

Z: Vycítil jsi nějaké známky separatismu mezi Slováky?

Š: Byl jsem tam moc krátce, ale každopádně sem tam je něco slyšet, ale spíše je to národní hrdost. Ne však mezi politiky a veřejnými činiteli. Návštěvy kanadských a amerických Slováků zanechaly mezi obyvatelstvem určité negativní stopy, lidé

nemají rádi, když jsou poučováni. Uspokojuje mě jak názor dr. Čarnogurského na společný stát Čechů a Slováků, rovněž fakt, že se předsedou Demokratické strany na Slovensku stal dr. Martin Kvetko, který žil přes 40 let v exilu.

Z: Co bylo zlatým hřebem tvé návštěvy?

Š: To bylo až v Praze. Byl to I. sjezd chartistů, kterého jsem se také zúčastnil. Byli tam téměř všichni mluvčí a chartisté, v hledišti Smetanovy síně Obecního domu jich bylo téměř dva tisíce a pro mě to byl velký zážitek setkat se s lidmi, o kterých jsem 13 let jenom četl, slyšel nebo s nimi korespondoval a telefonoval. Mluvil tam prezident Havel, Jiří Hájek, Dienstbier... Bylo to fajn. Sešel jsem se také s Ivanem Havlem, dr. Karlem Schwarzenbergem a jinými, bylo to moc hezké a řekl bych i plodné setkání. Také recepce, kterou pořádal kanadský velvyslanec v Praze pro chartisty a vládní představitele zanechala ve mně hluboký dojem. Bylo tam na sto šedesát lidí, v podstatě kdo je kdo v Československu, tam byl. Navázal jsem tam hodně osobních styků a měl jsem možnost krátce promluvit a poděkovat jménem českého a slovenského exilu všem, zvláště studentům a chartistům za to, že nám po tak dlouhé době konečně umožnili návrat domů.

Z: Takže těch zlatých hřebů bylo několik. Měl jsi možnost informovat československou veřejnost o tom, co jsme zde 21 let dělali?

Š: Měl jsem několik rozhovorů pro rozhlas a noviny za časopis Západ i jako předseda Československého sdružení v Kanadě. Informoval jsem lidi doma, co vlastně to naše sdružení je, co udělalo od roku 1939, kdy bylo založeno. Také jsem naznačil nové cesty spolupráce a pomoci, kterou naše organizace připravují. Je toho hodně a kdybych to chtěl vzpomenout tady, zabralo by to moc místa...

Z: Chtěl bych využít tohoto rozhovoru k otázce: Bude Československé sdružení v Kanadě měnit v budoucnu název na České sdružení, tak jak to již po léta vyžadují některé slovenské organizace v exilu?

Š: Nebude. A na situaci doma záleží, jestli se sdružení bude psát s pomlčkou, nebo bez, či jako České a Slovenské sdružení v Kanadě. Členy naší organizace jsou Češi i Slováci, kteří odešli do zahraničí z Československa a zde vytvořili organizaci, která reprezentuje oba národy, tedy reprezentují stát, československý stát v politickém smyslu.

Z: Jaký byl tvůj nejtrapnější zážitek doma, mimo obsluhu v restauracích?

Š: Byl jsem v parlamentě, kde jsem se na pozvání měl zúčastnit zasedání a zažil jsem velice trapnou příhodu. V hale budovy, kde mimo vrátných poslanců a jakési bezpečnosti bylo také několik lidí a návštěvníků, se objevil opilý člověk, který žádal, aby mu okamžitě přivedli jeho poslance. Choval se velice vulgárně a s každým se chtěl prát. Ukradli mu prý zavazadla a peníze a chtěl po svém poslanci peníze na vlak, aby se mohl vrátit domů na venkov. Namísto aby ho vyvedli nebo někam uklidili do místnosti, dělali jako by neexistoval, jako by tam nebyl. Bylo to velice nedůstojné, speciálně na půdě, která je jaksi reprezentativní. Nikdo nezavolal policii ani poslance, kterého chtěl vidět. Prý nevědí, jak ho mají hledat. Již jsem chtěl zachránit svojí stokorunou situaci, když nakonec zasáhla mladá poslankyně Jana Petrová a nějak se ho zbavili po dlouhé trapné době sprostot, nadávek a urážek, kterými opilý volič oplyval. Pak jsem toho člověka náhodou potkal asi za týden v parku na lavičce. Nikam samozřejmě nejel...

Z: Dobrý trik, jak získat peníze na láhev. Asi to dělá pravidelně na úřadech...

Š: Jistě, vypadal na to. Mně překvapilo, že se jaksi každý bál ho vyhodit. Asi by to vypadalo nedemokraticky.

Z: Jaký byl tvůj nejhezčí zážitek?

Š: Setkání s rodinou, s přáteli. Těch jedenadvacet let mé nepřítomnosti nebylo moc poznat na našich vztazích. Za několik hodin spolu jsme byli zase na společné půdě. Jediný večer s přáteli tu dlouhou dobu smazal. Jako bychom se viděli naposledy před rokem. No a další nejhezčí zážitek bylo to setkání s chartisty a recepce na kanadském vyslanectví.

Z: A tvůj nejveselejší?

Š: No... tak nevím. Moc srandy jsem tam nezažil. Nebylo moc času, moje návštěva byla krátká...

Z: Ty také nejseš moc srandista, že ano. Co bylo doma nejsmutnější?

Š: Návštěva hřbitova, kde jsou pohřbeni moji rodiče. Oba dva by se rádi dožili svobody, zvláště můj otec, který si vytrpěl své za nacistů i za komunistů. Ale jistě jsem nebyl sám z těch tisíců, kteří jezdí domů, koho první kroky vedly na hřbitov... Smutné bylo také to, že jsem při návštěvě ministerstva vnitra, kde jsem byl s Jiřím Cornem, zjistil, že mi komunisté vzali československé občanství. Za trest. Kolega Jiří Corn si tam šel přečíst doklady, na základě kterých vzali občanství jemu. Já jsem se ke svým dokumentům nedostal, neboť klíče od kabinetu měla paní a ta byla na oběd. Ale velice hodně, milej a ochotnej pán mi řekl, že mi to připraví, až tam příště přijdu. Když jsem se ho ptal, když je tak ochotný, jestli je tam nový, řekl, že na ministerstvu pracuje již deset let, ale že s ničím nikdy neměl nic společného. Také mi řekl, že je mu líto, že jsem o zbavení občanství doposud nevěděl, ale že neměli moji adresu, kam by mi to dali vědět.

Z: Nemohu se ubránit dojmu, že KSČ se příliš rychle a mírně vzdala moci. V jejích dějinách se stalo mnohokrát, že se stáhla do ilegality, odkud pak bojovala znovu o svoji moc. Jsem přesvědčen, že ÚV KSČ i dnes vydává svým členům stranické příkazy a úkoly: "Vystoupiš ze strany, soudruhu, zapojíš se do Občanského fóra a budeš tam vše sabotovat. Za rok nám podáš zprávu!" Neměl jsi doma podobný dojem z obracení kabátů?

S: K obracení kabátů jistě dochází. U křiklavých případů je to ale příliš viditelné, těm žádný nový kabát nepomůže. O infiltraci do Občanského fóra, zejména na venkově jsem mluvil s lidmi z vedení Občanského fóra. Domnívají se, že i na venkově, více než kde jinde vědí, kdo je kdo a že tedy více než kde jinde nebude akceptován někdo, kdo má z minula hodně másla na hlavě. Lidé mají dobrou paměť. Nepochybují, že KSČ bude dělat, co bude moci, aby si zachránila kůži. Věřím ale, že tentokrát lidé nezapomenou.

Z: Jako redaktor Západu, měl jsi nějaké jednání o tom, že by tento časopis mohl vycházet i doma?

S: V redakční radě jsme se již rozhodli, že budeme Západ tisknout v ČSFR. Zatím uvažujeme o 30 tisících výtiscích. Jednal jsem již s tiskárnou doma a dokonce máme již vyhlédnutého redaktora, který by se staral v Praze o tisk a distribuci Západu. Máme tam již dávno hodně odběratelů, ale tímto způsobem by se dostal mezi více lidí a rychleji. Západ bude na rozdíl od jiných exilových periodik vycházet i nadále. Jeho obsah bude samozřejmě přizpůsoben jak pro čtenáře doma, kterým budeme předkládat zajímavé a potřebné informace ze zahraničí, tak i pro naše staré, věrné čtenáře, kteří se domů nevracejí. Zjistil jsem, že o Západ byl, je a bude zájem i doma.

Z: Máš ještě dotaz: Co dělá Kotas?

S: Pokud vím, tak dr. Jiří Kotas, který zde léta působil jako prezident Československé federální rady, se vrátil do ČSFR, kde založil Stranu ústavní demokracie, s kterou spolu s několika jinými politickými stranami chce kandidovat pod společnou kandidátkou Svobodného bloku. Nevím jestli jeho plán — kandidovat na funkci prezidenta ČSFR — je stále aktuální. V Praze jsem ho na bílém koni ještě jezdit neviděl, ale slyšel jsem, že měl na Václaváku u koně projev k náhodným posluchačům, případným voličům. Přeji mu vše nejlepší...

Z: Ať si chlapec užije...

S: Tak věru. To mohl být jeden z těch veselých zážitků, na které jsi se na začátku rozhovoru ptal.

Na počátku osmdesátých let jsme nesměli zkoumat názory na KSČ

Rozhovor s vědeckým tajemníkem Ústavu pro výzkum veřejného mínění, RNDr. Ivanem Tomkem CSc. Ptal se Karel Kyr.

K.K.: Pane doktore, všeobecně je známo, že sociologie v Československu neměla na různých ustláno. Proto bych rád věděl: Kdy a na čí popud vznikl Ústav pro výzkum veřejného mínění? A byly při jeho zakládání nějaké potíže?

I.T.: To bude trošičku delší povídání. První Ústav pro výzkum veřejného mínění vznikl v roce 1946 při Ministerstvu informací, na popud spisovatele Josefa Koptu a několika dalších lidí. Ústav pracoval v podstatě na gallupovských principech — stejně jako my a druhý ústav, který byl potom. Velice dobře také předpověděl výsledky voleb s průměrnou chybou 1,1 %.

K.K.: To bylo v tom roce 1946?

I.T.: Ano. Počátkem padesátých let byl ústav zrušen. Už tehdy začal procházet přesuny od Ministerstva informací sem a tam. Zanikl proto, že ho nebylo — jak to tenkrát charakterizoval jeden veřejný činitel — třeba. Řekl: "My nepotřebujeme výzkum veřejného mínění, my víme, co si dělnická třída myslí."

K.K.: Který to byl činitel?

I.T.: Bohužel, já ho znám pouze z odkazu v článku, kde nebyl jmenován. Tedy Ústav pro výzkum veřejného mínění byl zrušen a dlouhou dobu neexistoval. Další vznikl — tuším — v roce 1966 jako součást Československé akademie věd (dále jen ČSAV). Tento ústav pracoval zase gallupovskou metodou — rozhovory s obyvateli prostřednictvím tazatelské sítě. Tazatelé jsou dobrovolní spolupracovníci, vybráni z celého Československa na základě psychotestů, zkušebních dotazníků a občanské bezúhonnosti. Tento systém jsme přebírali beze zbytku. Tazatelé vyhledávají v místě svého bydliště dotázané a dělají s nimi rozhovory na základě otázek, které jsou zpracovány v ústavu. Tento ústav široce zveřejňoval výsledky své činnosti — stejně jako ten první — a právě zveřejňování výsledků, které nebyly vždy takové, jaké se chtělo, vedlo k tomu, že na počátku sedmdesátých let byl ústav převeden od ČSAV k Federálnímu statistickému úřadu a v podstatě zrušen. V roce 1972 vzniklo dnešní pracoviště pod názvem Kabinet pro výzkum veřejného mínění. Z původního ústavu směřlo do nového přejít jenom šest pracovníků a z nich byly ještě počátkem sedmdesátých let čtyři propuštěni. V současné době byla u nás v ústavu ustanovena rehabilitační komise, která by měla řešit případ těchto čtyř pracovníků. Rehabilitace těch ostatních, kteří nemohli přejít na nové pracoviště, bude řešena na půdě ČSAV. Takže: náš ústav vznikl z rozhodnutí Federální vlády roku 1972

jako Kabinet pro výzkum veřejného mínění a v roce 1978 — na jaře — byl přejmenován na Ústav pro výzkum veřejného mínění.

K.K.: Zmínil jste se o Gallupovi. Vím, že si s Gallupem popisujete. V poslední době v našem tisku — tuším, že v Mladé frontě — byly otištěny články, z kterých člověk mohl číst, že Gallup k nám přijede a že vše udělá lépe než vás ústav. Co byste k tomu řekl?

I.T.: My máme s Gallupovou organizační kontakt od roku 1988, kdy jsem byl ve Finsku. Tehdy tam byla schůzka pracovníků Gallupových ústavů z celého světa. Mluvil jsem s jejich vedením. Oni tehdy neměli o dění v Československu větší zájem, takže jsme si jen vyměnili základní informace a nic se nedělo. Potom pracovníci britského Gallupa přijeli jednat někdy v říjnu, ale nejednali s naším ústavem a na ničem se nedohodili. V současné době — pokud je mi známo — Gallup spolupracuje s Výzkumným ústavem obchodu, což je další sociologické pracoviště u nás, které má zkušenosti s marketingem. Což je také významná činnost náplně Gallupa, ale zatím ne našeho ústavu, my se zabýváme především ekonomickými, sociálními a politickými otázkami. Pokud jde o články v Mladé frontě, k tomu naši pracovníci již zaujali stanovisko. Šlo se o Občanské fórum, upozornili jsme Mladou frontu na to — ne, že by jejich články obsahovaly nepravdu — ale že mohou vytvářet dojem, že jsme odmítli Gallupa, nebo že nemáme zájem o spolupráci se Západem. Což je hloupost, protože se světovými institucemi spolupracujeme delší dobu...

K.K.: Nehledě na to, že pracujete na stejném principu. Pokud vím, tak používají jen lepší techniku. Pracují s videokamerou, mám dojem, že s ní dělají předvýzkum.

I.T.: Ano, předvýzkum snímají videokamerou. To je otázka vybavenosti technikou. Přes počítače po videokamery. A to je u nás špatné. Navíc Gallup ve světě často pracuje tak, že nedělá sběr pomoci tazatelů, ale telefonicky. To u nás není dost možné, vzhledem k naší telefonizaci. Těžko by se dělal reprezentativní vzorek.

K.K.: Vy jste v minulosti dělal výzkumy pro ÚV KSČ a jiné stranické orgány. Od lidí je možné často slyšet, že tomu výzkumu nevěří, že ty výsledky můžete nějak upravovat, přičesávat. Ale já vím, že již před dvěma roky jste pořádali tiskové konference, na kterých jste o výsledcích výzkumu dosti otevřeně hovořili. Vím, že naopak novináři se někdy báli tyto výsledky zveřejňovat. Má pravdu?

I.T.: Ano, máte pravdu. Ale v

sedmdesátých letech Ústav pro výzkum veřejného mínění nezveřejňoval prakticky vůbec nic. Což byla, pochopitelně chyba. Bylo to dáno tím, kdo tady pracoval a kdo ten ústav řídil. Stejně jako převážná část sociologických pracovišť u nás, Ústav sociologie a filozofie, Akademie věd, jako celý Federální statistický úřad, byl i náš ústav řízen ÚV KSČ. Koncem sedmdesátých let nastoupila do ústavu řada mladých lidí a na začátku osmdesátých let už nám to začalo silně vadit. Že se nepublikuje. Také to hrozně vadilo tazatelům a upozorňovali nás na to na všech našich setkáních s nimi. Komplikovalo jim to práci v terénu, protože se nic nevědělo o výzkumu veřejného mínění.

K.K.: Pane doktore, promiňte, že vás přerušuji. Ale já jsem se setkal s případem, že tazatele považovali za vnitřáka.

I.T.: Nebo jinde na tazatele zavolali VB. Ptal se na vybavení domácnosti a tak si mysleli, že je to bytař a tipuje si byty. To se tak dvakrát do roka stalo. V první polovině osmdesátých let jsme se o zveřejnění začali snažit, ale bylo to velmi těžké. To konečně znáte sám. Nikdo nic osobně nezakázal. Nikdo nikdy neřekl: "Nesmíte zveřejňovat!" Ale vždycky bylo: "Aha, vy chcete být televizní hvězdy? Chcete si snad dělat lacinou popularitu? Dělejte raději vědu a nestarejte se o to! Poradte se ještě s tím a tím!" Přitom výzkum veřejného mínění to potřebuje, publikování je jeho součástí. Když se začala měnit situace v SSSR, když se jeho vedení ujal Gorbačov, mírné změny začaly i tady. Zákazy a omezení přestaly být tak ostré a my jsme se také trochu přestali bát. Takže se se zveřejňováním začalo, zpočátku tak dva tři příspěvky do roka, v roce 1986 už víc a od roku 1987 jsme publikovali několik desítek článků s výsledky výzkumů. A od roku 1988 — jak jste říkal — začaly běžet tiskovky na předsednictvu vlády, které od té doby běží pravidelně z každého výzkumu. Takže jsme se do jisté míry vymanili z tlaku ÚV KSČ. Ale samozřejmě pořád s tím byly spojeny problémy. Vždycky někdo mohl zavolat: "Tak to se zveřejňovat nemělo!" A také si začali zvykat novináři. V první půlce osmdesátých let nešlo jen o to, že bychom se báli, že by nám to někdo zakazoval, ale báli se novináři. Já si vzpomínám, že redaktor z televizních *Aktualit* dostal dvojměsíční distanc a nesměl se objevit na obrazovce. Řekl tam, že části důchodců nestačí důchod ani na krytí základních životních potřeb. Bylo mu řečeno, že za to odpovídá on. Po tiskovkách k nám začali také více chodit západní novináři. Na základě našich výzkumů začaly v zahraničí vycházet články, ze kterých jsme byli někdy trochu nervozní. Pořád totiž ještě platilo, že jsou dvě oblasti výzkumu, které se vůbec nesměly zveřejňovat — názory na KSČ a poslech Svobodné Evropy, Hlasu Ameriky, BBC, Vatikánu atd. V roce

1989 jsme přestali jako pracovníci dodržovat toto nařízení pokud jde o vedoucí úlohu KSČ. V listopadu 1989 se už začaly zveřejňovat údaje o poslechu BBC, Hlasu Ameriky a Svobodné Evropy. Tady v ústavu došlo k malé minirevoluci. Okamžitě po 20. listopadu jsme se začali dohadovat o plánu výzkumu s jinými politickými stranami, s dalšími politickými hnutími. Např. Československá strana socialistická přišla s řadou velmi rozumných námětů. Omezení na zveřejnění padlo. Zrušili jsme jeden výzkum, který byl tématicky neaktuální a od 20. listopadu jsme dělali týden co týden rychlé aktuální výzkumy veřejného mínění. A bylo zveřejněno naprosto všechno, pokud o to měly ty které noviny zájem. V tom chceme pokračovat i dále. Plán by měl být budován jako otevřený vůči všem. To znamená vůči ústředním institucím, politickým stranám a nejvýznamnějším politickým hnutím. Ale nebude odmítat nikoho.

K.K.: Tedy, kdo bude mít zájem, může se na vás obrátit, ano?

I.T.: Ano. My jsme zatím rozpočtová organizace, zřejmě se bude uvažovat o přechodu na příspěvkovou. To znamená, že pro centrální orgány budeme pracovat na základě rozpočtu a pro ostatní v rámci kapacit, které máme, můžeme pracovat na základě finančních. Zájem o práci ústavu je ze zahraničí i z tuzemska. Vůbec to neznámá nějaký monopol, vznikají a budou vznikat další pracoviště, která se budou zabývat veřejným míněním, ale i *marketingem* a dalším.

K.K.: Už jste se zmínil o tom, že mnoho lidí dříve myslelo, že výsledky veřejného mínění se na vašem pracovišti nějak upravují, přičesávají. Mohl byste se k tomu vyjádřit?

I.T.: Podívejte se všechna data z rozhovorů jsou archivována na disku velkého počítače Federálního statistického úřadu. Čili tam není možné žádnou takovou věc udělat. Z těchto údajů se vždy zpracovávají závěrečné zprávy, od padesáti do sta stránek. A ty se posílají na vládu, ÚV KSČ, na některé vysoké školy, výzkumné ústavy, Národní frontu apod., ale preference KSČ byla výrazná. Jiné politické strany materiály většinou nedostávaly. Ale nikdy se nestalo, že bychom dávali falešné výsledky. Že bychom je nějak upravovali, přikrašovali.

K.K.: Spíš oni potlačovali některá fakta, že ano?

I.T.: Ano, to bylo třeba markantní loni v září, kdy vystoupil Miloš Jakeš s tím, jakou podporu má politika strany atd. I když dostal předběžné výsledky výzkumu, v kterém se upozorňovalo na to, že sotva čtvrtina lidí důvěřuje vedoucím představitelům, necelá třetina souhlasí s tím, jak se provádí vedoucí úloha KSČ. V minulosti ale potlačoval také některá témata. Začátkem osmdesátých let jsme nesměli zkoumat názory na KSČ. Když jsme tehdy přišli

s návrhem, že by to bylo třeba udělat, tak ředitele na ÚV KSČ vyhodili, že chce rozbíjet nerozbornou jednotu strany a lidu. Když Američané rozmístili v NSR rakety a pak se začaly rozmisťovat rakety sovětské u nás a v NDR, navrhovali jsme na toto téma udělat výzkum. Bylo nám řečeno: "Není třeba, nepřipadá v úvahu, národ to podporuje." Po léta jsme nesměli zkoumat názory na rok 1968, poprvé až loni v květnu. A výsledky ukázaly, že většina obyvatel — i většina řadových komunistů — odmítá oficiální výklad. Ale zase: ačkoliv ty výsledky na ÚV KSČ měli, tak nikomu nebránilo, aby nadále vykládal, jak *Poučení z krizových let je základem* atd. To nebyla vina našeho ústavu. Dodne, nebo do konce loňského roku, jsme nesměli provést výzkum názorů na životní prostředí. Jenom jsme se ho dotýkali z různých dílčích pohledů. Ale o celý výzkum na životní prostředí nebyl absolutní zájem.

K.K.: Při našem rozhovoru, jsme se několikrát zmínilo o KSČ. Položil bych vám poslední dvě otázky. Pokud KSČ požádá o nějaký výzkum samozřejmě, že nebudete perzekuovat. Nebo ano?

I.T.: Není důvod, protože se budeme ke všem politickým stranám a hnutím stavět stejně. Já přesně nevím, jak to u nás bude s tou otázkou financování. Může se stát, že zdarma nebo za nějakých zvýhodněných podmínek, budeme pracovat jenom pro strany, které budou zastoupeny v parlamentu. Ale nebudeme perzekuovat nikoho. Byli jsme léta nuceni nějakou formou diskriminovat jiné politické strany, ale hrozně bychom neradi, aby se z toho vyvinulo, že teď budeme perzekuovat KSČ.

K.K.: V poslední době v různých ústavech a podnicích dochází k personálním změnám. Děje se něco podobného u vás?

I.T.: I tady došlo k hlasování pracovníků o důvěře vedoucích pracovníků. Ředitel již požádal o odchod z ústavu. Zřejmě bude i nový předseda Federálního statistického úřadu, který teprve bude nastupovat. To je také důvod, proč některé změny nešlo udělat dříve. Rehabilitační komise by také měla jednat s bývalými pracovníky, kteří by měli zájem se vrátit do ústavu a zachovali si profesionální schopnosti. Na místo ředitele bude v nejbližší době vyhlášen konkurs Federálním statistickým úřadem. Předpokládám, že se toto místo rozumně obsadí a ústav bude pokračovat v té linii, kterou od listopadu a prosince nastoupil.

*K.K.: Děkuji z rozhovor!
V Praze 8. února 1990.*

Michal Špirt

Dvě desetiletí československého filmu

Vzpomínat na krizové období (rozuměj období "normalizace" sedmdesátých a osmdesátých let) ve filmu je ještě menší legrace než dělat totéž v literatuře nebo v divadle. Nešlo točit filmy do šuplíku a pak si je pokoutně promítat nebo posílat k projekci za hranice, aby se odrazem vrátily domů, či využít bezprostředního kontaktu s divákem ke sdělení, jež přesáhlo cenzorovu inteligenci. Pustíme-li se přesto do této smutné kapitoly, pak proto, aby nebylo nic zapomenuto, jako výstražné memento, jako preventivní do budoucna: nejde o výčet všech osob a faktů, jejichž podání přesahuje možnosti jednoho článku, ale o pokus zaznamenat tuto tragédii alespoň v hrubých rysech.

Na začátku listopadu 1989 byly uvolněny pro promítání všechny tzv. trezorové filmy. O co jde a jaká byla situace v uplynulém krizovém dvacetiletí? Většina významných děl z let 1956-1970 se k filmovému a televiznímu divákovi v sedmdesátých letech vůbec nedostala; svou výpověď vrhala podivné světlo na šťastnou a perspektivní komunistickou společnost, která řešila jen "konstruktivní" problémy. Až na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se ve filmových klubech objevilo několik snímků, které tzv. normalizátoři nemohli nevzít na vědomí vzhledem k jejich zčásti omilostněným autorům v druhé polovině sedmdesátých let (Vláčil, Menzel, Chytilová, Krejčík), nebo vzhledem k obrovské popularitě samotných filmů (*Starci na chmelu* - 1964, *Kdyby tisíc klárinetů* - 1964, *Černý Petr* - 1963, *Lásky jedné plavovlásky* - 1965, *Světáci* - 1969). V průběhu osmdesátých let je ojedinele a opatrně následovala další díla; jednalo se však o vzácná představení, byť na legální půdě filmových klubů, nijak však posvěcená zprávami v oficiálním tisku, nemluvě o širší distribuci. Jejich projekce lze přičíst na vrub spíše slušným zaměstnancům jednotlivých promítacích síní než vrchnosti.

Když však začaly filmy ze sovětských trezorů dobývat světové festivaly, rozhodli se soudruzi v Praze k blahosklonnému kroku a vypustili v letech 1987-1988 zase několik děl, aby dokázali, že revoluční přestavba společnosti nejsou jen planá slova. Udělali to však dialektickým způsobem: povolili pár filmů, z nichž udělali "tématický cyklus", na který se smělo jen se speciální legitimací, kterých bylo tak málo, že byly půl roku dopředu vyprodány. Byly pochopi-

telně návaly: pronikli-li na představení divák, který sice lístek vlastnil, avšak glejt nikoli, ředitel Ponrepa, kde se právě promítalo, neváhal film přerušit a s pomocí příslušníků zločince vyvedl (přestože místa v hledišti nebyla plně obsazena) — o mizerou projekci filmu s rozostřeným obrazem a předimenzovaným zvukem se nestaral. Promítnutí *Děmantů noci* - 1964, *Návratu ztraceného syna* - 1966, *Touhy* - 1958, *Tři přání* - 1958, *Obchodu na korze* - 1965, *Soukromé vichřice* - 1967, *Ohlédnutí* - 1969, *Intimního osvětlení* - 1965, *Perliček na dně* - 1965, *Hoří má panenka* - 1967 dodalo filmové obci odvahu a počaly se stále hlasitěji ozývat hlasy volající po návratu všech filmů.

Došlo-li nakonec k onomu činu (který není projevem osvícenosti nějakého předsednictva, nýbrž výsledkem tlaku filmových tvůrců, kritiků a diváků), měli bychom se setkat s kompletně zatracenou tvorbou Evalda Schorma, Jana Němce, Vojtěcha Jasného, Pavla Juráčka, Ladislava Helga, Juraje Jakubiska, Antonína Máši, Jána Kadára a Elmara Klose, dále s několika filmy režisérů, kteří za krize točit směli a díky jimž náš film nepřestal úplně existovat (*Jirešův Zert* - 1968, *Herzův Spalovač mrtvol* - 1968, *Skřivánci na niti* - 1969, desítky filmů Kachyňových — *Kočár do Vídně* - 1966, *Noc nevěsty* - 1967, *Ucho* - 1970 a další). K divákovi by se měla vrátit i spousta dalších, méně "společensky závadných" filmů, u nichž příčinou prozíravého zákazu byla přítomnost scénaristů, výtvarníků, herců nebo druhých asistentů kamery, kteří odešli do exilu (a stali se nepřáteli socialismu), nebo zůstali doma a na budování krize se odmítli podílet (a nepřáteli socialismu se stali stejně). Častokrát byly takto postiženy výtvary předních "konzolidátorů" (Kachlíkův a Kunderův *Já, truchlivý bůh* - 1969 s Pavlem Landovským, Vávrovo *Sokolovo* - 1974 s Martinem Štěpánkem, atd.)

Na počátku sedmdesátých let byly tedy nejvýznamnější osobnosti čs. filmu spolehlivě umlčeny, stejně jako odborná kritika. Z filmového tisku zmizely recenze a nahradily je tématické články typu "Padesát (pětapadesát, šedesát) let KSČ a film", "Třicáté (pětatřicáté, čtyřicáté, atd.) výročí osvobození ve filmu", "Filmy měsíce čs.-sovětského přátelství", "Filmoví tvůrci před volbami". Celoroční bilance brojily "za mír", "za další roz-

květ naší socialistické vlasti", nemluví o kvalitě filmů, ale o překročení plánu např. o dvacet šest natočených filmů a rekordním prodeji čs. tvorby do Mongolska nebo Vietnamu. Svých rolí se chopili J. Purš (ústř. řed. ČSF), B. Steiner (jeho první náměstek), M. Fábera (řed. FS Barrandov), J. Svřcová (předsedkyně SČSDU), S. Ondroušek (vedoucí ideolog při ústř. řed. ČSF), V. Mašek (řed. ÚPF) J. Levý (řed. Čs. film. ústavu), vyházeli neschopnější lidi a na jejich místa dosadili pevně stranické funkcionáře.

Začaly se natáčet filmy podle "společenské potřeby", k významným komunistickým výročím, na něž byli lidé naháněni v pracovní době, aby se dva měsíce po premiéře vítal milionty divák, aby se mohlo jásat, jak mocnou a rekordní podporu vyslovili pracující "pokrizové" filmové politice. Pro potřebu orientace si rozdělme filmové tvůrce do několika vrstev s obecnou charakteristikou jejich počinání; nárok na absolutnost takového dělení by byl zcestný, pro získání všeobecného přehledu je to však snad vhodná forma.

Truchlivým předvojem krizové tvorby (především v sedmdesátých letech) jsou režiséři děl "nejangažovanějších", přihlásivší se k politice "konsolidace" s nadšením; ti, kteří v rozmáchlé koncipovaných projektech vědomě falšovali naši historii a "vyrovnávali se" s tzv. krizí druhé poloviny šedesátých let: Otakar Vávra, Jiří Sequens, Antonín Kachlík (který mimo jiné natočil reálné socialistický pendant k Jasného filmu *Všichni dobří rodáci* - 1968 nazvaný *O moravské zemi* - 1977, čin nízký nejen politicky a umělecky, ale především eticky), Karel Steklý, Vojtěch Trapl, Jaroslav Balík (tvůrce křehkého komorního filmu *Milenci v roce jedna* - 1973, ale kromě této výjimky vyrábí "psychologické" příběhy o vykonstruovaných problémech lidí žijících v jinak spokojené společnosti; jako jediný z těchto režisérů tleská krizové politice i v druhé polovině osmdesátých let).

Druhou, nejpočetnější skupinu, tvoří autoři, kterým nebyly svěřeny ty nejvýznamnější úkoly k upevnění krize, ale kteří vykonávali drobnou mravenčí práci na devalvací veřejného vkusu, záslužnou činnost, která systematicky snižovala povědomí o uměleckých hodnotách v nejšířších diváckých vrstvách. Tito tvůrci bez zřetelnějšího autorského rukopisu obraceli a obracejí pozornost k dobrodružnému či kriminálnímu žánru, ke

komunální komedii, těžící z přítomnosti nejlidovějších hereckých osobností, k filmům pro děti (které měly a mají v naší kinematografii však solidní úroveň v tvorbě Oty Kovala, Josefa Pinkavy a hlavně suverénní Věry Plívové-Šimkové) a obvykle se neminuli ani se snímkem "politicky angažovaným". Celkově viděno, oni jsou nejmohtnější proudem našeho filmu, totiž jeho podprůměrem. Lze sem zařadit Josefa Macha, Vladimíra Čecha, Ivo Tomana, Ladislava Rychmana (výjimečnost *Starců na chmelu* je zásluhou, jak vidno, především scénáristy Vratislava Blažka), Otakara Fuku, Jiřího Hanibala, Jaroslava Borka, Zbyňka Brynycha (naléhavosti výpovědi *Transportu z ráje* - 1962 bohužel už nedosáhl), Stanislava Strnada, Václava Vorlíčka, Václava Matějku, Jána Lacka, Otakara Krivánka, Josefa Režucha.

Další vrstvu zastupují režiséři, jejichž díla politiku ignorují (s výjimkou slovenských tvůrců, jejichž filmy o SNP mají však jiný charakter než např. Vávrova trilogie "uměleckých dokumentů") a odehrávají se většinou ve světě současné mládeže, nebo to jsou situační komedie, ideologicky zcela neutrální detektivky, parodie nebo pohádky, popř. oficiálně trpěné pokusy o zdvořilou společenskou kritiku. Jed ojedinelé klesnou pod úroveň úroveň řemesla (*Revue na zakázku* - 1982 Zdeňka Podskalského, *Cirkus v cirkuse* - 1975 O. Lipského, *Žena pro tři muže* - 1979 J. Papouška), bohužel stejně ojedinelé je dílo, které si divák zapamatuje a jež je vysokým nadprůměrem čs. filmu (*Tři veteráni* - 1983 O. Lipského, *Pacho, hybský zbojník* - 1975 Martina Ťapáka, *Luk královny Dorotky* - 1970 J. Schmidta, *S čerty nejsou zerty* - 1984 H. Bočana). Mluvíme-li tedy o průměru, vyslovme jména Zdeněk Podskalský, Petr Schulhoff, Jaroslav Papoušek, Martin Ťapák, Andrej Lettrich, Dušan Klein, Jan Schmidt, Oldřich Lipský, Hynek Bočan.

Zbývá pár jmen, jejichž díla stojí za to vždy vidět. Jaromil Jireš, Juraj Herz a Karel Kachyňa, navzdory hříchům v předkrizovém období šedesátých let, měli v letech sedmdesátých a osmdesátých možnost natáčet bez "odmlčení". Vykoupením však byla i díla, z nichž při veškeré kultivovanosti a schopnostech takových kumštýřů nešlo udělat nic jiného než film, který sice nenudil, ale ani výrazněji neoslovil. Žádný z jejich filmů není totální uměleckou prohrou a už vůbec ne sluzkou oficiální ideologie, ale na druhé straně je málokdy uměním jdoucím pod kůži. Nápaditostí, s jakou Jireš adaptoval Kunderův první román, se nevyznačuje žádný z jeho dalších filmů; mezi nejlepší patří hořká komedie *Causa králík* - 1979 (o stárnoucím advokátovi přicházejícím pracovat na maloměsto) a *Opera ve vinici* - 1981 (o jednom z kořenů mo-

ravské kultury, ještě žijícím skladateli písní považovaných za lidové; podle scénáře Vladimíra Merty). Karel Kachyňa je vůbec jedním z neplodnějších režisérů, jeho lepšími filmy jsou *Lásky mezi kapkami deště* - 1979 (podle scénáře V. Kaliny a J. Otčenáška; některé motivy — stejně jako ve filmu *Milenci v roce jedna*, rovněž podle J. Otčenáška — se potom objevily v Otčenáškově torzu *Pokušení Katarína*, kde se autor Občana Brycha vypořádává s deziluzí, únavou a morální bídou komunistického panství v Československu), *Pozor, vizita!* - 1981 a *Sestřičky* - 1983 (oba podle rozsáhlého Branaldova románu Vizita; první o nezdrbné vůli pacienta-bacilonosiče internovaného v nemocnici žít svobodný život, druhý o začínající zdravotní sestře vyhozené z nemocnice na venkov) a částečně i *Smrt krásných srnců* - 1987, byť poetice příběhů Oty Pavla zůstal hodně dlužen. Důstojně se vyrovnával s krizí Juraj Herz: *Petrolejové lampy* - 1971 podle J. Havlíčka a *Morgiana* - 1972 podle A. Grina upomenuly na jeho poeticky drsný rukopis *Spalovače mrtvol*, stejně jako *Křehké vztahy* (příběh ze současnosti podle V. Duška) nebo do horroru stylizované pohádky *Deváté srdce* - 1978 a *Panna a netvor* - 1978. Potíže přišly až v osmdesátých letech; Herz natáčel stále více na Slovensku, jeho filmy z poslední doby se z neznámých důvodů nepromítaly (*Buldoc a třesně* - 1981, *Straka v hrsti* - 1985). V roce 1988 odešel Juraj Herz bez možnosti natáčet doma do exilu.

Možnost nepřetržité tvorby měl Štefan Uher (dramaturgický a schvalovací dozor na Slovensku neměl tak katastrofální následky jako v Čechách). Jeho filmy ze SNP (*Dolina* - 1973 a *Zlaté časy* - 1978) mají spíše baladický, komorní ráz, nejsou ilustracemi pevného ideologického směru. Prozatímní vrcholy jsou *Kosenie Jastrabej lúky* - 1981 (konfrontace několika životních postojů v současnosti podaná jako generační konflikt) a hlavně *Pásla kone na betóne* - 1982, nesmírně citlivě pravdivý obraz zápasu ženy-matky na současné slovenské vesnici.

Přes Horůčku - 1975, "vyrovnání se s krizovým rokem 1968" je nadprůměrem čs. filmu i dílo Martina Hollého, především *Signum laudis* - 1980 z první světové války o oficiální morálce a zrůdném vojenském fanatismu, a *Mrtví učia živých* - 1983, o dvou morálních postojích husákovského socialismu — čestného lékaře a zkorumpovaného ředitele autoservisu.

Mezi šest největších osobností patří František Vlácil, šedesátých letech tvůrce *Markéty Lazarové* - 1967, *Údolí včel* - 1967, *Adelheid* - 1969. Jejich síly přesahu a nadčasovosti už bohužel tvorbou v krizovém období tzv. normalizace nedosáhl. Navzdory kvalitě filmů *Stíny horkého léta* - 1977 (o odvaze horala, který se postaví

proti banderovcům), *Hadí jed* - 1981 (o rozpadu člověka závislého na alkoholu), *Stín kapradiny* - 1985 (podle J. Čapka) je vidět, že kontinuita byla přerušena a i když každý Vlácilův film je událostí, filozofická hloubka výpovědi, výtvarný (u Vlácilův dominující) role fotografie a odvaha k formálním výbojům je zdušena.

"Odpovědnými pracovníky" je mimořádně neoblíben Jiří Krejčík, který směl v letech 1972-1988 natočit dva filmy. Oba, *Božská Ema* - 1979 a *Prodavač humoru* - 1985 patří v naší kinematografii k tomu nejlepšímu dílu. První je důstojným holdem významné české umělkyni a osobnosti Emy Destinové, v naší současné kultuře čin srovnatelný snad jen s románem Scherzo capriccioso Josefa Škvoreckého o Antonínu Dvořákovi. *Prodavač humoru* je jednak výbornou komedií a jednak úvahou o poslání kultury, které je jí přisouzeno tupou krizovou politikou.

Stejně málo plodný smí být Dušan Hanák; o to větší radost je alespoň nad každým jeho filmem. *Růžové sny* - 1976, křehký příběh lásky pošťáka a cikánky s vynikajícím vhledem do života cikánské komunity — jak kdysi dokázala Jirešova *Romance z Perliček na dně* - 1965. *Ja milujem, ty miluješ* - 1980, zpráva o životě "zbytečného slovenského člověka", který "pije, protože ho nechtějí ženy a ženy ho nechtějí, protože pije", o lidském nedorozumívání. Osm let zakázáno, v dubnu na Berlinale 89 oceněno druhou nejdůležitější cenou — za režii. *Tichá radost* - 1985, nepřilís útěšná výpověď o realitě současného Československa na osudu mladé, náhle osamocené ženy (viz. J. Uhde: *Tiché překvapení*, Západ 4/1988).

Režisérem s obrovskou domácí a zahraniční autoritou je Jiří Menzel, ale ani on se poznamenáním krizového období nevyhnul (ve srovnání s Chytilovou, Jakubiskem, Hanákem a Krejčíkem možná dokonce nejvýrazněji). Radost z každého jeho filmu je zkalena vzpomínkou na autora *Ostře sledovaných vlaků* - 1966 a *Skřivánků na niti*. To, co natočil v období krize, je vzácný nadprůměr čs. filmu, úspěch násobený schopností oslovit diváky snad všech intelektuálních vrstev: hlavně díla *Na samotě u lesa* - 1976, *Postřižiny* - 1980 a *Slavnosti sněženek* - 1983. Film *Vesničko má středisková* - 1985 se však už ubírá cestou naprosto "bezstarostné" zábavy, výsostně inteligentní, ale spíše jen zručné než mimořádné, složené ze spousty drobných gagů a slovních vtipů, jak bravurních, tak i téžkopádnějších. Narozdíl od předcházejících dvou snímků čerpajících z osobitě stylizovaného světa Bohumila Hrabala, ukázala *Vesnička* neudržitelnost filmového příběhu postaveného na směsi několika legráček, ukázala slepou uličku jedinečného filmového talentu.

Velkým hříšníkem byl Juraj Jakubisko, tvůrce *Kristových rokov* - 1967 a filmů *Zbehovia a pútníci* - 1968, *Vtáčkovia, siroty a blázni* - 1969 a *Do videnia v pekle, priatelja* - 1970, postižený devítiletým zákazem činnosti v hraném filmu. Adaptací *Tisícročné včely* - 1983, románu Petra Jaroše, vytvořil dílo, které svou předlohu ve všech směrech převyšuje: reálně socialistický závěr románu (připomínající Sto roků samoty G. Garcíi Márqueze: rodinná sága vypravovaná realisticky s mnoha fantastickými, iracionálními prvky), kde se hrdina uvědoměle přidává ke komunisticky orientovaným sociálním demokratům, Jakubisko ignoroval a volil individuálně anarchistický konec hrdiny. Završil tím zákonitě svůj tříhodinový epos o rodu podtatranských zedníků v druhé polovině 19. a začátku 20. století, oslavu nespoutatelnosti a nepokořitelnosti člověka. Jeho nejnovejší dílo *Sedím na konári a je mi dobre* - 1989 je vlastně prvním filmem, který navazuje na násilně přervanou tvorbu šedesátých let a jako první po tzv. normalizaci začíná účtovat s našimi komunistickými dějinami.

Nejen první dámou, ale vedoucí osobností naší kinematografie vůbec, je Věra Chytilová. I u ní byla tvorba v hraném filmu přerušena, ale narozdíl od Vláčila, kterého krize pomalu, ale nezadržitelně ubíjela, narozdíl od Jireše, Herze a Kachyni, Uhra a Hollého, kteří se s ní snažili nějak vyjít, narozdíl od Menzela, který se rozhodl ji ignorovat, narozdíl od Krejčíka, Hanáka a Jakubiska, u kterých jsou pausy až příliš dlouhé, Chytilová ustoupila tlaku krizové politiky ze všech československých tvůrců nejméně a měla štěstí (?), že přes všemožné zákazy točit od druhé poloviny sedmdesátých let směla. Její příběhy, analýzy a podobnosti nám nedávají zapomenout na svět kolem nás: spíš naskakuje husí kůže a jeho vnímání je mnohem intenzivnější (především v *Panelstory* - 1979, *Sašku a královně* - 1987 a nejnověji *Kopytem sem, kopytem tam* 1988).

Generace režisérů, které začaly samostatně točit filmy od druhé poloviny sedmdesátých let, krizové politice netleskaly, protože za ní vyrostly. Řada z nich prokázala, že jejich zajímavé začátky byly výjimkou z pravidla a zařadili se mezi průměr našeho filmu (Milan Muchna, Miloslav Luther, Julius Matula, Antonín Kopřiva, Zdeněk Míka, Vladimír Kavčiak), jiní rezignovali na jakékoli umělecké ambice a rozhodli se "přivést diváka do kin" za každou cenu (Zdeněk Troška, Jaroslav Soukup, Marie Poledňáková). Solidní kvalitu s občasnými mimořádnými výkony představují režiséři Vladimír Drha (*Dneska přišel nový kluk* - 1981, TV hra *Chladná zrána* - 1983), Karel Smyczek (*Proč?* - 1987), Jiří Svoboda (*Zánik samoty Berhof* - 1983) Vít Olmer (*Co je vám, doktore?*

- 1984, *Jako jed* - 1986), Zoro Záhon (*Pomocník* - 1981), Dušan Rapoš (*Utekajme, už ide!* - 1987), Dušan Trančík (*Koncert pre pozostalých* - 1976, *Iná láska* - 1986) a Ladislav Smoljak (*Kulový blesk* - 1978 ve spolupráci se Z. Podskalským, *Nejistá sezóna* - 1987).

Výčet jednotlivých režisérů by byl daleko podrobnější; pokusil jsem se vybrat ty nejdůležitější, základní nositele hodnot jednotlivých vrstev. Padala-li slova "podprůměr" nebo "průměr", platí vesměs jen pro československou kinematografii. Přestože sedmdesátá a osmdesátá leta neznamenala takový pokrok, jaký přinesla leta čtyřicátá (neorealismus), přelom padesátých a šedesátých let (free cinema v Anglii a francouzská nová vlna) a šedesátá léta (československý filmový zázrak, rozvoj nezávislé americké kinematografie), vývoj se ve světě nezastavil, v Československu však ano. Vzájemný kontakt chyběl. Náš film neměl co nabídnout (výjimkami jsou filmy Věry Chytilové, Juraje Jakubiska, Dušana Hanáka a dílem i Jiřího Menzela) a možnosti seznámit se se světovou kinematografií byl uchráněn bdělostí pracovníků výběrových komisí, kteří filmu sice nerozuměli, ale svou jezuitštinu prováděli na jedničku. Filmoví diváci neviděli jediné dílo režisérů jako je Michael Cimino, Bernardo Bertolucci (až *Poslední císař*), Stanley Kubrick, Sergio Leone, Martin Scorsese (až *Zurčící býk* v roce 1988), Woody Allen (až *Purpurová růže z Káhiry a Hanna a její sestry* v roce 1987), Bob Fosse, Alan Parker, Brian de Palma, Miloš Forman (až *Amadeus* 1986 a *Vlasy* 1989), Francis F. Coppola (kromě *Rozhovoru a Cotton Clubu*) a další. V letech 1980-1988 byly zakázány všechny filmy Andreje Tarkovského, Andrzejе Wajdy, nepromítaly se ani filmy uvolněné v Sovětském svazu a když, tak ve stejné poloilegálních podmínkách jako české a slovenské filmy dané k ledu.

Bilance "normalizátorů" je strašlivá. Evald Schorm (po osmnácti letech připuštěný k filmové práci, bohužel nevalné scénaristické látce s hořce ironickým názvem *Vlastně se nic nestalo* - 1988), Pavel Juráček, Jan Procházka, Vratislav Blažek, Ján Kadár (poslední dva v exilu) jsou po smrti Vojtěch Jasný, Jan Němec, Ivan Passer, Juraj Herz vyštvaní za hranice. Bez možnosti natáčet Ester Krumbachová a Antonín Máša (nyní pracuje na filmu *Skřivánčí ticho*). Rozmělněný talent Jaromila Jireše, Karla Kachyni. Unavený František Vláčil. Nepokořený, ale netočící Krejčík. Jiří Menzel pohybujiící se v neutrální idyle "každodenních radostí a starostí". Narušená kontinuita v díle Dušana Hanáka, Juraje Jakubiska i Věry Chytilové. Jména, která v bídě krize vyrostla a autocenzura se stala nedílnou součástí jejich tvůrčího myšlení: Dr-

ha, Smyczek, Svoboda, Soukup, Olmer, Trančík. Ach, Bože, kde jsme dnes mohli být, jak by vypadali *Zbábělci* natočení Milošem Formanem, kam mohl dospět František Vláčil v projektu, který měl navázat na *Markétu Lazarovou, Zjevení o ženě rodiče podle sv. Jana*, jak by vypadala *Legenda o krásné Julince* podle Bohumila Hrabala natočená Ivanem Passerem, co připravovaní *Metaři* Václava Havla a Jana Němce, jakým směrem by se ubíral Evald Schorm, Věra Chytilová, Vojtěch Jasný, Pavel Juráček, ale třeba i Otakar Vávra (po *Romanci pro křídlovku* - 1966 a *Kladivu na čarodějnice* - 1969)?

V čem je naděje československého filmu devadesátých let? Ve scénářích uložených hluboko v zásuvkách psacího stolu Jiřího Menzela, ve zdraví Františka Vláčila a Jiřího Krejčíka, kteří nebudou muset hledat náměty, ale sáhnou po těch svých, v Chytilové tvrdohlavosti, věrnosti sama sobě a odhodlanosti jít do dalších projektů "jako do pekla", v Jakubiskově odvaře vyslovit se k naší historii ještě výsostněji a nespoutaněji než dosud, ve střední generaci, která poprvé v životě zakusí bytostně umělecký zápas bez omezení nesvéprávných dramaturgů, v talentech jako Miloš Zábranský, Fero Fenič, Tomáš Vorel nebo těch úplně nejmladších: v Janu Svěrákovi, Filipu Renčovi, Janu Hřebejkovi, Jakubu Janu Suchém nebo Danu Włodarczykovi.

Všechny filmy, které teprve vzniknou, nebudou přirozeně vynikající, ale věřím, že bude více těch dobrých a mimořádných. Kinematografie už nebude hlásnou troubou komunistické strany, nebude zastírat skutečné problémy vykonstruovanými pseudo-problémy, nebude muset hledat obzvlášť k tomu, jak se vyslovit ke světu kolem sebe, nebude bojovat s tupci, kteří by střežili její "ideovou čistotu". Bude mít možnost otevřeně se konfrontovat s tím nejlepším ze své historie a z historie i současnosti kinematografií zahraničních. Bude? Doufejme; je to teď jen na ní. □

**PŘEDPLAŤTE ZÁPAD
PŘÁTELŮM A ZNÁMÝM
V ČESKOSLOVENSKU**

Karel Pacner

Proč Sověti prohráli závod o Měsíc

V druhé polovině 60. let a na počátku 70. let se zdálo, že sovětsí kosmonauti míří na Měsíc. Mluvílo se o *závodu o Měsíc*, který probíhal mezi SSSR a USA. Nakonec se tam vylodili Američané a sovětsí představitelé začali tvrdit, že oni s ničím takovým nepočítali, že vystačí s automaty. Ovšem podezření, že se Sovětům něco nepovedlo zůstalo... Teprve nyní v období *glasnosti*, začínají vycházet nejvo podrobnosti o neúspěšných sovětských plánech na dobytí Měsíce, jak se tehdy honosně říkalo. Zajímavá svědectví se objevují v sovětském tisku. Další pozoruhodné informace jsem získal od některých novinářů a odborníků, kteří byli s tímto projektem spjati, během svých dvou návštěv Moskvy a pobytu na kosmodromu *Bajkonur* v minulém roce. A tento obrázek ještě dokresluje údaje z mých rozhovorů se sovětskými přáteli v uplynulých pětadvaceti letech, stejně jako zprávy z amerického odborného tisku.

Nijak nepospícháme

"Přistání na Měsíci je technicky poměrně jasné. Neřešitelné problémy už neexistují. Je to vlastně jenom otázka času, dále práce a samozřejmě i finančních prostředků... Myslím, že na Měsíci stane první expedice ještě v tomto desetiletí..."

To mně řekl prof. Konstantin P. Feoktisolov, kosmonaut a šéfprojektant sovětských pilotovaných kosmických těles, při našem prvním setkání 19. března 1966. Přitom z jeho slov bylo zřejmé, že má na mysli přistání svých sovětských kolegů na Měsíci. Rovněž první kosmonaut světa Jurij A. Gagarin, se kterým jsem se setkal o čtyři měsíce později, vyjadřoval optimismus. Začátkem listopadu pak prohlásil kosmonaut Pavel R. Popovič před posluchači Moskevské univerzity, že SSSR chystá raketu rovnocennou americkému lunárnímu nosiči Saturn 5 anebo *ještě o něco silnější*. Také americké zprávy, opírající se o svědectví zpravodajských družic a dalších zdrojů, poukazovaly na to, že SSSR vyvíjí raketu a všechnu ostatní techniku nezbytnou pro dosažení Měsíce.

Avšak v dalších letech se tento cíl z prohlášení sovětských odborníků stále víc vytrácel. Zatímco na Měsíci se jako první vylodili Američané, Sověti tam vysílali pouze automaty. V říjnu 1970 jsem se přímo zeptal prezidenta sovětské Akademie věd a tehdy utajovaného teoretika kosmonautiky Mstislava V. Keldyše, kdy na povrch našeho souputníka vkročí také sovětsí kosmonauti. "Nevylučujeme, že se to někdy uskuteční," odpovídal neurčitě. "Nijak však nepospícháme..."

Dlouhé váhání

Poslal do vesmíru první družici, prvního živého tvora — psa Lajku, chystal se k vypuštění prvních automatů k Měsíci i ke startu prvního člověka do vesmíru... a toužil samozřejmě po tom, aby také dopravil první lidi na Měsíc. To byl životní cíl věčného romantika Sergeje P. Koroljova, předsedy rady hlavních konstruktérů raketové a kosmické techniky, inspirátora a hlavního organizátora této nové oblasti činnosti v SSSR.

V dokumentu, který připravil spolu se svým náměstkem pro perspektivní projekt prof. Michailem K. Tichonravovem v létě 1958, jsou všechny tyto úkoly jasně formulovány: Postavit iontovou anebo jinou raketu pro dopravu lidí na Měsíc a k jiným planetám. V roce 1960 začít s vývojem projektů směřujících k vytvoření stálé základny — kolonie na Měsíci, k výpravám lidí na Mars a na Venuši. V letech 1961-65 uskutečnit oblet Měsíce člověkem.

Brzy však Koroljov pochopil, že zkonstruování iontové rakety pro dopravu lidí není v blízké době technicky uskutečnitelné. Proto v roce 1960 rozhodl, že během tří let vyvine raketu na klasický pohon schopnou vynášet 40-50 tun užitečného nákladu na oběžnou dráhu okolo Země. Ovšem to byl šibeniční termín. I kdyby v té době jeho konstruktérní kancelář na takovém nosiči už pracovala, nemohla ho včas dodělat. Musel vědět, že je to ne-realistický slib. Nicméně občas musel k takovým prázdným gestům sahat, protože byl pod tlakem politiků, zvláště tehdejšího tajemníka ÚV KSSS N. S. Chruščova, který začal využívat prvních úspěchů SSSR ve vesmíru k propagaci socialismu i své vlastní osoby.

Paradoxem však zůstává, že nejvyšší politické vedení se stále nemohlo rozhodnout o vyslání lidí na Měsíc. Důvod se pokusil objasnit generál prof. Georgij N. Paškov, tehdejší vedoucí raketového oddělení Státního plánovacího úřadu, v listu *Sovětskaja Rossija*: *Objevily se dva projekty, které dostaly přednost před všemi ostatními. Podle představy autora měl první stroj zajistit lety do prostoru okolo Země a druhý přelety z planety na planetu. Oba měly být vybaveny zásuvacími křídly, každý měl mít možnost přistát na jakémkoliv letišti. Udivuje mne, že autor chtěl vytvořit obě plavidla za pouhé tři roky. Samozřejmě na příkaz N. S. Chruščova okamžitě dostal obrovské prostředky, které byly vzaty z velkých, do značné míry již rozpracovaných programů. A těchto peněz se potom nedostávalo S. P. Koroljovovi a M. K. Jengelovi (hlavní konstruktér dalších*

raket většinou vojenských — pozn. KP)... *Byli jsme vrženi zpátky. Jednoduše řečeno, začátkem roku 1961 se v našem raketokosmickém průmyslu začal organizovat zmatek, který nás přišel velmi draho...*

Byla to fantazie raketového nedouka. Takové kosmické stroje dosud nikdo nevymyslel. Aerokosmoplán s měnitelnou šípovitostí křídla pro dopravu mezi zemským povrchem a blízkým vesmírem se teprve nyní pracně rodí, snad by mohl začít létat na počátku 21. století. Univerzální meziplanetární plavidlo zůstává fantazií dodnes.

První tajemník ÚV KSSS Nikita S. Chruščov a místopředseda vlády Fjodor D. Ustinov naivně představu Vladimíra N. Čeloměje. Za tímto rozhodnutím stál Ustinov, který se už delší dobu snažil zlomit Koroljovův monopol na výzkum vesmíru. Těžce totiž nesl, že ho Koroljov nejdnou obcházel a domlouval se přímo s Chruščovem. Proto nechal nejdřív založit Jangelovu kancelář a v roce 1960 i Čelomějovu. A proto zřejmě nasměroval novopečeného inženýra Sergeje Chruščova, syna prvního muže země, k Čelomějovi. Když potom přišel Čeloměj se zmíněnými fantastickými projekty, ve snaze bojovat proti Koroljovovi, byl Ustinovem všestranně podporován. Tři roky trvalo, než seriózní odborníci dokázali, že tyto myšlenky se nedají uskutečnit.

Podle názoru jednoho sovětského novináře však zasáhla Koroljovovy ambiciozní plány na vylodění lidí na Měsíci i rána z jiné strany. V prosinci 1963 rozhodl ÚV KSSS věnovat velké finanční prostředky na chemizaci národního hospodářství. Tehdy měl Koroljov údajně prohlásit: "V soutěži o Měsíc staneme na čestném druhém místě." Avšak jeho náměstek prof. Boris J. Čertok, se kterým jsem o tom diskutoval, s tímto pohledem nesouhlasí: "Ne, Koroljov do své smrti nevěděl, že prohraje." Rovněž přetrvává domněnka, že když si koncem 50. let sovětsí a američtí generálové uvědomili, že Měsíc je pro jejich válečné plány bezcenný, přestali se o lunární projekty zajímat — a v SSSR měla jejich podpora vždycky rozhodující význam.

Ať už byly příčiny tohoto váhání jakékoliv, vytvořily krajně nepříznivou situaci. Akademik Valentin P. Mišin, Koroljovův náměstek a v letech 1966-74 i jeho nástupce, ji popsal v deníku *Pravda*: "Po vyslání prvních lunárních a meziplanetárních sond zájem o Měsíc u nás na několik let pohasl. Když potom o Měsíci stále vytrvaleji mluvili Američané a když se začal tvořit jejich národní program vyhlášený prezidentem Kennedym, rozhybali jsme se i my. Ale to bylo někdy v roce 1964, zatímco oni začali už v roce 1961. Přitom jsme zaostávali nejen v čase, ale měli jsme i nedostatek přidělených peněz."

Konkurenční boje

Když bylo konečně rozhodnuto o cestě na Měsíc, rozpadl se tento úkol na dva samostatné projekty: na L-1, který znamenal oblet tohoto nebeského tělesa lidmi a na L-3, pod nímž se skrývalo přistání kosmonautů na povrchu. Kupodivu každý z nich byl přidělen jiné konstrukční kanceláři. Projekt L-1 dostal Čeloměj, projekt L-3 Koroljov. Důvody byly jasné — boj ještě něho Ustinova proti Koroljovovi. Bez ohledu na to, že hrozilo nebezpečí, že dva projekty v konkurenčních kancelářích se prodraží, protože obě budou vyvíjet samostatně některé stroje anebo systémy, které by se daly použít v obou případech.

Naštěstí k téhle zbytečné dvoukolejnosti nedošlo. Když v říjnu 1964 svrhl Leonid Brežněv Chruščov, Koroljov lehce získal vrch nad svým protivníkem, napsal do vědeckého týdeníku *Poisk* inž. Lev Kamenin, a mohl od něho převzít stavbu kosmické lodi pro Měsíc.

Také vývoj rakety N-1 nepříznivě poznamenaly osobní vztahy, tentokrát mezi Koroljovem a jeho dlouholetým dodavatelem raketových motorů Valentinem P. Gluškem. Pro raketu R-7 vyvinul akademik Gluško motory RD-107 o tahu 1 MN. Pro lunární nosič N-1 požádal Koroljov pohonnou jednotku šestkrát silnější. Gluško tak silný motor chtěl postavit, ale jako palivo chtěl použít oxid dusičný, který je jedovatý. S tím nesouhlasil Koroljov: kdyby raketa s kosmonauty vybuchla, nikdo nebude mít naději na záchranu. Bude lepší spalovat látku ekologicky výhodnější, jako jsou kapalný vodík a kyslík.

Oba hlavní konstruktéry se pokusila rozsoudit komise vedená akademikem Keldyšem. Ta se přiklonila na stranu Koroljova. Uražený Gluško začal ignorovat životně důležitou spolupráci s Koroljovovou firmou. Ani Chruščov, který oba rozhněvané akademiky pozval k sobě na dachu, je nedokázal smířit. Gluško si byl vědom svého monopolu na raketové motory v SSSR, a proto počítal, že jeho kolega za ním přijde s prosíkem.

Netradičně uvažující Koroljov však udělal netradiční tah. V zahraničí objednat motory nemohl — v úvahu přicházely jedině americké firmy, což politická situace znemožňovala. Hlavní konstruktér raket se proto obrátil na Nikolaje D. Kuzněcova, jehož konstrukční kancelář v Kujbyševě stavěla reaktivní letecké motory. Bylo mu jasné, nováček nedokáže rychle vyvinout velký raketový motor, a proto se rozhodl, že svůj nový nosič nechá osadit větším počtem menších motorových jednotek.

Tedy se omezovala výroba vojenských letadel a proto Kuzněcov nabídku přijal. Třebaže neměl s raketovými motory žádné zkušenosti, věřil, že za asistence Koroljovových inženýrů zadaný úkol zvládne.

Hledání techniky letu

Čeloměj chtěl použít k vynesení kosmonautů okolo Měsíce raketu *Proton*. Tuto možnost Koroljov zamítl. Nikoliv však z nějakých osobních důvodů, nýbrž z praktických obav. *Proton* spaloval vysoce hořlavá paliva, takže v případě havarie během startu by se posádka stěžích zachránila. A rovněž proto, že *Proton* začal teprve nedávno létat a byla tedy u něho vyšší pravděpodobnost havárie.

"Koroljov se nadchl pro sestavení plavidla pro lunární výpravu z několika částí na oběžné části," vyprávěl mně ing. Oleg G. Ivanovskij, šéfkonstruktér *Vostoku*, potom poradce pro raketové otázky a nakonec vedoucí specialista v konstrukční kanceláři meziplanetárních automatů. "Pomocí rakety R-7 měly být vypuštěny tři části," upřesňoval Ivanovskij (doneslávna známý pod literárním pseudonymem A. Ivanov). "Měla to být samostatná loď s lidmi, lunární modul a palivomotorový blok — a ty se měly na dráze okolo země spojit. To znamenalo uskutečnit dvě stykovky, ale my jsme neměli vyzkoušenou ještě ani jednu. Proto jsme tuto metodu hlavněmu konstruktérovi vymlouvali. Nakonec s námi souhlasil."

"Rovněž vznikla úvaha, že by lidé startovali v lodi pomocí vyzkoušené rakety R-7 a veškerá technika pomocí *Protonu*," dodal v této diskusi Jaroslav K. Golovanov, novinář a spisovatel, který připravuje Koroljovův životopis. "V tomto případě by stačilo jedno spojení."

Oblet měsíce člověkem začali sovětské odborníci prakticky připravovat ve druhé polovině 60. let. Nejlépe o tom svědčí výprava automatických lodí pod označením *Zond*. *Zondy* vznikaly na bázi pilotovaných lodí Sojuz. Původně bylo připraveno sedm strojů, poslední z nich měl na podzim 1967 dovézt první tři lidi na prohlídku Měsíce. Pouze čtyři z nich tento úkol splnily, ale až v letech 1968-70, navíc se vrátily, aniž by měly stoprocentní úspěch. Nicméně trasu Země-Měsíc-Země zmapovaly a daly sovětským odborníkům neocenitelné zkušenosti. Na palubě jedné z nich uskutečnila tento výlet tajně rovněž jedna želva — a ve zdraví se vrátila.

"Bylo možno přejít k pilotovanému letu," konstatuje dnes akademik Mišin, "ale po tom, co v červenci 1969 vstoupil na Měsíc Neil Armstrong, ztratil propagandistický smysl." A tím skončil projekt L-1.

Naproti tomu projekt L-3/N-1 se vyvíjel dál. Kosmická loď LOK se měla dostat na dráhu okolo Měsíce a pak se z ní měl spustit kosmonaut ve výsadečném člunu na povrch. Tam by pobyl tři dny a potom se vrátil zpátky. Tedy stejné schéma výpravy, jaké mělo americké *Apollo*. "Ale to je myšlenka Jurije Kondratjuka z doby před druhou světovou válkou zdůraznil Čertok, "nikoliv, že bychom na ní přišli my anebo Američané."

Při koncipování nosiče N-1 se Koroljov přepočítal — ve svůj neprospěch. Domníval se totiž, že pro vynesení lidí na Měsíc vystačí s raketou, která dopraví na nízkou dráhu okolo Země 40-50 tun nákladu. Propočty však ukázaly, že to nebyl realistický odhad. Proto se tento dopravní prostředek stále dopracovával. Ještě za Koroljovova života — to znamená do začátku roku 1966 — se zvýšila jeho plánovaná kapacita na 85 tun. Ovšem tohle všechno vedlo nejen k prodloužení doby vývoje rakety, ale i ke zvyšování složitosti její konstrukce.

Nakonec v listopadu 1966 schválila komise expertů vedená akademikem M. V. Keldyšem ideový projekt výpravy na Měsíc s využitím rakety o nosnosti 95 tun, co dovolovalo vysadit na povrchu jednoho kosmonauta, zatímco druhý člen posádky zůstane na oběžné dráze, napsal S. Leskov v listu *Izvěstija*. V únoru 1967 byl určen harmonogram prací, který počítal s tím, že letové zkoušky začnou ve 3. čtvrtletí 1967.

A samotné přistání prvního sovětského kosmonauta na Měsici? Ve 3. čtvrtletí 1968, uvedl Mišin v *Pravdě*. Takové termíny byly podle vládních rozhodnutí.

Není vyloučeno, že novinář Leskov byl špatně informován, že N-1 měla mít přece jenom o něco vyšší nosnost. Ivanovskij mne totiž upozornil, že tato raketa nedosáhla plánovaného výkonu, protože skutečný tah Kuzněcovových motorů byl nižší než se původně počítalo.

Ale i kdyby měla raketa vyvážet na nízkou dráhu 100 či 110 tun, přesto by nemohla dopravit k měsíci a zpátky víc než dva muže. To byla největší slabina projektu L-3, na níž od začátku upozorňovali mnozí odborníci včetně Keldyše, Ivanovského, Koroljovových náměstků, L. A. Voskresenského, V. P. Mišina a dalších. Oba dva lidé nemohou na Měsici přistát, protože jeden musí zůstat kroužit v mateřské lodi okolo. A vysazení jednoho zase bude znamenat, že kdyby se tomuto hrdinovi v neznámém terénu cokoliv stalo, bude odkázán jenom sám na sebe. Ovšem jiné východisko Sověti neměli.

Výbuchy podle plánu

V lednu 1968 začalo trénovat na výpravy k Měsici 18 kosmonautů vedených Leonovem. Předpokládalo se, že první posádku pro přistání budou tvořit Alexej Leonov a Valerij Kubasov, záložní Valerij Bykovskij a Nikolaj Rukavišnikov. Do tohoto oddílu rovněž patřil Anatolij Filipčenko, Gerogij Šonin, Victor Gorbatko, Vitalij Sevastjanov, Vladimír Vokov, Vladimír Šatalov, Alexej Jelisejev, Jevgenij Chrunin a další.

Vývoj rakety N-1 pronásledovaly stále obtíže. "Tento nosič sliboval velmi mnoho," vzpomíná Mišin. "Ale bohužel se na něm projevil naše neorganizovanost a všeobecně technická úroveň. Na N-1 spolupracovalo 500 organizací ze 26 rezortů. Pouze devět rezortů

spadalo pod kompetenci vojensko-průmyslového výboru. Ostatní bylo třeba prosit. Žádná rozhodnutí rady ministrů nepomáhala — podniky často odmítaly úkoly s odůvodněním, že jim nepřisloušejí, dodávky se opožďovaly. Řekněme, že za Koroljovova života nebylo piněno deset úkolů, za mne potom desetkrát víc. Ali i za takových podmínek udělali Kujbyševci pro Koroljova *sedmičku* — *Vostok* a potom se za stejné situace pustili do N-1."

Takřka stometrový nosič N-1 měl 30 motorů v prvním stupni, osm ve druhém, o třetím stupni však chybí věrohodné informace. Podle Mišina mohl startovat i v případě, že vynechají dva páry jednotek prvního stupně a jeden pár stupně druhého. Motory pohánělo palivo laciné a ekologicky čisté: krosin (petrolej) a kapalný kyslík.

"Kromě toho se ještě počítalo se samostatným využitím druhého stupně pod označením N-11," dodává Ivanovskij. A protože Mišin poznamenal, že N-1 mohl vozit náklady od 7 do 100 tun, můžeme předpokládat, že právě pro tuto minimální nosnost byl určen druhý stupeň.

Zpoždění narůstalo na všech stranách. "Výstavba výrobní a zkušební základny se zdržela o dva roky," konstatoval Mišin. "Dokonce i té omezené základny. Američané mohli na svých *stendech* vyzkoušet celý motorový blok a potom ho bez rozmontování instalovat na raketu připravenou k letu. Naproti tomu my jsme dělali zkoušky po kouskách a na to, že bychom vyzkoušeli všech 30 motorů prvního stupně v kompletní sestavě, jsme nemohli ani pomyslet..." Nezbylo nic jiného, než celkově zkoušet N=1 za letu — tak jak to praktikoval Koroljov se všemi předcházejícími nosiči. Vždyť R-7 v létě 1957 třikrát havarovala, než se konečně v srpnu naučila létat. Alu u tohoto složitého stroje to bylo riskantnější.

Zahájení letových zkoušek super-rakety se opožďilo o půldruhého roku. Teprve na začátku roku 1969 vyvezli dvoustupňový tlustý doutník N-1 na kosmodromu *Bajkonur* na rampu. Těleso bylo vysoké 78 metrů a průměr u základny mělo 17 metrů. První start, u něhož nikdo nepočítal s úspěchem se uskutečnil 21. února. "Následkem požáru na zádi byly motory vypnuty v 70. sekundě," vzpomíná Myšin. "Když jsem vyšel z bunkru, raketa ještě letěla."

Při druhém vypuštění 3. července vybuchla raketa asi sto metrů nad rampou. Její trosky pak startovací komplex vážně poškodily.

Třetí pokus byl úspěšnější — 27. července 1971 raketa odstartovala. Následkem nepostřehnutelného vychýlení tahu jednotlivých motorů se však dostalo těleso do nevládnutelné rotace. "Nicméně všechny motory poprvé fungovaly," připomíná hlavní konstruktér. "I když pouze 7 sekund. Opět utrpěl startovací komplex."

Čtvrtý experiment byl dalším krůčkem vpřed. Vedl ho Čertok, protože Mišin ležel v nemocnici. Dne 23. listopadu 1972 se raketa N-1 zvedla z rampy a motory ji spolehlivě vynášely vzhůru po 107 sekund, takže do konce činnosti prvního stupně. Tento nadějný pokus ukončil opět výbuch v zadní části. Ovšem pro odborníky to byl signál, že vítězství se přiblížilo na dosah ruky.

"Kdybychom měli peníze ještě dva roky, mohli jsme raketu dodělat," postěžoval si mně prof. Čertok. "Potřebovali jsme ještě asi tři pokusy. Při sedmém či osmém startu bychom měli úspěch."

Avšak stalo se něco, s čím nikdo nepočítal. Akademiku Gluškovu se podařilo usurpovat také Koroljovovu firmu a obě konstrukční kanceláře spojit do jednoho celku. Když byl v květnu 1974 uveden do své funkce, okamžitě zrušil další vývoj rakety N-1. Místo toho přišel s koncepcí mohutnějšího nosiče *Energija*. A dva hotové vylepšené exempláře N-1 začaly rezivět ve skladech na kosmodromu *Bajkonur*.

Deset let zdržení

Proč Sověti ztratili Měsíc? Proč tam neposlali své kosmonauty jako první? To nejsou snadné otázky. Přesto jsem je prof. Čertokovi položil. "Koroljova velice znepokojovalo to, že naše elektronika, systémy řízení a celá řada dalších prvků jsou příliš těžké, nesplňovaly limity, které jsme si sami stanovili, abychom získali spolehlivé parametry pro expedici na Měsíc, "pokoušel se formulovat odpověď náměstek hlavního konstruktéra. "K tomu, abychom získali prvenství v tak ohromném díle, jakým je výprava na Měsíc, bylo třeba soustředit obrovské síly a prostředky pouze na tento úkol. Tak jako to udělali Američané. Přitom ti měli mnohonásobně bohatší průmyslovou základnu než my. U nás bohužel nebyl tento program jediný, současně probíhala celá řada projektů. Proto jsme samozřejmě nemohli na Měsíc dávat tolik materiálních a intelektuálních prostředků jako NASA. Zatímco Američany stálo Apollo 24 miliard dolarů, my jsme stačili utratit 4,5 miliardy rublů." A potom mně Čertok vysvětlil, že ostatní projekty uskutečňovaly jiné konstrukční kanceláře, například se počítalo s dalším zdokonalováním rakety *Proton*.

Mišin závod o Měsíc mezi USA a SSSR odsoudil. Místo toho měla Lunární komise Akademie věd SSSR vytýčit vědecké cíle, které by měly smysl — a to neudělala. Než Koroljovovou konstrukční kancelář zabral Gluško, uvažovalo se tam podle Mišinova svědectví o různých projektech, jejichž cílem bylo vytvořit základnu pro průmyslovou výrobu mimo naši planetu — jak v prostoru okolo Země, tak na povrchu Měsíce. A protože N-1 by byla schopna vyvážet na oběžnou dráhu rozměrné objekty,

nemuseli se sovětsští kosmonauti tísnit v malých a málo komfortních orbitálních stanicích *Saljut* a *Mir*, na jejichž vypuštění stačí *Proton*. "Prezident Bush nedávno oznámil úmysl soustředit se na vytvoření lunární základny, která by byla průmyslovým podnikem a meziplanetárním přístavištěm," řekl Mišin. "Ale kdybychom nezrušili náš program, mohli jsme už nyní mít takovou základnu bez jakéhokoliv přerušení a spěchu."

Zrušení vývoje rakety N-1 bylo motivováno osobními důvody a požadavky vojáků. Když jsem se dověděl o jeho příčinách, pochopil jsem dřívější nářáky svých přátel, kteří obviňovali Gluška z toho, že způsobil zastávání SSSR v raketové technice nejméně o deset let. Kromě toho se z Gluškova příkazu kopíroval velký reketoplán podle amerického vzoru, zatímco — jak uvádí Mišin — menší stroj by stačil. Spíše bylo třeba prodlužovat životnost družic na dvojnásobnou a trojnásobnou dobu, aby dosáhla úrovně americké.

Do sovětského lunárního projektu — do omylů a chyb jeho tvůrců, do jeho vlastních technických nedostatků a do subjektivistického rozhodování manažerů, generálů a politiků — se promítly všechny neduhy zbyrokratizované sovětské společnosti. Vrcholem tohoto nepromyšleného rozhodování je strategický obrát k univerzálnímu nosiči *Energija* a reketoplánu *Buran*, který udělal v polovině 70. let Gluško za nezbytného souhlasu maršála Ustinova. Jak dnes vidíme, sovětské generálové požadovali supertěžkou raketu a operativnější kosmický dopravní prostředek pro předpokládané *hvězdné války*. Vycházel přitom z tehdejší doktríny, podle níž SSSR odpovídal na každý nový americký zbrojní systém systémem rozsáhlejším, případně více systémy přibližně stejné úrovně. Tento postup by samozřejmě vedl k *uzbrojení* Sovětského svazu, což propagoval prezident Reagan. Následkem této neuvážené vojenské politiky se zdržel vývoj sovětské mírové kosmonautiky přibližně o jedno desetiletí.

I sovětská kosmonautika tedy nyní zápasí s dědictvím neostalinismu. Potrvá delší dobu, než se s ním vyrovná a než si najde vlastní osobitou cestu, tentokrát — jak správně předvídal V. P. Gluško v rozhovoru, který jsem s ním vedl na podzim 1973 — v úzké mezinárodní spolupráci. Ve spolupráci oproštěné od supervelmocenského přístupu k menším partnerům a od kořistnického přístupu k USA a západoevropské organizaci ESA. Nastává doba, kdy Gorbačovovo nové myšlení musí prodchnout i metody dalšího výzkumu a využívání vesmíru.

Pozn.: Karel Pacner je redaktor Mladé fronty v Praze. □

Svědectví

Vzpomínky generála dr. Jiřího Smrčky na cestu do Moskvy v roce 1968

(Výňatek z delšího rozhovoru pro stanici Praha dne 4. a 8. ledna 1990)

P.: Jakou jste zastával funkci ve vojenském zdravotnictví v době odletu naší delegace do Moskvy v roce 1968?

J.S.: V té době jsem byl primářem II. vnitřního oddělení Ustřední vojenské nemocnice ve Střešovicích, současně jsem zastával funkci hlavního internisty naší armády. Byl jsem dispenzárním lékařem nejvyšších vojenských funkcí, především ministra národní obrany, dříve armádního generála Bohumíra Lomského, od dubna 1968 armádního generála Martina Dzurá.

P.: Kdo vám oznámil, že se této delegace zúčastníte?

J.S.: 23. srpna ráno mi volal ministr Dzur, abych se dostavil do jeho pracovny na MNO, kde byl internován. Oznámil mi, že poletí do Moskvy a že pravděpodobně s ním odcestuji i já. Rekl mi, abych se zásobil léky a do hodiny se vrátil na MNO. Po návratu na MNO se mnou ministr Dzur odjel na Hrad k prezidentovi Ludvíku Svobodovi. Po jejich krátkém jednání mi bylo oznámeno, že poletím do Moskvy jako lékař stranické a vládní delegace. Současně s námi odjel MUDr. Karel Bernáth, osobní lékař prezidenta.

Otázka ovšem byla zda naše delegace v čele s prezidentem republiky vůbec do Moskvy poletí. Nic takového Sověti neplánovali. Soudruh prezident si tuto cestu doslova vynutil.

Když jsem od roku 1969 byl jeho osobním lékařem, často se generál Ludvík Svoboda vracel ve vzpomínkách k těm těžkým dnům v srpnu 1968. Jednou mi řekl: "Když jsem byl tenkrát izolován na Pražském hradu, měl jsem tehdy osobního strážce, sovětského příkovníka. Rekl jsem mu: "Jestli mi neumožníte mluvit s Brežněvem a odletnout do Moskvy, tady je můj revolver — zastřelím se — a zbraň jsem položil před sebe na stůl."

P.: Kdo vás očekával po přistání v Moskvě?

J.S.: Určitou část letu nás doprovázely stíhačky, doufám, že to byl pouze čestný doprovod. Z letadla jsme po přistání vystupovali po schůdkách, nad nimiž byl purpurový baldachýn. Čekali nás snad celé politbyro v čele s Leonidem Brežněvem. Soudruha prezidenta jako hlavu státu vítali se všemi poctami. Při zvucích slavnostního pochodu musel vykonat přehlídku čestné jednotky. Potom stovky pionýrů začaly mávat prapory a třepetalkami a provolávaly: "Ať žije sovětsko-československá družba!" Bylo to ofensivní. A věřte tomu nebo ne, Brežněv se na nás vrhl a začal nás objímat, samozřejmě především soudruha prezidenta. Mě také, asi proto, že jsem byl v generálské uniformě.

P.: Kdy jste se poprvé setkal s Alexandrem Dubčekem?

J.S.: To odpoledne, kdy nás ubytovali, nikdo z celé delegace, včetně soudruha prezidenta nevěděl, kde v té době je šest zatčených soudruhů. V dalších hodinách v těsnivé náladě jsme očekávali, co přinesou nadcházející události.

Čas ubíhal, ale naše nejistota se stupňovala. Bylo už pozdě večer, snad 23. až 24. hodina a já seděl ve větší místnosti, snad to byla knihovna, s dr. Ladislavem Novákem, tehdejším vedoucím Kanceláře prezidenta ČSSR, dr. Bohuslavem Kučerou a dr. Bernáthem. Už jsme se chtěli rozejít a jít spát, když najednou se v otevřených dveřích objevil A. Dubček. Zůstal tam stát a nepromluvil ani slovo a jen se na nás díval. Z radosti a dojetí jsem ani já nemohl promluvit. Dlouho jsem se nerozmýšlel, téměř jsem k němu vyběhl a objal jsem ho. To už opravdu nemohl pochybovat, že jsem jeho člověk, ačkoliv mne do té doby osobně neznal. Byl to pro mne nesmírně vzrušující okamžik.

Postupně k nám přicházeli další členové delegace. Dr. Novák odešel za soudruhem prezidentem, který již spal, aby ho informoval. Soudruh Dubček stále mlčel, vždyť v posledních třech dnech utrpěl nejtěžší trauma svého života. Zahrnovali jsme ho povzbudivými slovy. Někdo před něj postavil sklenku s koňakem, kterou nečekaně vzal do ruky. Tu dr. Bernáth na něj zvolal: "To nesmíte!" Ale právě v ten okamžik měl obsah skleničky v sobě. Netrvalo to více než několik minut a A. Dubček promluvil. Vzpomínám, jak hovořil o tom, že když byl internován, obklopilo ho několik politruků, aby ho přesvědčili, že svou nesprávnou politikou ohrozil celý socialistický tábor. Zakončil slovy: "Ale takové školení o socialismu, jaké dostali ode mne, to ještě v životě nezažili." Tehdy jsem zahlédl v jeho tváři první nesmělý úsměv.

P.: Jak jste hodnotil zdravotní stav A. Dubčeka v samém začátku a v průběhu dalších dnů?

J.S.: Soudruh Dubček se mi jevil od prvního našeho setkání a to nejen mně, ale i ostatním, fyzicky, ale především psychicky naprosto vyčerpaný. Byly to opravdu opodstatněné obavy zda se bude moci z těchto zdravotních důvodů zúčastnit jednání, pokud ovšem k nim bude vůbec přizván. To byl důvod, proč mi ministr Dzur uložil, abych o něho pečoval s největším úsilím a navíc, abych u něho měl po dvě noci službu. A tak jsem se soudruhem Dubčekem prožil několik hodin, které jistě patřily k těm nejdramatičtějším v jeho životě. Především jsem se rozhodoval, zda a jaké léky mu mám podávat. Uvědomil jsem si mimořádnou pozornost, která

na mě leží. Ve stádiu hlubokého vyčerpání v němž byl, obával jsem se mu podat jakékoliv psychofarmakum, které by mohlo příliš utlumit a mít nežádoucí výsledek. Účinnost takových léků mohla být prodloužena na nežádoucí dobu. Z těchto důvodů jsem se rozhodl nepodat mu žádná sedativa, tady léky uklidňující, ani antidepresiva, ani anxiolytika (léky zbavující úzkosti). Kdyby však projevoval motorický neklid, musel bych uvažovat o podání některého z uvedených léků. Ale v těch dnech a nocích, kdy jsem ho sledoval, ležel klidně. Dělal dojem určité apatie, ale to byl opravdu jen dojem, poněvadž z jeho krátkých výroků bylo zřejmé, že chvillemi uslovně a jasně přemýšlí, pokud mu ovšem současně psychické rozpoložení dovozovalo, aby se mnou mohl hovořit. Domnívám se totiž, že byl nejen psychicky zničený, ale i nevýslovně nešťastný. On, který tak miloval Sovětský svaz, byl sovětskými orgány ve spolupráci s naší Státní bezpečností zatčen a internován. Zvláště jsem měl na mysli, aby uvedené léky nepodlomily jeho schopnost logického uvažování nepříznivě neovlivnily jeho rozhodování. Ještě přicházela v úvahu hypnotika — léky vyvolávající spánek — ale ze stejných důvodů, o kterých jsem právě mluvil ani tyto léky jsem nepodal. Nebyl také důvod, abych mu podával nějaké tzv. srdeční léky, nebyly u něho žádné neklidné příznaky, které by si takovou terapii vyžadovaly.

Byl jsem přesvědčen, že daleko více než-li farmakoterapii, pro kterou nebyly žádné absolutní indikace, soudruh Dubček potřebuje psychoterapii a o tu jsem se pokoušel. Jediné, co jsem z léků opakovaně dával, byly vitamíny celaskon a B-komplex v tabletách, pro jejich podpurný účinek na celý somatopsychický stav. Myslím, že je důležité říci, že soudruh Dubček během těchto několika dní a nocí, kdy už byl mezi námi, nedostal žádné injekce. Tak jak jsem injekční stříkačku uložil v UVN do své lékařské brašny před našim odjezdem z Prahy, tak jsem je odevzdal po našem návratu vrchní sestře na II. interně. Celé ty dny jsem stříkačku neměl v ruce. Prezident Ludvík Svoboda vzhledem k svému věku, bylo mu tehdy 72 roků, a v nepředstavitelném napětí, ve kterém všechny ty dny žil, se držel po lékařské stránce výborně. Vůbec si na nějaké obtíže nestěžoval, takže dr. Bernáth byl v tomto ohledu bez práce.

Vím, že v zahraničí vyšly publikace, kde se doslova psalo: *Lékaři připravili Alexandra Dubčeka k závěrečnému jednání nějakými injekcemi.* Tak vzniká vážné podezření, že soudruh Dubček podepisoval moskevský protokol pod vlivem drog. Tato fáma by mohla jít dokonce tak daleko, že lékař, který Alexandra Dubčeka ošetřoval, tedy já, byl možná ve službách jisté agentury a že má spoluúčast na tom, že soudruh Dubček nakonec podlehl a diktát podepsal.

P.: Nebylo možné, aby se k Alexandru Dubčekovi dostali sovětská lékařská?

J.S.: Na tuto otázku Vám mohu také

dát odpověď. Bylo to, myslím hned druhý den, když ke mně a dr. Bernáthovi přišli dva sovětští lékaři, lékařka neuroložka a internista, s tím, aby nabídli svou pomoc. Byli zřejmě z kremelské nemocnice. Oba jsme měli podezření, že se chtějí dostat k soudruhu Dubčekovi a tomu jsme museli zabránit. Opravdu jsme byli v této situaci obezřetní. Poděkoval jsem jim a ujistil jsem je, že jsme léky dobře vybaveni a tudíž žádnou medicínskou pomoc nepotřebujeme. Využil jsem této příležitosti a řekl jsem jim jaký je to tragický omyl: kontrarivoluce v Československu, obsazení našich zemí vojsky Varšavské smlouvy a zatčení 1. tajemníka ÚV KSČ a jeho nejbližších spolupracovníků. Naslouchali pozorně jakoby s určitým pochopením, ale nemohli jsme očekávat od nich nějaké sympatie, které by přímo vyjádřili. Vždyť jsme museli předpokládat, že ve všech místnostech, kde jsme se pohybovali, má státní bezpečnost odposlouchávací zařízení a to ti lékaři věděli asi ještě lépe než my.

P.: I když vy a dr. Bernáth jste se přímo nezúčastnili jednání obou delegací, věděli jste přece jen jak tato jednání probíhají a jestli spějí k nějakému závěru?

I.S.: S dr. Bernáthem jsme byli — myslím — informováni dobře. Pouze v místnosti, kterou jsme s dr. Bernáthem obývali byl rozhlasový přijímač. Dr. Bernáth, který měl už tehdy znamenité technické znalosti, našel nějaký drát a připojil jej jako náhradní anténu. Podarilo se mu chytil na krátkých vlnách vysílání Prahy, tehdy tzv. štafetu. Dr. Bernáth držel v ruce drát, já psal zachycené zprávy a ty jsme průběžně předávali našim soudruhům, hlavně prostřednictvím dr. Kučery a ministra Dzúra. V průběhu těchto tří dnů jsme viděli, že napětí při jednání zřejmě vzrůstá a přenáší se také na jednotlivé soudruhy. Jedno dopoledne ležel ministr Dzúr na mé posteli pro stenokardii, ale ta postupně zcela odezněla. Měl jsem jedenkrát možnost pozorovat, že i členové sovětského politbyra nezůstávají klidní.

Sledoval jsem doslova z několika metrů Brežněva a Kosygina, když sami mezi sebou jednali. Seděl jsem na chodbě před místností, kde jednání probíhala, abych byl co nejbliže v případě lékařské pomoci. V přestávce mezi jednáním vyšli na chodbu a kolem mne přecházeli. Vždy, když mne mýjeli, ztíšili hlas. V té době jsem ovládal dobře ruštinu, od roku 1948 do roku 1950, jsem studoval na Vojenské lékařské akademii v Leningradě. Brežněv byl značně rozčilený, chvílemi i gestikuloval, zatímco Kosygin zachovával zdánlivý klid. Tehdejší generální tajemník byl doslova brunatný a já jsem si říkal, že ho v brzké době nemine nějaká cévní příhoda. Podle spádu událostí v tomto dni si myslím, že to bylo právě jednání o dr. Krieglovi, které ho tak vzrušilo, když se dozvěděl, že dr. Kriegl odmítl podepsat moskevský protokol. Pokud jde o cévní příhodu můj medicínský odhad nebyl správný, ta ho postihla až o několik roků později. □

Fórum

Stanislav Rejnlš

Československo, Česko-Slovensko nebo Česko—Slovensko?

Četl jsem nedávno (opět po dlouhé době) časopis *Kanadský Slovák*, a všiml jsem si, že v době, kdy se v Československu jedná o pomlčku mezi slovy Česko a Slovensko, *Kanadský Slovák* píše místo krátké pomlčky, o které jednalo Federální shromáždění, pomlčku dlouhou, tedy takovou, jaká se normálně používá na rozdělování vět. Jestliže tedy bude pomlčka ve jménu republiky schválena, začne nové kolo boje. Bude se mluvit o tom, jak má být pomlčka dlouhá, zda to má být pomlčka typu "en" nebo "em", jak říkají tiskaři, nebo zda to má být jakási pomlčka nová, zvláštní, délkou dvou "em" tři "em" nebo víc.

Když jsem si poslední číslo *Kanadského Slováka* přečetl, začal jsem uvažovat, jakým směrem půjde vývoj, a co bychom pro něj měli udělat. V době, kdy se naše národy budou moci konečně opět rozhodovat o svém osudu, bychom měli i my Češi hovořit o jedné ožehavé otázce: Jak se v nové republice uspořádá skutečný, reálný poměr dvou slovanských národů.

Začneme zešíroka:

Světový vývoj dnes spěje k decentralizaci, týkájí se všech oborů lidské činnosti. Místo velkých monopolů, které udávaly tón ekonomii od začátku tohoto století, je dnes nejprogressivnějším prvkem pokroku malý podnik, asi do padesáti zaměstnanců. Hlavní politickou jednotkou, zajišťující komunální potřeby lidí, již není impérium, ale menší provincie, v USA státy, samostatné státy v Evropě.

Tyto menší správní jednotky jsou mezi sebou spojeny prostřednictvím nesčetných horizontálních spojení, ekonomických, osobních a politických. Význam centra tím klesá. Na tomto základě se dnes buduje nová Evropa, kdy prvky jako celní unie volný pohyb lidí, zboží, kapitálu a idejí jsou vyvažovány existencí národních států, které se starají o místní potřeby národů a o národní svébytnost.

Nechtěl bych, aby se v Evropě v budoucnosti vytvořila jedna řeč, jedna kultura, jeden způsob myšlení. Bylo by to nudné a neúčelné. V Evropě je situace naštěstí trochu jiná než tady v Kanadě, kde tzv. multikulturalismus se snaží zadržet proces integrace emigrantů a udržet jejich národní specifitnost.

Multikulturalismus není příliš úspěšný. Druhá generace emigrantů zpravidla ztratí část svých jazykových znalostí, jazyk se omezí na domov, soukromý život a funkce s ním spojené. Školní znalosti, včetně university, jsou většinou již jinojazyčné. Jazyk se mění

tím, že přijme řadu prvků angličtiny. Ve třetí generaci, hlavně ve smíšených manželstvích, a těch je většina, se jazyk omezí ještě víc, v nejlepším případě na prvky nutné ke konverzaci s babičkou, a v horším případě jazyk zmizí docela. Zbyde jen povědomí existence *kořenů*, jak tady říkají.

V Evropě se i přes existenci společného trhu, udrží národní specifitnost ještě dlouhou dobu. Ještě dlouho bude možno rozeznat dívku italskou od švédské, zaplať pámbu. Ještě dlouho budeme číst romány, dívat se na filmy, jíst jídla oblíbená v určitém národě.

Ještě dlouho, doufám, se budou kultury evropských národů navzájem doplňovat a obohacovat. Melting pot, tavicí hrnec, jak to jmenují Američané, se zatím konat nebude, i když přehrady mezi národy budou pozvolna mizet.

K tomuto procesu my můžeme přispět hned dvakrát, jednou svým českým příspěvkem, jednou slovenským. Jsem jako Čech hrdý na to, že jsme v kritické době, kdy se národní uvědomění Slováků omezovalo na velmi tenkou vrstvu lidí a národ prakticky umíral, pomohli Slovákům se udržet. Naši rodiče chodili na Slovensko učit slovenštinu. Ještě mám v knihovně básně Janka Kráľa, které si moje matka podtrhala a připsala k nim poznámky, když učila v Rožňavě. V knihovně mám i *Výbor povídek Martina Kukučína*, který vyšel slovensky v roce 1913 u F. Topiče v Praze, protože kde jinde měl vyjít? V té době slovenský básník Hviezdoslav napsal v Tatrách:

Pomníky ste vari — Božel —

na nich hviezdny nápis krátky:

tu spočívá národ ten.

Pomohli jsme svým vlivem, svými učiteli, svou pomocí probudit bratrský národ. Snad se nám tehdy dostalo i díky, snad se nám dostane díky i za následující ekonomickou pomoc. To dnes není důležité.

Důležitá je budoucnost. Když končilo Rakousko-Uhersko, země Koruny české byly ve výborném stavu. Bylo v nich umístěno 60 % rakousko-uherského průmyslu. Národ byl optimistický, uvědomělý a bohatý. Naše university měly světovou úroveň a produkovaly dostatečný počet velmi dobrých absolventů. Měli jsme státníky, na něž bylo spolehnutí, zkušené a moudré.

Dnes tomu tak není. Krize je hluboká, vzduch se dá stěží dýchat, pozůstatky starých mocenských struktur jsou všude. Osud českého národa bude záležet na podnikavosti a studiu, na práci a odříkání.

Jsmo tedy schopni dnes někomu

pomáhat? A má to vůbec smysl? Je to vůbec možné? Aby spolu dva národy žily v jednom státě, musí k tomu mít důvody. Sentimentální důvody nestačí. Musí pro to být důvody politické, geopolitické a hospodářské.

Počty lidí už neplatí, pokud nechceme dát dohromady obrovitou armádu a vyhlásit světu válku. Není nutné, aby nás bylo mnoho, je spíše nutné, abychom se vyznali. Malinky Singapur je úspěšnější než obrovitá Čína.

Politické důvody pro udržení společného státu Čechů a Slováků, obávám se neexistují. Každý národ má právo na sebeurčení, a to platí i pro Čechy. Jestliže národ chce žít s druhým národem v jednom státě, musí k němu mít ohlady, vzdát se části svých práv ve prospěch toho druhého, dívat se, aby někomu nešlápl na kuří oko. To vše musí mít nějaký účel. Jestliže to účel nemá, není nutné se do něčeho nutit.

Od dob Bílé hory jsme neměli samostatný stát. Bojovali jsme za svoji samostatnost proti Rakousku, ale pak jsme zdědili území, obydlené šesti národy, nemluvíme-li o Moravanech a Slezanech.

To nebylo to pravé. Ale teď bychom samostatný český stát mohli mít. Tisíc dvěstě let naší historie nás k tomu opravňuje. Máme svoji svébytnost, svou národní hrdost, svou minulost i budoucnost. Království české a markrabství moravské vždy něco v Evropě znamenaly, a stejně tak bude znamenat i Česká republika. Desetimilionový národ může v dnešní Evropě samostatně existovat, a přitom se podílet na výhodách stamiliónového trhu.

I Slováci mají právo na sebeurčení. Nemáme právo jim je brát, a nemáme důvod je podplácet hrnci masa, které sami nemáme.

Ale to už jsme u druhé skupiny důvodů, u důvodů ekonomických. Žijeme v přechodné době. Staré ekonomické struktury a vazby se budou rychle měnit, protože byly založeny na svévolném diktátu jakéžto a husáků, a budou se vyvíjet směrem k efektivnosti a účelnosti. Budou se měnit i existující vazby mezi průmyslem v Čechách a na Slovensku.

Již nebude možno odhlasovat ve Sněmovně národů, že stát jako hlavní investor, bude na Slovensko dávat určitou částku a do Čech jinou, nižší nebo vyšší. V tržním hospodářství, kde investiční rozhodnutí budou záležet na zájmech a vynalézavosti tisíců lidí, nebude možno vyžadovat, kupř., od pana Vltavského, organizátora výroby obráběcích strojů a majitele továrny v Rakovníku, aby povinně založil a řídil podobnou továrnu v Sečovicích.

O opačném proudu investičních prostředků ze Slovenska do Čech, si vůbec nedělám iluze.

Již nebude možno předepsat, kdo bude dodávat komu co, za kolik, kdy, jak. Celá struktura průmyslu bude jiná, i jeho priority budou jiné, i vazby na jiné podniky. Proto, jestliže chceme uvažovat o samostatném českém státě, udělejme to teď. Až se ekonomie přemění v tržní systém, bude asi pozdě.

Kromě toho bude ekonomická přeměna vyžadovat určité oběti. Může dojít k nezaměstnanosti. Bude nutno přeškolit lidi na jinou práci. Ve státě, kde žijí dva národy, se snadno v takové situaci zosílí politické vztahy. To byl nakonec jeden z důvodů radikalizace sudetských Němců a Slováků před druhou světovou válkou. Ačkoli Češi prokazatelně světovou hospodářskou krizi třicátých let nezavinili, přece jen se stali jejími obětmi, protože je Slováci a Němci obviňovali ze všech možných hříchů. Učme se z historie: mohla by se opakovat.

Splnili jsme velký humanitní úkol: Zachránili jsme slovenský národ před zánikem. Nyní je třeba tento historický úkol českého národa dokončit. Pomožme Slovákům dosáhnout samostatnosti. Brzo již stejně vstoupíme do sjednocené Evropy.

Snad nejlepší by bylo referendum o tom, zda oba národy chtějí zůstat v jednom státě. Referendum by samozřejmě proběhlo v obou zemích, a to pokud možno ještě před přijetím nové ústavy. Hned po referendu by se mohly souborem smluv zajistit vzájemné hospodářské styky, pohyb obyvatelstva atd. Tyto smlouvy by se měly podobat dohodám, které regulují funkci Evropského hospodářského společenství.

Podle mého názoru mají Slováci mnohem víc důvodů pro udržení Československa než Češi. Mají veliký problém národnostní, silnou maďarskou a ukrajinskou menšinu a z lidského hlediska šokující problém cikánů. Hospodářská obnova bude pro ně, vzhledem k menšímu objemu ekonomie, obtížnější.

Jejich vnitropolitická situace je dále komplikována faktem, že různé země, a hlavně Kanada, po druhé světové válce přijaly množství exponentů bývalého pronacistického Slovenského štátu, a tyto lidé tam přečkali jako v konservě. Tito lidé jsou nyní v ofenzívě. Jsou vybaveni penězi, bezohledností a cynismem, jsou dobře organizovaní, a nyní se pokoušejí ovlivňovat politický vývoj nového Slovenska. To jsou ti, kteří vydávají shora uvedený časopis *Kanadský Slovák*.

Odhaduji proto, když se tak zdálky dívám na československý vývoj, že Češi by přednostně hlasovali pro samostatný český stát v historických hranicích, zatímco Slováci by spíše dávali přednost společnému státu s Čechy.

Zo slovenskej tlače

Proti klérofašistickým publikáciám

Predsedníctvo Mestského výboru Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov v Bratislave sa na svojom zasadaní dňa 28. marca 1990 zaoberalo skutočnosťou, že v Bratislave i v ďalších oblastiach Slovenskej republiky sa v čoraz väčšom množstve objavujú publikácie, ktorých cieľom je rehabilitovať niekdajší klérofašistický režim na Slovensku a jeho hlavného predstaviteľa — dr. Jozefa Tisu.

Tak napr. v publikácii Historický odkaz dr. Jozefa Tisu sa jej autor Milan S. Durica usiluje predstaviť dr. Tisu ako veľkého národovca, demokrata a humanistu, pravda, bez toho, aby sa čo len slovom zmienil o tom, že to bol dr. Tiso, pod patronáciou, ktorého sa na Slovensku zaviedli tzv. norimberské zákony, ktoré svojou barbarskosťou predčili aj samotné zákony v "Ríš" a na základe ktorých vyše 70.000 slovenských rasovo prenasledovaných občanov skončili svoj život v nacistických plynových komorách, že dr. Tiso vypovedal vojnu Sovietskemu zväzu, Spojeným štátom a Veľkej Británii, pozval na Slovensko nemecké vojská, aby potlačili údajný česko-žido-boľševický prevrat, ako tisovska propaganda označovala národné povstanie slovenského ľudu, bez slova o Krmíčke, Nemeckej a desiatkach ďalších masových hrobov, ktoré nacisti a im prisluhujúci prislušníci POHG započali po celom Slovensku.

Čo najdôraznejšie sa ohradzuje proti tomu, aby tieto živily za finančnej a morálnej podpory zo zahraničia zneužívali výdobytky našich súčasných demokratických premien, nšali do povedomia našich občanov fašistické separatistické a rasistické tendencie, zaznávali a urážali pamäť a odkaz našich spolubojovníkov, ktorí bojovali a z ktorých mnohí položili svoj život v protifašistickom odboji.

Dôrazne žiadame, aby sa zabránilo šíreniu publikácií podobného druhu a s nimi spojenej fašistickej propagandy.

ČSTK 3. 4. 1990

Nemôžeme mlčať

Po 17. novembri sa pred nami otvoril možnosť novej budúcnosti. Veľká väčšina občanov si túto budúcnosť predstavuje ako budúcnosť demokratickej prosperujúcej slobodnej federácie dvoch národne i štátne suverénnych republik.

Vizia takejto nádejnej budúcnosti sa dnes, žiaľ, komplikuje hlučným rozruchom, aký bol na Slovensku vyvolaný v súvislosti s pripravovaným názvom republiky. Svoj politický postoj k novému názvu i k potrebe ďalšieho rokovania sme už vyjadrili na pôde SNR. Ako hnutia, ktoré iniciovali revolučnú premenu však nemôžeme mlčať k demagogickým spôsobom akými sa nastoluju také závažné otázky, akou je ďalší osud slovenskej štátnosti. Nemôžeme mlčať k tomu, ak sa pri tom uráža osoba prezidenta Václava Havla, ktorý sa svojím občianskym a politickým zápasom tak významne podieľal na povelaní totality a ktorý dnes rovnako významne prispieva k nášmu návratu do demokratického sveta. Nemôžeme mlčať k rozduchavaniu vášní a k prejavom extremistického nacionalizmu, ktoré oslabujú naše šance pre ustanovenie fungujúcej pluralitnej spoločnosti. Nie je nám ľahostajné, ako na nás hľadia ostatné demokratické krajiny. Sme za naplnenie našej suverenity; môžeme ho však dosiahnuť iba cestou dohody.

Odporúčame, aby stúpenci akýchkoľvek riešení závažných národných a štátnych otázok realizovali svoje predstavy normálnou politickou cestou. Sme presvedčení, že dnešné politické pomery takýto postup umožňujú. Obe naše hnutia majú dost síl, aby rozumné a oprávnené požiadavky podporili a presadzovali. Rovnako však máme dostatok odhodlanosti a zodpovednosti, aby sme čelili všetkým pokusom o riešenia, ktoré našim vyhladkám väčšmi škodia než prospievajú.

Vyzývame občanov Slovenska k zdrženlivosti, k rozumu a k zodpovednosti.

V Bratislave 30. 3. 1990

Za Kresťansko-demokratické hnutie
Ján Čarnogurský, Ivan Čarnogurský, Vladimír Horváth

Za Koordinačné centrum VPN
Ján Budaj, Fedor Gál, Peter Zajac, Martin Bútor

Verejnosc 3. 4. 1990

Arnošt Wagner

Československo!

Bylo jakousi nepsanou, ale všeobecně uznávanou dohodou mezi československým exilem, že se organizace ani jednotlivci nebudou vměšovat do politické situace v polistopadovém Československu. Ani dobře míněné rady ani kritika by nemusela být přijata v době, kdy si Češi a Slovinci řeší svoje věci sami doma. Tento trend dodržuje československý exil úzkostlivě a organizace a jednotlivci se soustřeďují jenom na pomoc kulturní, ekonomickou a vědeckou.

Je tedy překvapující, že k nám do Kanady a USA docházejí ze Slovenska písemné dotazy, telefonáty od příbuzných a přátel plné výčitek a otázek, které se dají shrnout do jediné věty: Co nám to sem posíláte za propagandu, chcete rozbít Československo?

Faktem je, že americké a kanadské separatistické organizace vzaly Slovensko útokem již v prvních týdnech revoluce. Světový kongres Slovinců (SKS) a jmenovitě Kanadská slovenská liga (KSL) se připravovaly na vhodnou situaci již léta a dnes jí plně využívají. Výsledky separatistické propagandy nedaly na sebe dlouho čekat. Již tři měsíce po revoluci demonstrují slovenští studenti v bratislavských ulicích (je pravda, že hlavně pod dojmem nešťastného názvu republiky federálním shromážděním) za totální osamostatnění Slovenska. Jsou to ale titíž studenti, kteří naplnili 17. a 18. prosince ulice města Prahy s hesly: "Jsme a budeme vždy s Čechy!" Co se stalo, že tato moderní mladá generace tak najednou přehodnotila své názory? Kdo jí slibil lepší časy v samostatném Slovensku?

Medové hlasy kanadských reverendů a funkcionářů Slovenské ligy je slyšet z bratislavského rozhlasu a televize. Nabízejí občanům světlo budoucnost samostatného Slovenska, vysvětlují slovenskou historii *tak jak opravdu byla*, přehodnocují Slovenské národní povstání, slibují investice z Románových miliard. Matou mladou i střední generaci, o kterých vědí, že po desetiletí nevěřily režimu ani slovo, generace, které si každé plus komunistického režimu převedly na mínus. Tudíž včerejší pravda je dnešní lží a naopak.

Jsou však věci v historii Slovenského státu z let 1939-1945, o kterých si ani komunistický režim nedovolil lhát. A tyto věci dnes funkcionáři KSL uvádějí na *pravou míru* prostřednictvím svých reprezentantů na Slovensku. Transport sedmdesáti tisíc Židů ze Slovenska do německých koncentráků byla politováníhodná záležitost, říká generální tajemník SKS a poradce prezidenta Havla reverend Dušan Tóth z Toronta.

Nikdo z tehdejší slovenské vlády neměl ani tušení, že se ze slovenských Židů vrátí jenom několik set psychicky a fyzicky zmrzačených lidí, známá to výmluva tehdejších aktérů. O osudu

slovenských Židů nevěděl nikdo. Ani generální tajemník Hlinkovy strany na Slovensku dr. Jozef Kirschbaum, po léta čelný představitel a ideolog Světového kongresu Slovinců. Nevěděl to v době, kdy jeho strana a vláda vydávala dekrety o tom, jaká zaměstnání může Žid na Slovensku vykonávat. Neměl tušení, co vše může tyto lidi postihnout. Ani čestný předseda Kanadské slovenské ligy v St. Catharines, bývalý okresní tajemník Hlinkovy strany, gardista Štefan Reišetter, který dohlížel na odsun Židů z Bardejova, nevěděl o ničem. Ještě než ho letos kanadská policie zatkla a obvinila z válečných zločinů, že "to všetko robil Slovenský štát, já o ničom neviem."

Ano, Slovenský štát měl na tom podíl, stát, který vytvořili lidé typu Rejšettera, Kirschbauma, Durčanského, Sidora. A tyto lidé se pak plně zapojili do separatistických organizací v Kanadě, které dnes posílají delegace na Slovensko obelhávat národ a hlásat samostatnost v duchu *slavných* tradic Slovenského štátu.

Po delegaci Světového kongresu Slovinců vedené reverendem Dušanem Tóthem následovala v zápětí delegace Kanadské slovenské ligy v čele se Štefanem Kovačičem. Byla přijata nejvyššími představiteli Slovenska a přednesla požadavky ligy, z kterých již velká část byla splněna. Delegaci přijal předseda Slovenské národní rady Rudolf Schuster.

Hovořili v televizi, hovořili v rádiu a na tiskových konferencích. Delegaci KSL pak odvezli její hostitelé ze Slovenské národní rady i do Tater. Po cestě se zastavili v rodném domě dr. Jozefa Tisu (Kanadský Slovinc 24. 2. 1990, str. 1). Bylo by zajímavé vědět, jestli se této pietní zastávky na cestě do Tater zúčastnili i zástupci SNR, kteří delegaci celou cestu provázeli. (Nebo čekali za rohem?)

Návštěva kanadských slovenských separatistů bezesporu zanechala v myšlení Slovinců jisté stopy, které mají veliký vliv na myšlení hlavně mladé generace, tak nedostatečně informované o slovenské historii. Je to již zřetelně vidět na vývoji doma. Některé slovenské kruhy považují osamostatnění Slovenska jenom za otázku času. Krátkého času.

Převážná většina Čechů a Slovinců v exilu se této myšlence brání a někteří ve svém okolí i proti ní bojují. Nechtějí zasahovat zvenčí do politické situace na Slovensku. I slovenská inteligence, která se sdružuje v československých politických vědeckých a kulturních organizacích v zahraničí (a není jich málo) dodržuje gentlemanskou dohodu *nevměšování* se. Čas od času se ozvou hlasy některých Slovinců ze zahraničí, kteří chtějí v budoucnu žít ve společném státě s Čechy, jako byl případ ottawského taxikáře, který sebral několik desítek

podpisů k dopisu pro dr. Čarnogurského, ale to jsou jen ojedinělé akce, které se zdaleka nemohou vyrovnat propagandě slovenských separatistů. Bylo by zajímavé vědět, zda si lidé typu Kovačiče a Tótha vůbec uvědomují, že nereprezentují slovenskou většinu a že i jejich tvrzení, že Slovinců je v USA a v Kanadě mnohem více než Čechů, je vzhledem k oficiálním statistikám nepravdivé. I prezident Havel by si měl ověřit čísla, která mu předkládá jeho poradce reverend Tóth a měl by dopřát sluchu i Slovincům na druhé straně barikády, jako je dr. Martin Kvetko nebo slovenští členové Rady svobodného Československa.

Tlak slovenských luďáckých separatistů, bývalých politiků slovenské fašistické vlády a katolických kněží ze zámoří na Slovensko by se měl vyrovnat tlakem slovenské demokratické inteligence jak ze zahraničí, tak přímo na Slovensku. Neboť jenom ta může správně informovat širokou slovenskou veřejnost o výhodách a nevýhodách samostatné slovenské republiky, na kterou mají Slovinci právo. Mají právo si ji vytvořit na základě referenda. Ale mají také právo rozhodnout o tom, zda ji budou tvořit pod vlivem zahraniční propagandy, zda nový slovenský stát vznikne v duchu tradic, které sebou nesou jména Tiso, Tuka, Mach, Durčanský a Sidor, anebo začnou s čistým štítem, jehož nositeli jsou Tatarka, Kusý, Čarnogurský, Kvetko. Tato jména jsou však spíše zárukou toho, že Slovensko bude i v budoucnu částí Československa.

Jak prakticky rozdělit stát, který má snad nejvíce smíšených manželství na světě? Jak separovat jednotlivé ingredience tohoto krevního koktejlu Čechů, Slovinců a Moravanů? Jakou národnost nebo státní příslušnost budou mít naše děti a jejich děti, ať již žijí s rodiči v českých zemích nebo na Slovensku?

Pohled očima Orwella na Slovensko přístičích let s celníky na hranicích Moravy, na obrovské stěhování rodin, na dvojce cestovní pasy manželského páru mí nahánějící husí kůže. Nechtěl bych žádat o vízum k návštěvě bratra na Slovensku, nechtěl bych měnit českou korunu za slovenskou na hraničních přechodech a nechtěl bych, nedejbože, lepit známky s portrétem Tisa na obálky. Nechtěl bych bydlet v hotelu v ulici Saňo Macha nebo poslouchat kázání z Kanady navrátilých se kněží, burčujících proti pornografii v díle Dominika Tatarky. Kolik by zbylo Orwellovi *doopravdy pracujících* Slovinců z těch několika málo miliónů, kdyby obsadil všechna nová ministerstva, vyslanectví, konzuláty, školství, celnice, pohraniční a policejní sbory, armádu, banky, krajské, okresní a místní úřady, svazy a politické sekretariáty, nakladatelství a redakce, církevní sbory, soudy a poradny všeho druhu?

Věřím tedy v rozum, věřím ve slovenskou inteligenci na Slovensku (separatistické organizace jí díky bohu postrádají), věřím stále v nové Československo, které se začalo tvořit v loňském listopadu a které na této cestě snad jenom trochu zakoplo.

Historie

Ota Ulč

Potíže s historickou pamětí

Milan Kundera se nejednou zmínil o úsilí nedemokratických vládců zabíjet paměť národa. Když se podaří zpřetrhat pouto k minulosti, občanstvu pak zbývají už jen pouta policajtské současnosti.

Historia meretrix — že je prostitutka pravdy, se říká. Od toho je prodejná dorota dorotou, aby dala každému, posloužila všem. Dobře se jí daří v demokraciích, policajtských systémech bez cenzorů a ideologických drábů. Nikdo pravdu násilně nebere, ale my se přesto ochotně šálíme pseudo-pravdami. Poslužme si příkladem francouzské revoluce, jejíž veleslavování dvoustého výročí se nedávno pro nás v tolik historickém roce 1989 — konalo na nynější Kunderově adrese. Lid se osvobodil, svrhl aristokracii, zbavil se jáma feudálního tmářství a bezpráví.

Tak nás učili ve školách — pravdu typu rozhlasové stanice Jerevan. V onom jubilejním roce vyšla v New Yorku (nakladatelství Alfred A. Knopf) kniha *Citizens: A Chronicle of the French Revolution*. Autor Simon Schama, profesor historie na harvardské univerzitě, na téměř tisících stránkách přesvědčivými důkazy demoloval ona klíšá a dogmata, s nimiž jsme vyrostli, aniž o nich někdy zapochybovali. Dobyť Bastily, bašty a symbolu utrpení (jak už jsem poznamenal v *Západu č. 2/1990*): chudáci ubožáci političtí vězni klopýtají na svobodu, zrak jen tmě přivýklý si uchraňují před oslňujícím jasnem. Až tedy na to, že tehdy v Bastile vězňů dílo všeho uboždy sedm — čtyři padělatelé, dva šílenci (jeden z nich se vydávající za Julia Caesara) a hrabě de Solanges, tvor s politicko-sexuálními sklony à la markýz de Sade, zavřít ho z opatrnosti dali vlastní příbuzní.

Osvobozující davy špatně naložily s vězeňským personálem — hlavnímu správci upířily hlavu a na klacku ji vítězně nosily ulicemi. Mnoho hlav nosily. Krvelačná doba v níž došlo již k prvním příkladům moderní genocidy: masakr málo pokrokových a nábožensky založených sedláků ve Vendée — však země to tehdy byla převážně zemědělská — se odhaduje na téměř půl milionu.

Podívejme se podrobněji na některé precedenty hrůz našeho pak století: Tak jako pád komunistického vládnutí v Československu byla převážně pražská záležitost, pád bourbonské dynastie byla záležitost Paříže. Nejenom venkov, ale i mnohá města nespěchala pod nové prapory. Došlo tedy k potrestání, provinilým usedlostem zkonfiskování i jména, například z Marseille se stalo Ville-Sans Nom čili Město

beze jména. (Mnozí obyvatelé Zlína, než se znovu stal Zlínem, by asi byli dali přednost takové anonymitě před Gottwaldovem.)

Provinilý Lyon nejen přejmenovali na Ville-Affranchie (čili Osvobozené město), ale i potrestali demolicí jeho nejhezčí části. Patnáct tisíc nakomandovaných dělníků zbouralo šestnáct set honosných měšťanských domů. Aspoň takového to nesmyslu se naši revolucionáři nedopouštěli. Patrně bytová nouze nebyla tehdy tak svízelná.

Reprezentantem treštajícím revoluční moci byl Georges Couthon, mrzáček na vozíčku*. Též se podílel na formulaci dekretu, který lze docela pokládat za inspiraci, za chartu totalitní justice (pseudojustice) pozdějších věků. "Politické zločiny jsou daleko horší než všechny ostatní zločiny, neboť škodí nejen jedincům, ale celé společnosti," prohlásil mrzák jeden, a po něm pak opakoval z komunisty na nacistu se přerodivší předseda Volksgerichtu Freisler, opakoval bývalý menševik Vyšinský, bývalý náš agrárník Bartuška, naši Urválkové, Viestkové, Čížkové, tato tristiše dlouhá řada knechtů.

"Shovívavost, milosrdenství není nic než vražda otce, matky, i vlasti," domáhal se Couthon, jen aby víc a víc hlav mohla gilotina setnout. A pak se osobně rovněž dočkal, neboť revoluce požírala své děti už tehdy jako teď. V hrozných bolestech mu narovnali zahnuté chromé nožičky, připoutali k prknu a vmžiku se jeho fanatismem napěchovaná hlava kutálela do zkrvaveného koše.

Leč zpátky teď do Lyonu, kde si Couthon počínal vlastně příliš ohleduplně, popravoval totiž málo. Nedostatek napravil jeho nástupce Collot D'Herbois, povoláním herec, a ten tedy stínal s vervou stachanovce. Též prosazoval později tolik populární princip, že lidská práva jsou jen pro ty, kteří jdou s námi nikoliv proti nám. Výzvy veřejnosti povzbudit ji, aby víc udávala. Prémie dostávali ti, jejichž udáním se podařilo na popraviště dostat šlechtice nebo kněze.

Zavádění metod moderního věku: kontrola občanů. Domovní knihy neměli, ale na všech dveřích musela viset listina se jmény přítomných osob. Malé pominutí být na jednomu noc se

* Politické role nezřídka přitahují frustráty, osoby osudem ošizené, různé - i tělesně postižené. Podílením se na moci se tak snaží kompenzovat své handicap. Mnozí z nás přece mají zkušenost s takovými případy. Vyprávěl Josef Škvorecký, že jednou cosí vyřizoval na ústředním sekretariátu mládežnické organizace, tehdejší ČSM, a měl dojem, že snad omylem vstoupil do Jedličkova ústavu.

pokládalo za závažný trestní čin.

U gilotiny jsme stále zručnější a spěšnější, ze záznamu se dovidáme: 32 hlav uřato za 25 minut, týden poté rekord překonán — 12 hlav za pouhých 5 minut. *Stále víc hlav padá, jaké štěstí, předevedlím to bylo 209 hlav. Úplný majestát! Jaký to cement pro Republiku! Vyříd upřímné pozdravení Robespierrovi, do Paříže bratřovi z Lyonu psal nadšený holič-chirurg jménem Achard.*

V Lyonu mezi posledními pod gilotinou strčili zasloužilého mistra popravičného Jeana Ripeta, spolu s pomocníkem — tak, jak se stalo popravičmu Ježovovi při finále sovětských čistek koncem třicátých let, při likvidaci likvidátorů.

Vylepšená procedura spěšného stínání způsobila nečekaný problém, na který začali upozorňovat ne ochránci života, ale životního prostředí. V zájmu ekologie předchůdci dnešní strany Zelených upozorňovali, že příliš rudé krve se valilo po náměstí, zaplňovalo a ucpávalo kanály.

Ale i bez problémů hygienické povahy gilotina mohla zastat práci jen kus po kus, což neodpovídalo rostoucím požadavkům doby. Revolucionář Dorfeuille, rovněž bývalý herec uplatnil zlepšovací návrh popravce ve velkém. Zrežimoval představení se skupinou šedesáti k sobě připoutaných vězňů, do nichž se pak vystřelilo kanonem.

Popravu střelbou do tisíců, ženy a děti též — neboť kdybychom je nechali na živu, děti by mohly vyrůst v kontra-revolucionáře a ženy by mohly porodit další děti.

U Nantes se proslavil Jean-Baptiste Carrier, z Paříže vyslaný reprezentant revoluce. Ve funkci poverenika či krajského tajemníka tento Jan Křtitel — na dobové kresbě vypadá jako naměkklý ochmelka od Pinkasů — ulevil návalu před gilotinou novinkou, zvanou vertikální deportace. Kolmé odsuny do vod řeky Loire — posléze též Křest republiky či Národní koupel žertovně zvané. Vězně připoutat na pramice a ty pak s posádkou pomalu potopit, utopit.

Časem se popravičím a divákům zželelo zbytečně utráceného šatstva a proto začali odsouzence připoutávat na bárky nahé: muž-žena, muž-žena, vymysleli revoluční vtipákové a ortel pojmenovali na Svatbu republiky.

Počínání ve Vendée, nejvíce trestané oblasti, byl předzvěstí pozdějších moderních zvěrstev. Už tehdy se uvažovalo o odsunu obyvatelstva na ostrov Madagaskar — tedy týž nápad, s jakým přišli ti méně genocidální nacisté pro řešení tzv. židovského problému.

Spálit dobovy a úrodu, zabít dobytek a lidi. Došlo k likvidaci Lidic a Ležáků.

Novátor Carrier, onen štamgast od Pinkasů, doporučoval otrávit studně arzenikem. Významný chemik Fourcroy bádala, jak použít plyny při usmrcování ve velkém.

U místa jménem Gonnord, 23. ledna 1794, dvě stě starců, žen a dětí si muselo vykopat společný hrob, pak kleknout a dostat kuli do hlavy. Třicet dětí a dvě ženy pohřbeno za živa. Tedy též procedura, nacisty uplatňovaná. Ti se tak aspoň činili v cizině, kdežto Francouzové doma, ve vlasti. "Řeka krve nyní dělí Francii od jejích nepřátel!" radoval se Robespierre, jemuž pak za sto a něco let Felix Dzeržinský jako by z oka vypadl.

A jak to vlastně ve Francii bylo s měšťanským stavem, svrhnuvším aristokracii, žábu na prameni pokroku?

Tak především on ten starý režim zas tak příliš anachronistický nebyl. Většinu aristokracie tvořili občané do šlechtického stavu povýšení právě pro svou podnikavost, úspěchy ducha a činů. To byli ti modernizátoři, zakladatelé továren, dolů, ti zaváděli novinky, od industrializace po pouliční osvětlení. Motivem revolučního násilí bylo nepřátelství vůči modernizaci a byrokrati, obávající se o ztrátu statusu v tehdy hospodářsky obtížné době (velmi špatná úroda v roce 1788, vysoký vzrůst cen chleba, nedostatky běžné v řadě dnešních států).

Nešťastně luxusní počínání vládců přišlo jen na polovinu výloh královského dvora v Anglii. Provokativní necitlivý výrok, proč že hladoví nejedí dorty, nemají-li chleba se přisuzuje Marii Antoinettě, jenže tak napsal Jean Jacques Rousseau o jakési šlechtice dva roky před tím, než budoucí, na popravišti skonavší královna do Francie vůbec dorazila. Což mi trochu připomíná americké tzv. *revisionist historians*, ospravedlňující Stalinovo řádění ve východní Evropě v roce 1945 jako reakci na americký zásah v Řecku o dva roky poté.

Propos gilotina: že prý tento způsob stětí byl svižný a tedy málo bolestný. Kdepak, naopak! Mechanismus špatně fungoval, často se musela hlava usekávat několikrát. Že prý většina ufatých hlav patřivala aristokratům. Nikoliv, prosím: v devadesáti procentech případů gilotina zasahovala šje nešlechtické. Že prý to byl hlavní popravčí nástroj: rovněž omyl, nesmysl. Naprostou většinu oněch statisíců obětí revolučního teroru tehdy zlikvidovali zastřelením, utopením či zehem.

Rousseau, významný mezi otci této revoluce, ač zemřel jedenáct roků před jejím započtím: filosof humanista, jemuž se ale nepřičilo odhodit půl tučtu svých vlastních dětí do sirotčince a tím je odsoudit k velmi kvapné smrti, jak ovšem dobře věděl. A s matkou těchto dětí se nikdy neobtěžoval oženit.

Tristní dojmy způsobuje i pozastavení u velikánů modernější doby. Romain Rolland — obdivovatel stalinismu. George Bernard Shaw, velebritský kritik svého britského milieu a totální trapný idiot v úsudcích o stavu sovětských věcí. Harold Laski, vůdce Labor Party, intelektuál, vědec, který si nemohl vynachválit kvalitu sovětské justice v

době teroru třicátých let. O americké židovské, velmi vlivné intelektuálce Gertrudě Steinové jsem se dočetl, že v třicátých letech navrhla Hitlera na Nobelovu cenu míru. Jiní přemnozí navrhovali Stalina na tutéž poctu. Jean-Paul Sartre nikoliv obdivuhodně si počínal za nacistické okupace v Kunderově Paříži. Ovšem, tolik aby-chom si pamatovali, že za druhé světové války na jednoho vlastence v odboji připadalo aspoň sto poserů, též kolaborantů a udavačů v oné sladké, či spíše sladkokyselé Francii. Když se teď po desetiletích někteří odvážlivci pokusili s pravdou ven, se zlou se potázali.

Jak pravdivá byla naše školní národní verze rozpadu Rakousko-Uherska? Co události pozdější, ale přece jenom nám ještě vzdálené? Nedávno mi psal kamarád z Dánska, že se tam kochal televizním filmem o Slovenském národním povstání. Všem uvelel, všim mával Gustáv Husák, i generálové před ním sráželi kramfleky.

Vždy se najdou sluhové ochotní přispěchat s vědeckým zdůvodněním nejživějších báchorek. Například Václav Král, tento Pol Pot české historiografie, za jehož jediný kladný čin pokládám jeho včasný odchod do rudých věčných lovišť.

Někteří tvůrci podivných historických pravd odspěchali i do exilu. Například autor vědeckého opusu *Hanebné role amerických okupantů v Západních Čechách*, tedy v končině, kde jsem žil. Jak že američtí žoldáci pažbami rozráželi lebky českých dětí jen pro to jejich češství. *Historia meretrix*, jak jsem již řekl. Mužský rod této prodejné osoby v latinském slovníku není.

Tento mnou ohleduplně nejmenovaný a ve Francii rovněž žijící exulant svou historickou pravdu formuloval v prvopočátcích socialistického budování, dílo mu vyšlo v roce 1951. Navíc to byl komunist, tedy — dle sebedefinice příslušník této avantgardy lidstva - *člověk zvláštního typu*, zasluhující zvláštní hodnotící kritéria.

Jenže tito zvláštní našinci nemají na prapodivné pravdy monopol. V letech šedesátých (1963), době tehdy již méně barbarské, vyšla v nakladatelství *Lidová demokracie* nesmiřitelně anti-německá kniha s příhodným názvem *Plameny nenávisli*. Její nekomunistický autor dnes žije v exilu, dobře se mu vede na území oné nenáviděné Bundesrepubliky, a nadále, byť dost jinak, publikuje.

Takový je svět. Odbočme od chameleona k záležitostem globálního formátu. Gorbačov teď přece zamíchal kartami historických jistot s vervou razantního karbanika. Přiznán tajný protokol Hitlerovy dohody se Stalinem, přiznána Katyň, přiznána pravda o srpnové invazi. Teď již jen čekáme na zveřejnění dopisu s podpisy zvatelů. Zdrženlivější soudruh Ligačov nesouhlasí, nikoliv s odkazem na zachování bolševických pravd, ale na spoušť v myslích národa a přátel v

zahraničí. Však tak už bylo i v minulosti, byť v menším, ale i to stačilo. Přece rok 1956, XX sjezd, odhalení kultu Stalina, jeho nevhodných administrativních metod. Poté co Nikitova tajná řeč nezůstala tajná, rebelie vypukly v Polsku, revoluce v Maďarsku, víra se rozložila a na lavičce ve Vrchlického sadech mi tehdy v náručí štkala zdcená svazačka. Privil jsem svým americkým studentkům: "Považte, že bych vám teď začal tvrdit, že George Washington byl vlastně britský špión, kdežto Benedikt Arnold byl ten správný patriot, že občanskou válku vyhrál vlastně Jih a nikoliv Sever, jak byste reagovali?" Jim to asi bylo bohorovně jedno, ale nebylo by jiným vrstvám národa. Chaos, popletené hodnoty, tak jak varuje soudruh Ligačov.

V rezortu historických pravd Čiňanů zdá se že přetrumfou všechny konfabulátory světa. Masakr v neděli 4. června, který jsme všichni viděli na televizních obrazovkách, se dle sdělení strany a vlády vůbec nekonal. Třeba se ještě dozvíme, že Tiananmen náměstí onoho údajně nebeského míru vlastně neexistuje. Nikdy neexistovalo.

Pokrok s historickými pravdami nám tedy nadále vázne, ale sem tam se přece něco povede. Pražské jaro již přestalo být kontrarevolucí, vymyšlenou v zahraničních ideodiverzních centrálech. Doufejme — a hlavně se přičiňme, aby nedošlo k situaci, v níž by síly pravěku mohly znovu suverénně škrtit pravdy, například tu o sametové revoluci.

Kdyby k něčemu takovému přece jen došlo, výsledkem by už nebylo zopakování normalizace, dekád hanebné poslušnosti, ale spíš cosi radikálnějšího, říznějšího, s precedentem či bez precedentu. □

Dopisování

Kamarády k dopisování anglicky nebo německy hledají:

Marek, 14 let. Pohlednice, známky, modely letadel, historie Evropy a Severní Ameriky.

Denisa, 11 let. Pohlednice, samolepky, dětské filmy a gramodesky.

Zn.: Ze Zlína

Slovenka, 57 roč., osamělá, bezdětná, střednej postavy, blond, ráda by sa touto cestou zoznámila s inteligentným pánom, Slovák alebo Čech, žijúci v Kanade. Do 70 rokov.

Zn.: Vzájomná úcta

PRAŽSKÉ UZENÁŘSTVÍ

364-1787
638 QUEEN ST. W.
TORONTO M6J 1E4

- PRAŽSKÁ ŠUNKÁ
- PRAŽSKÉ UZENINY
- MASO JA JAKOSTI
- DENNĚ ČERSTVÁ,
- CHIUTNÁ JÍDLA A
- ČUKRÁŘSKÉ VÝROHKY

Josef Škvorecký

Jak se teď zabývat marxismem a marxisty?

V Československu zrušili vyučování marx-leninismu, a patrně taky i druhého hlavního předmětu na všech vysokých školách od teologie po filosofii, který se tuším nazýval *Vědecký komunismus*. Není mi bohužel známo, co tahle věda obsahovala a čím se lišila od marxismu-leninismu, jenž se opět zřejmě odlišoval od dialektického a historického materialismu (*Diamat*); to pokud vím byl rovněž samostatný obor.

Zrušit vyučování na všech středních a vysokých školách (elementárně se snad přednášelo i ve školkách) je ovšem jedna věc, a přestat se tímhle nesmírně vlivným náboženstvím vědecky zabývat, je však jiná. Jakožto politicko-ekonomická teorie marxismus, podle svých vlastních měřítek, nesporně zklamal. Marx nebo snad Engels, anebo snad Lenin přece zdůrazňovali, že rozhodujícím kritériem každé teorie je praxe, a praxe marx-leninské teorie vedla ke všemu možnému, od polpotovské a stalinské genocidy, přes pestré škálu různých stupňů bídy hmotné a ještě pestřejší škálu bídy duchovní, až k zamoření životního prostředí (možná ireverzibilnímu) a k hledání epiktétovské svobody v masovém alkoholismu podle zásady *až do němoty*. Marx-leninská teorie nevedla jenom k mnohokrát stanoveným cílům: k zrodu nového člověka vyznačujícího se nadlidskou ušlechtilostí, k univerzálnímu rohu hojnosti a k odumření státu.

Po tom, co marxismus ve světě provedl, nelze jej tedy jako návod k organizaci společnosti už brát vážně. Jeho strašidlo však stále obchází západní university, a straší možná i v hlavách některých lidí v bývalých komunistických zemích. Argument těchto vyznavačů je asi ten: Marx vědec byl a marxismus věda je, nebo aspoň je v podstatě věda, anebo přinesl cenné vědecké poznatky; jen byl Leninem, Stalinem atd. špatně, tj. nevědecky aplikován. Trochu to připomíná předpovídání konce světa, jak je pěstují některé sekty; stanoví se vždycky přesné a nepřilíživě vzdálené datum, a když svět neskonečí, najde se ve výpočtu chyba a ohlásí se nové datum. Na tyhle omly však zatím nikdo nedoplatil životem, leda snad ztrátou majetku, když v očekávání apokalypsy prodal dům a peníze dal na modlení.

Toto srovnání není ani příliš přehnané. Doc. ing. Valtr Komárek Dr.Sc., ředitel pražského prognostického ústavu ČSAV, říká v interview, které otiskl časopis *Květy* 21. prosince 1989, že *Marxův odkaz patří historii vědy*, kde v objektivním pohledu bude Marx zařazen vedle (Adama) Smitha a (Davida) Ricarda, sotva však snese v

kulturním kontextu srovnání s Platónem, Aristotelem či Kantem.

Ne, nevím dr. Komárek, zdá se, taky pořád pokládá Marxe za vědce, i když zodpovědného za mnoho chyb; špatných prognóz a mylných analiz. Jenže byl Marx skutečně vědec, jakými nesporně — byť omezení dobovým stavem vědění — byli Smith a Ricardo? Myslím, že tady se nabízí úkol pro historiky učení všech učení, možná dokonce dosud pracující v Ústavu marxismu-leninismu: vědecky prostudovat Marxovu vědeckost. To až dosud, přirozeně, nesměli.

O Marxových chybných předpovědích ví celkem každý, a ani v marxistických státech se tajit nedají: lze je však vysvětlovat a taky omlouvat, poukazem na tehdejší stav vědy společnosti, nevím čeho. K revoluci např. nedošlo ve vyspělé kapitalistické Anglii, jak prorokoval prorok, ale v průmyslově i jinak zaostalém Rusku. Jak se to vysvětluje, přesně nevím, ale nějak. Zákon klesající míry zisku a absolutního zbídačování dělnictva taky nějak nevyšel: proč, rovněž nevím. Jenomže takové věci jsou prostě chybné odhady, jakých se dopouští mnoho mužů, o jejichž vědeckosti nelze pochybovat. Věda prostě není vševědoudnost. Kdyby Marxe přišli jen při takovychť botách zůstal by pořád vědcem, byť menší velikosti, než jak nám ho po celá desetiletí prezentovali.

Ale byl to skutečně vědec?

Moc o tom nevím, čel jsem však několik zajímavých knih, které vědeckost zakladatele vědeckého světového názoru uvádějí v pochybnost. Nedovedu posoudit, nakolik mají pravdu, ale od toho právě by měli být znalci a historikové marxismu, aby se rozhodli. Teď už mohou a nehroží jim za to ztráta místa, svobody nebo života.

Tak nedávno (1988) vyšla kniha Paula Johnsona *Intelektuálové (Intellectuals)*, kde je zajímavá kapitola o Marxovi. Johnson — mimo jiné autor vynikajícího díla o dějinách posledních dvou století *Moderní doba (Modern Times)* Marxe vůbec nepokládá za vědce ve vlastním slova smyslu — tj. za badatele, jenž zkoumá primární prameny, reálnou skutečnost — ale nanejvýš za učence, muže studujícího sekundární zdroje v knihovnách. V pravém slova smyslu nebyl však Marx ani učencem. Nezajímalo ho objevovat pravdu — byl přesvědčen, že tu znal odjakživa. Zajímalo ho pouze tuhle de facto zjevnou pravdu hlásat.

Po obou rodičích pocházel z talmudistické tradice židovských rabinů s jejich apokalyptickou vizí lidské společnosti. Promítla se do ranných básní *Divošské zpěvy*, které napsal

jako mladík, když se ucházel o svou budoucí ženu Jenny von Westphalen, a z nichž se čtyřicet zachovalo. Promítlo se rovněž do veršované tragédie *Oulanen*, o níž si myslel, že to bude *Faust* jeho generace. Jak tragédie tak básně se vyznačují hlubokým pesimismem pokud jde o budoucnost lidstva a jejich leitmotivem je hrdinův výkřik: "Já budu splat lidstvu v gigantických kletbách!" Základem Marxovy vize konce společnosti, již později modifikoval na vizi konce kapitalistické společnosti, je talmudistická apokalypsa, přetavená v ranných básnických dílech do temně poetického vidění jakéhosi Soudného dne. Vize umělecká, nikoliv vědecká, vyjádřená zprvu v rouše poezie, později v podobě ekonomické analýzy a historicko-materialistické teorie dějinného procesu. Tahle vize provázela Marxe od mládí: jakožto ekonom se později pouze snažil z materiálu vyselektovat fakta, jež by dokázala její apokalyptickou — v jeho novém slovníku vědeckou — nevyhnutelnost. Nikdy nevycházel z opačného, tj. vědeckého základu: ze studia objektivně zjistitelných dat, jež by vizi buď potvrdila nebo ovšem taky možná vyvrátila. Neměl prostě zájem o objevení pravdy — šlo mu o hlásání toho, co za pravdu a priori považoval, aniž se obtěžoval ji vědecky dokázat. Jeho metody patrně nejlíp charakterizoval filosof Karl Jaspers: *Styl Marxových spisů není styl badatele... neuvádí příklady ani necituje fakta, jež by odporovala jeho teorii, ale vždy jen ta, která nedvojznačně potvrzují to, co Marx pokládá za konečnou pravdu. Jeho přístup se dá charakterizovat termínem ospravedlnění nikoli vědecké bádání; jenže je to ospravedlnění něčeho, co se prohlašuje za dokonalou pravdu, s přesvědčením příslušným nikoli vědci, nýbrž hluboce věřícímu.*

Přejdeme však od těchto obecných poznatků ke konkrétním slabinám Marxových spisů. Kapitál, jeho dílo hlavní, které sám nedokončil — druhý a třetí díl sepsal Engels podle Marxových poznámek — se dodnes považuje za biblí marxistické vědy. V tomhle ohledu se ovšem ústavy marxismu-leninismu nepodobaly moderním teologickým fakultám, kde se i *Písmo Svaté* podrobuje objektivnímu vědeckému zkoumání, přičemž se nezakrývají rozpory, a kde to jde, rozlišuje se historický fakt od legendy. Marx-leninské ústavy mnohem spíš připomínaly křesťanský fundamentalismus, který jakékoliv vědecké zkoumání *Bible* odmítá a bere knihu knih doslova a do písmene; včetně výroby pramáti Evy z

Adamova žebra a reality jablka, jež nás vyhnalo z Ráje.

Jeden takový fakt, který ústavy marxismu-leninismu myslím nezdůrazňovaly je, že život dělnické třídy Marx jakživ osobně nepoznal, jenom o něm četl. Engelsova opěťovaná pozvání k návštěvě manchesterské prádelny odmítl. Přesto obsahuje *Kapitál* důležitou a často citovanou kapitolu *Pracovní den*, která je údajně fotografickou analýzou vlivu kapitalismu na denní život britského proletariátu. Kapitola dochází k závěrům: 1) Jakkoli špatné byly poměry v předkapitalistických dílnách, za kapitalismu se nevysovně zhoršily. 2) Vlivem neosobní a nezměnitelné podstaty kapitálu, vykořisťování v kapitalistických továrnách a příslušné zbídačování se neustále stupňuje a bude stupňovat.

Pokud jde o tezi č. 1. Marx se jí vlastním výzkumem nesnažil dokázat, nýbrž odkázal čtenáře na Engelsovu knihu *Postavení dělnické třídy v Anglii* (vydanou roku 1845). Čili veškeré důkazy o zhoršení poměrů za kapitalismu zakládá Marx na jedné jediné knize, napsané navíc tehdy už před dvaceti lety, a to člověkem, který měl jakés takés znalosti pouze o textilních továrnách, ale o jiných industriálních odvětvích nevěděl nic. V roce 1958 podrobili dva historici W. O. Henderson a W. H. Challoner Engelsovu knihu rozboru s tím výsledkem, že její objektivní platnost vzala za své. Většina částí studie se nezakládá na primárním materiálu, ale na sekundárních pramenech pochybné hodnoty, např. na knize Petra Gaskella, vedené romantickou snahou vylíčit poměry dělnictva v osmnáctém století jako jakýsi Zlatý věk dělnické třídy. Engels rovněž záměrně ignoroval zprávy vládních komisí, jež se zabývaly výzkumem poměrů v továrnách na místě a vypracovávaly doporučení, která vedla k pronikavým reformám. Komise také dokázaly, že podmínky v moderních továrnách jsou podstatně lepší než podmínky v předkapitalistických dílnách a manufakturách. Mimo to byly Engelsovy prameny v době, kdy *Postavení dělnické třídy* psal, vesměs značně staré, někdy až čtyřicet let a žádné mladší deseti let. Engels je však všechny uváděl jako prameny zcela současné. Např. jeho statistika nemanželských dětí v proletářských rodinách pocházela z roku 1801, to znamená, že v době, kdy na knize pracoval, byla už čtyřicet let stará. Navíc citáty z těchto zastaralých zdrojů Engels namnoze falšoval. Pečlivým srovnáním *Postavení dělnické třídy* s jejími prameny Henderson a Challoner zjistili, že většina citací je zkrácena, proškrtána, nepřesná nebo překroucená, ale přitom jsou vesměs uváděny v uvozovkách, což ve vědeckém usu značí přesnou citaci. Takové zfalšované citáty se např. v jediné kapitole nazvané *Proletariát* vyskytují na třidvaceti stranách.

Mohl bych pokračovat.

Patrně nejblatantnější příklad Marxovy vědecké nepoctivosti je aféra s citátem z projevu ministerského předsedy Gladstona o státním rozpočtu v roce 1863. Gladstone zde s uspokojením konstatuje velký vzrůst národního bohatství a říká: "Na tento omamný vzrůst bohatství a moci bych hleděl s úzkostí a s bolestí, kdybych věřil, že se omezuje toliko na společenskou třídu žijící v dobrých poměrech. Jsem však šťasten, že mohu prohlásit, že průměrná životní úroveň britského dělníka se za posledních dvacet let zlepšila zcela mimořádně. Můžeme se domnívat, že k takovému zlepšení zatím v historii žádné země a žádné věku nedošlo." Z celé obsáhlé pasáže — jež se mimochodem opírala o prokázané statistické zjištění — použil Marx v zahajovacím projevu na schůzi mezinárodní dělnické asociace pouze jedinou větu a tu ještě zkomolil. V jeho podání Gladstone s uspokojením konstatoval: "Tento omamný vzrůst bohatství a moci se omezuje výhradně na majetné třídy." Když Marxovi současní komentátoři tohle zkrácení vytkli, Marx se hájil, že Gladstona citoval přesně podle novin *Morning Star*. Jenže tam Gladstona citovali přesně a v úplnosti. Přesto Marx svou zkomoleninu převzal do textu *Kapitálu*, kde ji budoucí ústavy marxismu-leninismu kanonizovaly.

Člověka potom nepřekvapí, že Charles Darwin odmítl nabízenou dedikaci *Kapitálu*. Darwin byl vědec, i když samozřejmě vymezený úrovní vědy devatenáctého století. Ale vědec poctivý, vycházející ze seriózního bádání o přírodě, směřující k závěrům nestanoveným a priori. Pokud jde o Marxe, Darwin asi věděl své.

Jestliže se ovšem v pouhých dvou kapitolách *Kapitálu* najdou takhle hrubě prohrěšky proti základním vědeckým zásadám, máme právo věřit, že zbývajících pět nebo kolik tisíc stránek je naprosto v pořádku? Že máme co dělat s vědeckým dílem, nikoli s propagandistickým superpamfletem, v němž se používá techniky dožbe známé čtenářům *Rudého práva*?

Nevím. Nechť se rozhodnou znalci vědeckým zkoumáním Marxovy vědy. A nejde jen o víru marxistů ve vědeckost Marxe: jde o různé přidružené víry těchto lidí *zvláštního ražení*, jejichž poetickým mluvčím se podle všeho stává nejvydávanejší (jestli nejčtenější, není mi známo) básník sedmdesátých a osmdesátých let, národní umělec Miroslav Florian. Je to básník plodný, politický a marxistický. Před několika lety sice neprozřetelně, ale v marx-leninské tradici, uvítal nadšenými rýmy Gorbačova — to asi do svých budoucích sbírek nezařadí — ale od té doby pevně čelil vývoji k listopadu 1989 mnoha verši v *Rudém právu*, v nichž mužně zaznívá stalinská samohrdost. Hlas kritiků jakešovského reálného socialismu, tedy Chartistů, studentů a

jiných intelektuálů (Florian je ovšem neadresný, užívá výrazů jako *nápadníci múz* nebo *chovatelé kachen a perliček a klepů*) charakterizuje jako *hlas emigrantských polopravd a lží* (báseň *Pěticipé sloky*, RP, prosinec 1988). V básni *Kruhy* (RP, 14. 10. 89) se zastal proti americkým imperialistům významného marxisty z Panamy. (*Jisté kruhy se pokusily zatočit s generálem Norieou.*) Na popravu generála Ochoa Sáncheze, jehož dal *el líder* Castro zastřelit v červnu 1989, sice pochvalnou ódu, pokud vím, nenapsal, zato však vynikl básní podzimní epistola, otištěnou v *Rudém právu* 23. prosince 1989, tedy po sametové revoluci (mělo by se tomu říkat nějak jinak než zprofanovaným slovem *revoluce*). Je tak pozoruhodná, že snad bude nejlíp ji otisknout v plném znění:

Podzimní epistola

Komunisté se nemusí jen kát

Nemají proč se stydět za svou víru.

Šli na zteč v Karpatech,

šli zpřítma pod sekýru,

snad je to dávno, snad je to už pasé;

ale ne všechno smaže listopad,

Bránili máj — a oslaví jej zase.

Nad komunisty dneska

svíští bič;

a nezdá se tak zcela sametový.

Sátrá i po Julkovi, po Zikovi

a jednacířicet let škrtně bez cavyků...

Rozverný bič, výskej si a syč,

nevzdáme socialistickou republiku.

Komunisté se nesmí mlčky třást —

a zejména ti nezištní a ryzí.

Co přeměť

lze zahlédnout v televizi!

Dá tahle země na kulatá slova?

Už teď se vznese ze svařitých hvězd

k podhůří plachá vložka únorová.

Komunisté si nemohou nic lhat.

Čeká je dlouhá,

odřikává směna

Budoucnost nebyla však poražena.

A naše hvězda do mlh nevytratila se:

tu vždycky spíše rozžal strohý chlad...

Milostný šerák připne si ji zase.

A slunce přečte hlavní referát.

Pokud jde o mne, já bych se sice styděl za víru, která po cestě lemované lebkami, uranovými doly, zničenými lidmi a pomačkanou morálkou, dovedla Československo a řadu jiných států tam, kam kdysi jeli čeští recesisté. (Viz dílo *Jedeme do Gedele*), ale třeba jsem příliš stýdlavý. Tak pokud jde o mne, doufám, že Florianova hvězda se do mlh vytratila, a patrně nejsem sám, kdo v to doufá. Referáty čtené sluncem mi nevdá, hlavně když je nečtou lidé jako Gottwald, Jakeš nebo Ceaušescu.

To všechno je možná věc názoru: zajímá mě zmínka o Fučkovi. Objevuje se i v jiných nedávných Florianových básních, kde se pochyby o Fučkově legendě pokládají za jeden z hlavních zločinů *nápadníků múz, chovatelů kachen* a jak ještě Florian říká Chartistům apod. *Vám Fuček zdá se strašně nemoderní...* praví v básni *Pěticipé sloky*, už jednou citované, *lidé*

však zhusta bdí, dodává. No jestli bdí, neměli by se jako marxisté držet tak moc víry a spíše vědy, nebo aspoň zjištěných a ověřitelných faktů. Měli by zodpovědět na otázky, které oslavovateli Fučika v knize *Pláč koruny* české klade profesor Václav Černý. Nezodpověli je sami, zodpověl je za ně lidé nesdílející sice jejich víru, ale zato spoléhající na historickou vědu. Myslím, že i příslušnou pasáž z Černého není škoda přetisknout:

Volky névolky odstavec tedy i o Juliu Fučíkovi. Od chvíle, kdy roku 1945 vyšlo první vydání *Reportáže* psané na oprátce, byl záměrně i cílevědomě budován jeho oficiální kult, jenž velmi rychle dostoupil rozměrů skutečné apoteozy, která svým ohlasem překročila národní i státní hranice. Na jejich vlnách se nesly úspěšné kariéry málo nadaných, ale lačných mladých velebitelů i starších protřelých kozáků. Za to Julius Fučík nemůže. S rozkladem a koncem stalinismu, jehož byl i tento osobní kult výrazem a úkazem, stala se Fučíkova odbojová činnost a odbojácká osobnost předmětem pochybností a nakonec nezastřených podezření. Ani nás nenapadne se k této věci vyjadřovat a zaujímat stanovisko, kdo něco podobného od nás očekává bude zklamán. V tomto směru se chceme omezit na prosotou konstataci, že zjednat v záležitosti Julia Fučika úplně jasno přísluší naší komunistické straně a je zároveň její striktní povinností, a to tím spíše, že — tvrdíme — v přítomné chvíli úplnou pravdu ve věci již drahnou dobu zná. Poněvadž je v její moci vyjevit historickou skutečnost, jistě tak učiní, neboť je to v zájmu jak jejího prospěchu, tak v zájmu pravdy (— tento dvojitý zřetel by měl být zřetelem jediným —), ba konec konců i v zájmu Fučíkova jména. My sami se zde můžeme omezit na několik striktně objektivních poznámek, zcela věcných a založených na zjištěných a obecně známých faktech.

Role Fučíkova v odboji byla tato: v době I. ilegálního ÚV KSČ tj. do února 1941, hraje Fučík v stranickém odboji úlohu zcela skromnou, není mu svěřena významná funkce, ilegální tisk mají na starosti dva vynikající komunističtí odbojoví pracovníci, Miloš Krásný, vedoucí pražské organizace Národního hnutí pracujících mládeže (a to od listopadu 1940 do zatčení 27. října 1941) a vedle něho i dlouho přes něj, ba i přes Fučika, Cyril Šumbera, jenž straně opatřil tajně tiskárny, obstaral kolportáž a sám zřídil padesát "přepážek", a vše to řídil jak pro I. ileg. ÚV, tak po celou dobu ÚV následujícího. Fučíkovi je v roce 1939 činěna dokonce nabídka, aby se ujal redakce aktivistického listu, povoleného Němci pro naše dělníky. Žije v ústraní a klidu, do Prahy vůbec přichází z ročního pobytu na venkově teprve v létě 1940, od září toho roku bydlí u Baxů na Pankráci, Doudlebská, věnuje se literárnímu studiu. Jeho vztah k I. ilegálnímu ÚV je tak labilní, že zánikem Výboru v únoru 1941 ztrácí jakékoliv spojení, nemá zpráv, neví zbyl-li kdo z Výboru, nikdo k němu neobnovuje dotyk. Že ústředí strany znovu funguje, poznává teprve z nově vyšlého čísla Rudého práva (zásluhou Krásného a Šumberovou). Sám si našel cestu k Janu Vyskočilovi, jenž zbyl na svobodě z důležitějších spolupracovníků I. ÚV. Spolu vydávají "Májový list 1941". Ten zase na něj svádí pozornost Jana Žilky a k navázání mezi oběma dochází prostřednictvím dr. Nedvěda po vyhlášení války sovětskému svazu dne 30. června 1941. Z rozhodnutí Žilkova, resp. II. ileg. ÚV, stává se Fučík vrchním re-

daktorem stranického odbojového tisku, a tehdy dne 1. července 1941 počíná jeho skutečně významná odbojová práce. Potrvá až do 24. dubna 1942, dne jeho zatčení spolu s Mirkem, kdy je osudnou neopatrností kompromitováno celé dílo a vydány tragickému osudu nesčetné oběti: celkem pouze deset měsíců. Během nich je Fučíkovou péčí vedoucí práce redaktorská a autorská, týká se "Rudého práva" (pravidelně 1 měsíčně, tedy 10 čísel) a jiných sporadických ("Tábor", "České noviny", "Česká žena", satir. "Trnaveček"). Přítom. Fučíkovi nenáleží starost o tzv. "techniku", tu obstarává Krátký a Šumbera, tento s takovým zdarem, že po Fučíkově zatčení na sebe vezme i povinnost redaktorskou a vydá, než je za dva měsíce (v červnu 1942) zatčen sám, ještě dvě další čísla Rudého práva. Takové je stručné odbojové curriculum Julia Fučika. Na první pohled je nepatrné, že samo o sobě by nemohlo platně zdůvodnit apoteotickou mythizaci Fučika na exemplární symbol komunistického odboje: jeho vskutku významné odbojové působení bylo časově krátké, záleželo v plnění direktiv orgánů či osob skutečně vůdčích a o samotnou nepopiratelnou zásluhu ilegálního tiskového díla se Fučík dělil s druhými odbojovými zásluhovými rovnocenných a delších. Naš komunistický odboj nepostrádá přítom osobností velikých: za takové mám dra. Ivana Sekaninu, Jana Žilku, Vladislava Vančuru, Bedřicha Václavka, Jaroslava Kratochvíla.

Proč byla před nimi dána mythizační přednost Fučíkovi? Obávám se, že — kromě iniciativy starého Fučíkova přítele Václava Kopeckého vlastního organizátora kultu — sehrály úlohu důvody politicko-utilitářské, zcela v stalinském smyslu: straně zbývalo o to zvládnout v boji o mládež, po roce 1945 získat mládež bylo vedoucí parolou. A nebylo lze nabídnout mládeži hrdinu mládežnickějšího než Julka Fučika, byl jí prezentován jako vzor hodný jejího kultu, lásky i obdivu, samo ztělesnění mládí romanticky statečného, nadšeného, bojovně obětavého, úchvatně lyricky tragického. Žádná jiná z osobností komunistického odboje nenesla v podobné míře rysy mládecké svůdnosti. Více ještě než povahou, obsahem a významem své odbojové práce Fučík sváděl způsobem, jímž "Reportáž" s odhodlanou radostí spěchá čelit smrti. Naše další poznámky budou se týkat "Reportáže".

Celá "Reportáž" je od první do poslední stránky jevištěm palčivého zápasu dvou jmen: Fučík-Klecan, a v nich dvou principů: mravní síly a slabosti, hrdinství a zrady. A vůbec celá — a je užasně, že si toho nikdo nepovšiml anebo všimnout nechce — se točí okolo jedné jediné otázky: kdo z obou hned v den zatčení pod ranami Gestapa promluvil první, odhalil identitu druhého a stržen tragickou logikou zbabělosti mluvil pod úderý dál a dál, až po naději přežít prozradil všechno, co věděl, tj. valnou část personálů i ilegálních tajemství II. ÚV KSČ i Revolučního výboru inteligence. Máme o tom jedině svědectví, Fučíkovo, a to je apodiktické a kruté a desetkrát se opakuje: Klecan, Klecan, Klecan. Je to tak bezvýhradně a nemilosrdně neodstěněné, že jsi stokrát v pokušení prosit Fučika o slitování pro jeho největšího druhu, o malé milosrdenství odstěněné přiznáním a uznáním, že jeho soudruhovi uklouzl jazyk, poděkl se a otvorem včas nezadrženého slovíka se gestapo vedralo násilím, ale nezadržetelně do tajemství obou. Ale Fučík je nelstivostí: Klecan-zrádce. Co se Klecana týče, nepodařilo se mu žádnou "Reportáž" vydat svědectví, nesvědčí, nemluví, nebrání se, je mrtev. Přítom ten Klecan předem

nikterak nevyvádá na slabocha a zbabělce. Roku 1937 odchází do Španělska a bojuje tam; po porážce španělské republiky živoří až do roku 1941 v koncentračním táboře španělských vyklizenců ve Francii, je odtud, již za Protektorátu, evakuován do Německa, tam pracovní nasazen k ilegální práci, v níž se osvědčí. Cožpak tahle řada přestálých výkonů, kdy pokaždé šlo o život, nemá platit za důkazy a záruky? Cožpak nemluví o hodnotě muže a neručí za ní? Ve chvíli vpádu Gestapa k Jellinkovům, Klecan jediný se chce bránit zbraní a žádá Fučika o revolver. Fučík má u sebe z příkazu strany dva, ale než útočníci prolomí dveře, schová oba pod peřiny do postele: Klecanovi zbraň odepře, sám však nechce být přistižen se zbraní u sebe, na to je smrt. Strašlivá kontraverze Fučík-Mirek až příliš jasně potřebuje dalších prvků k objasnění. Kde je vzít? Vidím jen tři možné prameny. Jistě by jasno zjednal původní výslechové protokoly Gestapa. Existují-li ještě vůbec někde, stěžl nám budou kdy k dispozici. Existují však výslechové protokoly komisaře Böhma zatčeného u nás po květnu 1945 a odsouzeného našim soudem k smrti dne 30. dubna 1947, jenž o záležitosti Fučík-Klecan od samotného okamžiku jejich zatčení obšírně vypovídá.

Upozorňujeme jen, že jediné směřodonné jsou záznamy jeho původních výsledků z roku 1945, naprosto nikoliv protokoly s ním z roku 1946, tedy z doby ovlivněné již výslou "Reportáž", ty jsou svědecky málo cenné. A posléze jsou motákové listky, psané Fučíkem ve vězení, vynášené ven, jejichž seřazením, redakcí a úpravou vznikla "Reportáž". Jsou dosud v soukromém vlastnictví. Je téměř neuvěřitelné, že dosud nebyly zpřístupněny, natož vydány tiskem. Kolik je jich přesně? Je doznáváno, že představují text delší, a obsahují tedy text obšírnějšího svědectví, než plínáší znění "Reportáže". Každý jednotlivý čtenář "Reportáže" má dávno právo žádat jejich neustále odkládané faximilované vydání, nemá-li být oprávněn pokládat "Reportáž" za belletrii. Nejlepší cesta k obráně Fučika vede právě tudy.

Obsah "Reportáže" plínáší řadu anomálií, protismyslů a nemožností, které musí být ve Fučíkově zájmu vysvětleny. Fučík se v knižce důsledně prezentuje jako zcela čelný odbojový stranický činitel, mluví o "nařízeném zosíťšeném dozoru nad těžkým komunistickým zločincem", za nějž platí, vkládá Böhmovi o sobě do úst výrok "můj největší případ". Jak to uvést v soulad se skutečností, že ani na okamžik nebyl vězněn v izolaci tj. na "samotce", která byla v německém soudnictví vůbec a ve vězení Gestapa zvlášť neblaze zásadním privilegiem vězňů čelných anebo i jen tvrdých, tedy např. osudem Jana Černého, Žilky, Pokorného? Od prvního dne a prvního výslechu je Fučík přece, jak plyne z každé řádky "Reportáže", bytem na cele společné (s "tátou Peškem" atd.), tedy traktován jako běžný a vyzpovídaný vězeň, jeden z tisíců, jak vám potvrdí kdokoliv z miliónů vězňů Gestapa. Ve skutečnosti je jasné, že přes význam, jež si snad revoluční romantik sám přičítal, Gestapo vědělo, koho v něm ve svých spárech držel, muže sice do odbojových personálů bohatě zasvěceného, ale nikdy klíčovou osobnost hnutí. Fučík sice vskutku řídil stranický tisk, ale nikdy nebyl členem II. ilegálního ÚV, který se skládal z Žilky, Jana Černého a Pokorného, jež Fučík na konci "Reportáže" rovněž obviňuje v téže slabosti jako Klecana. Nevím, proč je samé obviňování druhých, když byl Pokorný zatčen, Fučík byl již ve vězení a nemohl tedy vydávat o cizích neopatmostech venku

svědectví směřovat. Druhý zásadní protimluvy "Reportáže" je v tom, že Fučík mluví o svých trvalých výsledcích, na něž je z Pankráce do Peččáků odvážen až do května 1943, a zároveň o své paralelní funkci "hausarbeitera" v Petschkárně. To je absolutně vyloučeno. "Hausarbeiterem" se v německém vězení může zásadně stát pouze vězeň jehož vyšetřování je ukončeno a jenž ve vězení už jen vyčká, až bude odevzdán do soudní vazby (což se stalo dne 10. června 1943, kdy Fučíka odvezli do Berlína, kde byl dne 25. srpna nato souzen). Hausarbeiterem se vězeň mohl stát výhradně na návrh svého vyšetřujícího komisaře, jenž byl se svým vězněm z toho či onoho důvodu spokojen, neboť to byla "vězeňská odměna" za "dobré chování": hausarbeiter se těšil výhodám k výkonu svých prací, pravidelně manuálních, uklížečských a pod., měl relativní volnost pohybu ve vězení a vracel se do cely až večer, najedl se do syta, přišel k cigaretám, domákl se zpráv šuškanými, nahlížel do cely, měl snadnější styk s příbuznými venku, nebyl bit. Klecan se nikdy nestal hausarbeiterem. Vůbec nevím o případu, že by byli učinili hausarbeiterem komunistu. Víím, že na Pankráci a v Petschkárně byli dočasně hausarbeitery dr. Fischer a dr. Kohák z ÚVODU i jiní: privilej jim svým návrhem a na svoje nebezpečí opatřil komisař Gall, muž v tajné službě českého odboje! Böhmm však v této službě nebyl, to by ho bylo roku 1947 popravou neodstranili viz o něm ostatně svědectví "Reportáže". Jestliže tedy byl Fučík hausarbeiterem a přitom byl odvážen do Petschkárny, nemohlo to být k výslechu.

Za třetí: ve světle Fučíkova hausarbeitersví lze pochopit, že Fučík pozná hausarbeitery ostatní i vězeňské i petschkárenské wachmeistery dostatečně zblízka, ba důvěrně, aby mohl v "Reportáži" literárně figurkařit. Hůře již to, jak může, být byl stokrát hausarbeiterem, přijít k jistým úředně tajeným informacím: zvědět předem přesné datum odvozu své paní z Pankráce a místo, kam je odvážena (—vězeň je neznal ani sám o sobě—); nahlédnout do obsahu věcí ve vlastním bytě při prohlídce zabavených (—několik rukopisných povídek jsem zahlédl v aktech na gestapu". Prohlídka provádělo gestapo přece v jeho nepřítomnosti. A jak si mohl opatřit přístup k doličným věcem uzavřeným na klíč v komisařově stole nebo tresoru a zjednat si možnost proškukat je?—) A vůbec již nelze pochopit, proč je hausarbeiter Fučík volán "ke konfrontaci" se zatčeným Žikou a později se zatčeným Černým, když přitom zároveň tvrdí, že ve chvíli konfrontace identita obou nových vězňů není již Gestapu novinkou (totožnost Žikovu zjistilo prý srovnáním fotografií, totožnost Černého byla prý prozrazena Pokornými!) K čemu sloužily tyto činy ve Fučíkově poznání zcela bezúčelné, tj. takové, jaké Gestapo zásadně nedělalo? Z konfrontace je dosud nezná a Žika, poloubit, svou identitu stále nepřiznává, proč jí u Fučíka naprosto nesmyslné slovy "Buď zdrav, Julol!" prozrazuje? Neboť pozdrav prozrazuje přiznání, že se neznámý i Fučík navzájem důvěrně znají, tykájí si, a Žika zde vlastně Fučíka "shazuje", ukazuje na něj prstem jako na člověka, v jehož moci je tajemství Gestapa rozluštit. Ty konfrontační výjevy jsou v podání "Reportáže" naprosto nepochopitelné. Ale potřebuje-li co osvětlení v nejvyšší míře — a kéž je integrální vydání textu "Reportáže" konečně přinesel — jsou to Fučíkovy vztahy ke Kolínskému a Böhmmovi. Adolf Kolínský je onen někdejší československý strážník, který se dal

dobrovolně k Němcům, přihlásil se dokonce ke Gestapu a přináší Fučíkovi na celu papíry a tužky, a popsané listky, z nichž vznikne reportáž, tajně vynáší z věznic; ve verzi "Reportáže" (kapit "Kolín") je dokonce sama myšlenka a koncepce knížky plodem mozku tohoto muže v uniformě SS ("Chtěl byste napsat? Ne pro teď, rozumíte, pro budoucnost, jak jste se sem dostal, jestli vás někdo zradil, jak se kdo choval, aby s vámi neodešlo, co víte...") Dodatečně se ke Kolínskému, zdá se přidružil český dozorce Jaroslav Hora, jenž v březnu 1943 Kolínskému ve Fučíkově poschodl Pankráce ve službě vystřídal a vydržel tam až přes Fučíkovo odtransportování do Německa k soudu; popsané Fučíkovy listky odevzdával Kolínskému.

Celý tento děj budí řadu objektivních pochybností. I z vězení gestapa pronikaly ven, ač zřídka, ústní vzkyazy (po propuštěných věznicích) nebo i ubohé motáčky na listcích klosetového papíru (obyčejně ve špinavém prádle, odesílaném rodině); vždy jejich posílání, psaní, dopravování bylo spojeno s nemalým nebezpečím. Zde je na celé sklácoáno, dokonce literárně redigováno a odesíláno plných půldruhého sta motáků, ucelená kniha, případ, jenž se v dějinách války, Gestapa a mezi miliony případů do druhé neopakovali jak to, že se mohl uskutečnit v Československu v případě Fučíkově? Byl tu obětavý Kolínský. Ano, ale byli tu i vězňové, kteří byli svědky, že Fučík může něco, co oni pod strašnými tresty nesmějí. Byl tu nejen Kolínský, nýbrž i celá smečka dalších SS-wachmeisterů, z nichž kdokoli mohl kdykoliv, šel-li okolo cely, nahlédnout špehářskou dovnitř a přistihnout Fučíka při psaní motáku a učinit udání. A veškeré ostrážitě hlídání Kolínskému před dveřmi cely bylo na nic, nemohl zabránit aby jiný strážník než on nakoukl do cely. A nemohl před ní stát na ostraze čtyřicet hodin denně. A byly tu náhle nečekané a přitom úředně nařízené přepadavky cel dozorcím komandý s úelem zjistit neukrývají-li vězňi něco nedovoleného (cigarety, dopis propašovaný z domova, dopisní papír). Byly tobleskové "vizity" pankráckého pána nad životy a smrtí, velitele věznic Sopy, před nímž se gestapáci třásli jako osikové listy. Ne, nebylo možné, aby papír na cele a jeho popisování uniklo zrakům a vyhnulo se udání! A to mělo toto dopisování trvat podle "Reportáže" od konce stanného práva po Heydrichově likvidaci do 9. června 1943, téměř... plný rok! Na Pankráci se tedy udal zázrak. Že si Kolínský vybral k nabídce svých služeb jeden "večer ve stanném právu", je věc stejně neslychaná nevidaná: chvíli, kdy nacisté trestají okamžitě smrtí delikt "vědeč-nepovzdělání" a tzv. "schvalování atentátu" v myšlenkách, muž v uniformě SS pokládá za vhodnou, aby na sebe přivolával smrt, tou si totiž mohl být jist v případě prozrazení, a to bylo téměř jisté. Je v tom rozum jen tehdy, byl-li sebevrah. Nadto si ovšem svým jednáním v němž v tu chvíli není kalého smyslu, prakticky znemožňoval to, do čeho podle "Reportáže" klád smysl svého působení mezi gestapáky: účinné a trvalé ulehčování osudu českých vězňů. Z těch všech protimluvy a nemožností je jediné východisko, že totiž Kolínský jakéhokoliv nebezpečí pro sebe nepotřeboval se bát, neboť se opíral o vyšší blahovůli a jednal s povolením.

Kéž Kolínský po převratu promluvil! Ale když bylo v dubnu 1946 upuštěno od výkonu trestu za jeho vinu (—neboť soud jej vinný uznal—), uzavřel se v mlčení. S čím vědomím mohl Kolínský jednat? Nasnadě je jméno Böhmmovo, byl Fučíkovým vyšetřovate-

lem, a jak bude s Fučíkem nakládáno, záviselo na Böhmmově návrhu. Ale ani Böhmm nebyl na gestapu vrchním pánem Pankráce, co se tam dálo, dálo se přinejmenším s vědomím tamního vůdce strašlivého Sopy. Před kolikeré čtoucí oči byly by se tedy dostávaly listky Kolínským přinášené z Pankráce? Buď jak buď, neodevzdával je venku nikomu, do žádných rukou českých, zůstávaly u něho a teprve roku 1945 byly mu našimi orgány odňaty. V této historii listků "Reportáže" je tolik nesrovnalostí, impossibilit a kontradikcí, až hlava třeští! Vznikly snad jejich úpravou, zásahem editorů? Tím spíš mají být odevzdány k úplné publikaci — ale jsou ještě všechny nedotčeny? Kdo je vůbec redaktorem znění "Reportáže"? Jak to, že si neuvědomil protimluvy textu? Nepoznal snad sám režim nacistického vězení, mluví o věcech, jejichž možnostech a nemožnostech nemá ani tušení? Buď tomu jakkoliv, ještě o Böhmmovi. Vyzvájí Fučíka v červnu 1942, tedy do dvou měsíců po jeho zatčení, do Bránka, ke konečné stanici tramvají, "sedával tam pak často v zahradní hospůdce". Prý na smyšlenou schůzku. Vyzvájí jej večer Prahou na Hradčany nad Nerudovu ulici. Proč? Není to přece z lásky k Fučíkovi. A neděje se to přece bez vědomí komisařových šéfů, Böhmm si nemůže přece vyzvednout o své vůli nějakého vězně a procházet se s ním o své vůli po Praze, na to je malý pán. A proč zrovna tato místa, nemohou být náhodná, jsou předem určena: kdo je sdělit gestapu a označil je jako místa ilegálních schůzek komunistických odbojářů? A nebyl-li to Fučík, ačkoli se k tomu zdá hlásit slovy "o smyšlené schůzce", proč tam vezou právě Fučíka? Nepochopitelné.

To jsou naše otázky nad "Reportáží". Přáli bychom si je mít uspokojivě vysvětleny, už jen proto, abychom mohli Fučíka milovat s tolika jinými.

Tolik Černý o Fučíkovi. Mimochodem pan profesor šátrá v Pláči koruny české po Žikovi takhle: Jan Žika byl velký zjev našeho komunismu, český komunistický odboj nemá nad něho — vedle Ivana Sekaniny, Bedřicha Václavka, Vladislava Vančury a Jaroslava Kratochvíla — mužů znamenitějších.

Konečně ne tak zcela samotový bič, jenž dnes sviští nad komunisty. Nejlip asi trpčícímu a úpícímu básníkovi českého reálného socialismu odpověděli členáři Rudého práva V. a B. Tomkovi, v dopise otištěném v tomto žurnále 27. ledna 1990:

Společnost se formuje k národnímu porozumění, k demokracii, chce vytvořit stejná práva pro všechny lidi bez rozdílu přesvědčení, víry, rasy, mluví se o slušnosti, pravdě, toleranci a lásce. Je nám tedy velmi líto pana básníka Floriana, národního umělce, že tyto pojmy cítí jako svištění bičem.

K tomu bych jenom dodal: nevím, co se stane, až se ty biče rozesvíští v zemích obývaných nikoli havlovsky slušnými a zdrženlivými Čechy a Slováky, ale horkokrevnými lidmi neevropských kultur, kteří často vyznávají zásady na způsob biblického "Okno za oko, zub za zub." Jenom doufám, že zde neplatí slova presidenta Reagana: "You ain't seen nothing yet!"

Vladimír Kříž

Literární úskalí exilu

Pokud jsem ještě žil v Československu, záviděl jsem z hluboké a prosté neznalosti exilovým spisovatelům. Vždyť oči lépe na tom byli před *normalizovanými* našinci! Mohou si psát bez jakéhokoli omezení co hrdlo ráčí, a početná česká nakladatelství v celém světě se perou o jejich díla aby je po napsání vydala v neuvěřitelně rekordních termínech. A teprve, až jsem se sám octl na Západě, poznával jsem s údivem skutečnost, která je zcela opačná. Nedávno o tom psal v jednom z exilových časopisů Vladimír Škutina, který si trpce stěžoval na to, kolik zajímavých rukopisů zůstává nevydáno, kolik poutavých příběhů, které by čtenáři četli jedním dechem, zůstane ve stolec autorů a nikdy nespátří světlo světa. Není nikoho, kdo by je vydal, kdo by jevil alespoň základní zájem je vydat. Proč? Máme přece zdánlivě dostačující počet zavedených nakladatelství (některá z nich, jako INDEX končí nyní činnost), která po léta vydávají a šíří české knihy čtenářům celého světa. Jaká jsou tedy ta základní a pro mnohé autory nepřekonatelná úskalí literární činnosti na Západě? Po několika vlastních zkušenostech, které jsem získal jako spisovatel v exilu, si dovoluji tvrdit, že velký podíl na této situaci mají mnozí páni nakladatelé. Lidé jinak zasloužilí, kteří po dlouhá léta vydávají a šíří českou literaturu po celém světě, přes všechny ty drobné i velké potíže, o jakých čtenář, který si koupí hotovou vonící knížku, nemá leckdy ani potuchy. Potíže s financemi, autory, tiskem a hlavně pak distribucí hotových knih, což někdy ve svém celku vede ke skončení činnosti nakladatelství. Ale chtěl bych být konkrétní. Po napsání knihy *Neobyčejné cesty*, ve které jsem popsal zážitky z práce v kulturním zákuřlísí v Československu 70. let za hlubokého husákovského temna, cesty po Střední Asii, Mongolsku, Severní Koreji a konečně útek z normalizované klece pomocí diplomatických pasů knižectví Hutt River, jsem poslal rukopis některým exilovým nakladatelstvím. Zjistil jsem, že česká nakladatelství v exilu se zřejmě změnila na novodobé tvrže. Jak si vysvětlit naprostá mlčenl pánu redaktorů nakladatelství *Rozmluvy* v Anglii, kteří nereagují vůbec na zasláné rukopisy, ale ani na mnohonásobné urgencye autorů? Kteří nejsou schopni odepsat ani prosté: "Čteme," či "Nehodí se, vracíme"? Hovořil jsem na to téma s Janem Benešem, který mi potvrdil, že u tohoto nakladatelství se jedná o běžnou praxi — autorům se zásadně vůbec neodpovídá! Zcela jinak ovšem nakladatelství reaguje na zelené šeky čtenářů — objednané knihy rozesílá rychle a bez závad. Zcela stejně se zachovalo i nakladatelství *Kramerius* v Holandsku. Nevadí, exilový spisovatel,

sežene-li trochu financí, může svá díla vydat přece vlastním nákladem. I obrátil jsem se na tiskárnu pana Cimburka ve Švýcarsku, která právě inzerovala své služby v českém exilovém tisku. Marňě, ani tam jsem nestál vůbec za odpověď — nepřišla ani po urgencích.

Co si o tom myslet? Jistě jsou pro exilové spisovatele další možnosti, tradičně dobré nakladatelství manželů Škvoreckých, přeplněné ovšem rukopisy na léta dopředu a sledující svůj program, do kterého se mnozí autoři *nevejdu* atd. Jakou lepší možnost má exilový spisovatel, než stát sám nakladatelem? A proč ne?

"Tak vidíte, jak je snadné stát se v Americe nakladatelem," napsal mi můj dlouholetý korespondenční přítel Josef Škvorecký, když jsem mu poslal výtisk své knížky historických povídek *Trvrz*, kterou jsem právě vydal v San Francisku vlastním nákladem. Nebylo opravdu nic snadnějšího — trochu financí a americká tiskárna, která pomocí xeroxu a jiných mašinek vyprodukovala pár stovek výtisků knihy, vonící novotou. Slo o přetisk původního pražského vydání, pro které jsem použil původní sazbu. A protože je vč kompjutru objevilo se několik podnikavých českých firem, které se ještě nestačily nakazit od těch bohorovných a neodpovídajících, s obyčejným plebsem jednat odmltajících, a zhotovující sazby pomocí kompjuterové techniky, ba i celé knížky vám zhotoví — a to za ceny přijatelné, v termínech dosti solidních a za pomoci seriózního jednání, jaké by podle mne mělo být základem při veškerém vzájemném podnikání mezi Čechoslováky v zahraničí i doma. Patří mezi ně, podle mých zkušeností, například Růžena Janovská z Vídně, která nabízí služby svého kompjutru — zhotovení českých sazeb (přičemž si rozmazlený autor může vybrat z více než dvou desítek typů písma a znaků).

Stát se nakladatelem je skutečně docela snadné. Ono hlavní úskalí však čeká našeho autora při distribuci knih. Jak jsem se přesvědčil, také mnozí páni knihkupci vůbec nereagují, nabídneme-li jim k prodeji české knihy. Vůbec za odpověď jsem nestál firmě F. Pancner z Berwynu v USA, která se zřejmě domnívá, že Čechům stačí ke štěstí mlýnky na maso a kazety s dechovkou (možná má špatné zkušenosti s dřívějšími pokusy o distribuci knih, kdovi — leč podle mne k základní slůžnosti obchodníka patří také odpovídat na nabídky), jakékoliv odpovědi jsem se na nabídku k prodeji mnou vydané knihy nedočkal ani u českých knihkupců z Dialogu v Německu a od knihkupectví pana Pastrňáka ve Vídni. Podobnou zkušenost získal zásilkový knihkupec Miroslav Konvička z Holly-

woodu, který převzal část distribuce mnou vydané knížky *Trvrz*, aby ji nabídl českým knihkopcům při své cestě do Evropy. Narazil na téměř naprostý nezájem a neochotu knihu prodávat. Proč? To si nedovedu vysvětlit, já ani on. Nedůvěra k novým exilovým autorům, strach z nezájmu čtenářů? Inu, lidé, knihkupectví i čtenáři jsou rožní. Zcela jinak v mém případě jednalo např. *Slovanské knihkupectví* v americkém Palo Alto, které se bez problémů ujalo prodeje knihy. Ještě je tu však čtenář. Ten, na kterého si stěžují v exilu bez rozdílu spisovatelé, nakladatelé i knihkupci a distributoři. Nedůvěřivý, opatrný a vybíravý čtenář, který leckdy nerad a málo kupuje české knihy — a může-li si v knihkupectví vybrat z nabídek, sahá (a v budoucnu asi stále bude více sahat) po knihách domácích českých a slovenských nakladatelství, které láci daleko předčí publikace exilové. Ale to už je osud, konkurence byla a bude, teď tím víc, kdy v Československu začínají a jistě budou vycházet mnohé knihy, které dříve vydával pouze exil. Čtenář, pro kterého bychom tohle měli všechno dělat — psát, vydávat, nabízet a rozesílat, aby si někdo na okraji buše či pampy mohl večer sednout pod lampu a číst v rodné řeči, aby ji nezapomínal. Právě pro tohoto pana čtenáře založil nedávno své nakladatelství profesor filosofie Ivan Svíták, proto jsem také já založil své vlastní malé nakladatelství *Obzor* v San Francisku, ve kterém bych ale nechtěl vydávat jen vlastní knížky, abych se tak vyhnul potížím s dosavadními exilovými nakladateli. *Obzor* by měl zaplnit mezeru a škvíry, vydat malé publikace, nad jejichž rozsahem by možná jiní ohrnuli nos. V jeho programu je malá sbírka básní Oldřicha Tomka *Poslední pozdravy* (autor, katolický filosof z Chotěboře, zemřel na následky dlouholetého věznění roku 1984), vědeckofantastická novelka Aloise Šimka z Bratislavy *Díra do světa*. Prostě, jak budou stačit peníze a nakladatelské štěstí (mecenáše z řad českých milionářů typu pana Filípka neodmítáme).

Nejbližší publikaci, kterou *Obzor* vydá, bude volně pokračování mé knihy *Trvrz*, historická povídka o ojedinelé vzpouře žen na Vysočině (roku 1775) *Neposlůšné ženy* s ilustracemi akademického malíře Miloše Pečinky z Jihlavy.

Co tedy přát do budoucna nám všem? Hodně čtenářů, hodně dobré konkurence ze stávajících i nově vzniklých nakladatelství doma v Československu. A exilovým nakladatelům a distributorům knih více serióznosti a redaktorské etiky ve vztahu k autorům, více vzájemného pochopení. Bude ho třeba jako té příslovečné soli, bez které se do budoucna neobejdeme.

□

Jan Křesadlo

Výlet

Jedna událost, na které je zosnována tato povídka se stala. Nikoliv u vlastech, ani tam, co žijí teď, ale někde jinde v Evropě. Náhodou je to země, kde je taky hodně českých emigrantů, ale já to tam moc neznám. Proto jsem si teritoriální charakteristiky odpustil.

Josef krácel na vlak.

V kapse měl obálku se svou týdenní mzdou. Náladu měl veselou a slavnostní. Josef byl velmi maličký člověk, protože od dětství těžce pracoval a neměl moc co jíst.

Josef byl oblečen v ošoupané a špatně padnoucí šaty, umolousané šedivé barvy, své sváteční. Na nohou měl svoje normální pracovní škrpály, avšak vyleštěné, které škobrtavě táhli po zemi, jako by mu byly příliš těžké. Měl rudé kostkované, opranou košili a tmavomodrou kravatu, zmačkanou téměř do jakéhosi provázku. Na šišaté hlavě mu seděl černý klobouček se sojčím pírkem, výrazně nedostatečné velikosti.

Koupil si ho kdysi kvůli tomu pírků a malý rozměr bral jako nutnou nepřijemnost, spojenou s dosažením vlastního cíle. Jeho větrem ošlehaná tvář byla složena do spousty vrásek, jakoby ji někdo vystříhl z papíru, zmačkal a sežmolil do kuličky, a pak opět roztáhl.

Kolem huby, na bradě a na tvářích byl modravě vyholen, ale na krku měl po straně ostrůvek dosti dlouhých chlupů. Jeho oči byly modré, malé a zapadlé a dívaly se plaše a tklivě, jako oči některých psů. Jeho ruce, zrasované a zrohovatělé prací, obrovské téměř do karikatury, mu mrtvě visely po stranách, jak rázoval po silnici, a kývaly se jen pasivně. Z blízka dosti výrazně smrděl hnojem.

Jeho věk byl absolutně neurčitý. Měřit mohl stěží 150 cm; ve skutečnosti měl něco málo pod. Dostihnul nádražička, kde se procházely slepice a s traversy pod stříškou visely koše s květinami, přistoupil Josef k pokladně a zakoupil lístek třetí třídy do blízkého města.

Svou žádost pronesl tak huhlavě, že se ho úředník musel zeptat, co říká. Koupil si lístek zpáteční.

Ve vlaku stál Josef na chodbě u okénka, vyhlížel z něj a vykláněl se chvílemi ven, zvláštním, těžko popsatelným toporným způsobem, při čemž vystrkoval vyhublou zád' a podlamoval se v kolenou.

Lopatovitou rukou kynul občas lidem a kravám, které míjel, a potěšeně se šklebil.

Je těžko si představit, jak asi se mu jevil míjející svět, ale zdá se, že nechybíme, budeme-li mít za to, že se jaksí podobal barevné, toporné a naivní dětské kresbě.

Jak se tak šklebil a mával, jak se kývavě vykláněl, zdálo se téměř zřejmým, že v jeho očích má slunce usměvavý obličej a že z komínů stoupá dým ve formě péra z matrace a to z každého pod jiným úhlem.

Lidé jakoby měli hrábě místo rukou a krávy, psi a slepice jakoby se nelišili relativní velikostí, dosahující všichni lidem až po ramena. Nad Josefovým světem, a zvláště onoho letního jitra, se vznášelo štěstí pestré a sladké nevědomosti o příšernostech této existence. Vlak konečně zastavil ve městě a Josef z něj vylezl, otáčeje se tvář proti směru jízdy. Stanul na nástupišti a potěšeně se rozhlížel. Poté zamířil do nádražní restaurace, kde si zakoupil půllitr piva. Posadil se s pivem ke kulatému stolečku před vlastní slují hospody a toporně a důstojně upíjel jako šafář. Přitom se díval na mašinky. Dopiv, utřel si, po způsobu šafáře, hubu rukávem, popotáhl si kalhoty a vykročil.

Ulice byla dlouhá a Josef se díval na sebe, jak se zrcadlí ve výkladních skříních a připadal si důležitý. Nebe bylo modré, sem tam po něm lezly kučeravé mráčky a slunce příjemně svítilo.

O něco později rázoval již důstojně hlubokým parkem, kadeřavým slastnou zelení. Sváteční lidé se začínali trosit a pomalu již i hrnout.

V pavilónku s plechovou vlajkou na vrcholu vyhrávala vojenská hudba.

Bodré a lunární m--camcam, hm--camcam se zdálo vyjadřovat podstatu Josefovu, jak tak krácel, poněkud houpavě a v kolenou podlomeně, maje na hlavě jakoby poscvrklý tralalas temné barvy.

Zároveň se hudba zdála vyjadřovat i jeho tupě veselou náladu.

Josef prošel parkem v poměrně krátkém čase, ačkoliv chvíli zevloval na labutě v rybníčku a zdržel se koupí a pitím dalšího piva od pojiždného, motorisovaného šenkýře.

Konečně spatřil bránu a téměř radostně poskočil.

Zakoupil lístek, prošel kovovým otáčidlem a vykročil dále.

Nezastavoval se, krácel pevně za svým cílem.

Jeho duše letěla vstříc kýženému setkání.

Los ve své ohradě nabral vzduch do nozder a zafřkal, jakmile se Josef vynořil ze záhybu cesty. Přihnal se k ohradě, otíral se o ni, tiskl nos k pletivu a funěl. Josef se potěšeně šklebil. Prostrčil burčovitě prsty pletivem a škrábal divného nosatého jelena na čele.

Cosi žbrblaje, krácel, sledován sudokopytníkem, k rohu ohrady, kde jakési keře prorůstaly pletivem na druhou stranu, takže ho dosti zakrývaly obecenstvu, kdyby se nějaké vynořilo.

lo. Ohrada s losem byla stranou, málokdo o ní věděl, lidé se většinou hrnuli po hlavnějších cestách.

Jak vyličít další vývoj?

Josef, rozhlédnuv se nejprve, začal do ohrady močit.

Los, milovník soli, jako všichni býložravci, počal chlemtat, ale pak se přiblížil přímo ke zdroji.

Josef se chytil pletiva a rytmicky se prohýbal. Los nakonec spolykal i další proud.

Josef poté odpochoval do zahradní restaurace a dal si další pivo a ještě další.

O ostatní zvířata neměl zájem, ale ještě třikrát či čtyřikrát se odebral k ohradě s losem.

Jednou se musel vrátit s nepořízenou, protože u losa bylo několik návštěvníků, kteří dlouho neodcházel, ale po dvakrát či třikrát uspěl.

Chytřejší člověk by se bál, protože by si uvědomil nebezpečí odhalení. Ale ne Josef. Naštěstí to nikdy netrvalo příliš dlouho. Zatím měl pořád podivuhodné štěstí, že si ho nikdo nevěšiml.

Tak, s pivem a losem, uplynul Josefovi příjemně sváteční den.

Odpoledne pocítil hlad, i vyndal z kapsy dva tlusté rafáky chleba, spojené sádlem, v novinách zabalené, a zvolna je pojedl, ukrajuje si hrubá sousta křivákem.

Popíjel pilně.

Když se slunce začalo sklánět a u brány v zoologické zahradě zvonili na návštěvníky, odebíral se i Josef zvolna zpět — ke bráně, přes park, dlouhou ulicí a k nádraží. Trochu se motal, ale protože se jinak choval klidně, nikdo si ho nevšiml.

Na tváři měl výraz nerušeného blaha.

Svou týdenní mzdou již skoro utratil za dopravu, vstupné a pivo, ještě že si koupil zpáteční lístek již při odjezdu do města.

Zbylo mu takhle stěží na velmi skromné jídlo přes týden. Ale Josefovi to stačilo.

Josef žil tímto způsobem již delší dobu.

Nikdy neměl zájem o ženy ani o muže, ani o děti. Přitahovala ho pouze větší kopytnatá zvířata a to bez rozdílu pohlaví.

Proč to existuje, nikdo neví.

Jeho bratr, který s ním dříve býval ve dvoře a který byl nyní poddůstojníkem z povolání (Josefa na vojné nechtěli — měl pod míru) snažil se dost, aby ho to odnaučil.

Několikrát Josefa ošklivě ztloukl — však také musel často všelicos utulávat — a ten plakal a naříkal, že už ho to přešlo, ale ovšem nepřešlo.

Bylo to totiž stejně, jako kdyby nor-

málnímu chlapu zakazovali ženské. Bratr ho vzal také jednou dvakrát do levnějšího hanbince, v mylné, i když běžné představě, že Josef to dělá z nedostatku jiných možností a že se snad naučí-na doroty a dá pokoj. Ale Josef neměl zájem a uspěl až po dlouhém mechanickém snažení ženštiny. Nikdy neprojevil přání, že půjde zase a taky nikdy nešel.

Tato věc Josefova bratra mála a udivovala, jako snad udivuje i vás a jako udivovala mnoho lidí předtím i potom.

Když v r. 1659 byly ve Španělsku upáleni dva sedláci, jeden za to, že "miloval oslici" a druhý proto, že "ležel se sviní", projevil nad tím kronikář, padre Jerónimo de Barrio Nuevo, nejkrásnější podiv: Nešlo mu do hlavy, jak to, když přece za pouhý jeden centavo lze najmout až tři ženské po sobě. (Od 17. století ovšem prostituce i ve Španělsku podražila). Inu — je to zkrátka taková perverse, ale nikdo na světě neví, jak vzniká, i když si to buď sám namlouvá, nebo aspoň to namlouvá lehkověrným laikům — existují o tom zhruba dvě teorie s odnožemi — jedna pitomější než druhá.

* * *

Bratr se nakonec dal na vojnu, aby si polepšil a ponechal hloupého Josefa jeho osudu a jeho hidání prozřetelnosti. Ale naštěstí, ten se už o zvířata ve dvoře nezajímal.

Měl losa a dojížděl za ním každou neděli. Byl jím zcela zaujat a byl mu věrný.

* * *

Josef krácel šefícím se parkem k nádraží a zpěvavě recitoval píseň "Na tý louce zelený", jako předškolní dítě, průměrně muzikální, jehož hudební sluch se vyvine až později. Domníval se totiž, že los je zkrátka jelen, protože neuměl číst a podrobnosti si dobře neuvědomoval. S estetickou jednotou stylu nahrazoval v populární trojici "víno, ženy a zpěv" každý jednotlivý člen něčím jiným.

Substitut středního členu tirády byl ovšem absurdně pitvorný, ale jinak nová trojice "pivo, los, zpěvavě recitování" plnila subjektivně stejný účel.

Josef byl příliš hloupý, aby se pozastavoval nebo trápil nad tím, že je nenormální.

Nikomu nic neudělal, nikomu neškodil a měl co chtěl.

Losovi nemusel nic platit, vstupné do zoo mu přišlo mnohem levněji než harapanna, za dorotami by musel vlakem stejně. Od losa nemohl taky nic chytit.

Alternativně: nemusel ho rovněž žít, los se s ním také nehádal, nebuze-roval ho, nedělal mu kaprice, nezaka-zoval mu pivo, ani by mu nehrál kvůli jiným losům. Nemohl si s ním sice ani povídat, ale to Josef nepotřeboval.

Kdyby bylo pravda, co by si většina lidí, i tak zvaných odborníků, o tomto případě mylně myslela, totiž že to Josef dělal z nedostatku možnosti normálního způsobu, byla by tato povídka smutná a Josef politováníhodný.

Ale Josef nic jiného nechtěl.

Co si přál, to měl.

Šťastný to muž!

□

PŘEDPLAŤTE ZÁPAD svým přátelům, příbuzným a známým v Československu

DĚTSKÝ LETNÍ TÁBOR NA MASARYKTOWNU 1. - 21. července

Nevýdělečný letní tábor dotovaný Masarykovým ústavem (MMI) přijímá děti od šesti do dvanácti let.

Naším cílem je udržet československou pospolitosť.

Vaše děti si zvyknou na užívání češtiny a slovenštiny v každodenních situacích.

DĚTSKÝ LETNÍ TÁBOR NABÍZÍ

- výuku češtiny
- sokolská cvičení, sportovní náplň, kolektivní hry a táboráky
- zkušené vedoucí
- českou kuchyni
- krásné prostředí s vlastním bazénem
- výlety do Toronta a ontarijských provinčních parků
- rodinné prostředí s důrazem na samostatnost, soběstačnost a spolupráci s ostatními dětmi
- vyzvednutí mimotorontských účastníků tábora na letišti

Předběžná cena pobytu je CDN\$165,- na týden (ze sociálních důvodů můžeme cenu snížit)

Volejte: Olgu Zatovkaňukovou (416) 273 9621
Kateřinu Makovcovou (416) 763 6393

MOWNEX

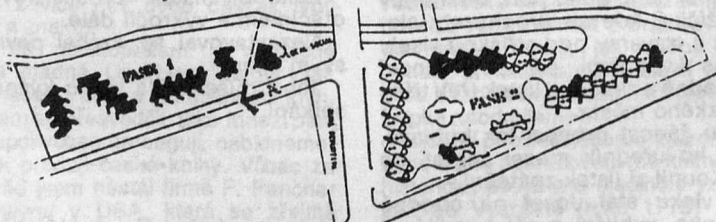
NABÍZÍ ČESKÉ FILMY
NA VIDEOKAZETÁCH
VHS NEBO BETA

CENA FILMU VČ. KAZETY
\$ 27.95

156 McKenzie St.
Winnipeg, Manitoba
Canada R2W 5A2
Phone (204) 582-3336

KRAJANSKÉ STŘEDISKO DENIA — ŠPANĚLSKO

Na výběr jsou: garsonky, byty, řadové domky, vilky a pozemky. — V Denii najdete: příznivé klima, kouzelný kraj a nové přátele ze všech koutů světa.

"LA PEDRERA II" VESNIČKA KLUBOVÉHO RÁZU

Fáze 1: dokončena a vyprodána

Fáze 2 & klub: ve výstavbě

Bližší informace, prodej a podnájem:

DIVA IMMOBILIEN K. & V. DIVOKÝ
Segantinstr. 9, CH-8049 Zürich

Tel: 01/341 21 88

Dopisy

Tři dopisy z Hradce Králové

Cleveland, Downtown, sobota 6. ledna 1990 — Otáčivé dveře, vchodu Clevelandské knihovny mě vyšouply z tepla a klidu ven, do mrazu a randálu Arkády, kde jsem si koupil místní deník *The Plain Dealer* a rozhlédl se kolem, kam se s ním na chvíli upíchnout. Kolem ochozu prvního patra jsou rozestavěny mrňavé stolečky pro návštěvníky a protože několik z nich bylo neobsazených, vyběhl jsem nahoru, abych se u jednoho usadil. Hned u prvního seděl můj starý známý výtvarník a restaurátor knih Jan Sobota a ládovale se hamburgrem. Už jsem ho nějaký čas neviděl a tak jsem sebou bez okolků žuchnul na prázdnou židli naproti němu až se chudák lekl a málem mu zaskočilo. Když mě vynadal, tak jsem se ho zeptal, co že ho přivedlo ze zapadlé Genevy do Clevelandu. — Geneva je malé město asi 80 km východně od Clevelandu.

"Kšeft," odpověděl. Za čtvrt hodiny má scuka s klientem, a tak bohužel na mě nebude mít čas. Pak sáhl do kapsy a vytáhl přeložený kus papíru: "Tady si něco přečti.

Včera to přišlo z Česka." Bylo to několik řádek psaných na stroji.

Hradec Králové, 1. 1. 1990

*Milí přátelé,
píši jen v tisku, není čas. Spím tak 2-4 hodiny denně, často oblečen. Pracuji jako tiskový mluvčí a člen štábu Občanského fóra Východočeského kraje. Jsem opět členem Svazu novinářů a byl přijat i za člena Svazu českých výt. umělců. Minulý týden jsem byl jmenován šéfredaktorem svobodného a nezávislého časopisu pro Východní Čechy. Mám jej co nejdříve rozjet, ale nemám nic — ani peníze, ani místnosti, psací stroje, telefax, nic — jen dobrou vůli a pár nadšenců, mých také diskriminovaných kolegů. Ale věřím si, že to dokážeme. Jak budu mít jen chvíli, hned napíši podrobněji... podpis jsem nerozluštil. Z těchto několika řádků přímo sálala radost, naděje a netrpělivá touha něco dělat, něco co se dlouho nesmělo a co si tito nezlomení nadšenci znovu vydobyli. Vrátil jsem dopis: "Kdo ti to poslal?"*

Balada katovská

Byl pozdní únor — krutý čas
a truhlář v rudém tričku
co obden zpil se pod obraz
nás chytal na vějíčku

"Do ráje znám já silnici
jen držte se mi v patách
ó moji skvělí dělníci!"
A po žezlu se natáh

V tom jeho tvář se změnila
jak smrt by na nás sáhla
vždyť pod tou maskou debila
se skrýval obraz dábla.

A v čele hordy tupých hlav
jichž bývá vždy jak máku
se na nás vrh jak smrtihlav
se smečkou vlkodlaků.

Trpaslík málem stoletý
vyl ódy na ty hrůzy
hned vyhrnul si manžety
a jal se škrtit múzy

A kdo by proti nim jen hles
ten běží za chvíličku
neb pro něj náš kat Božíles
měl přichystanou smyčku

A kat se svými lotrasy
hned z kraje všech těch strastí
nás hbitě zamkli do basy
a nazvali to vlastí

A rozkaz dán že veselí
se každý má v té pasti
vždyť za ostrnatým drátem žít
je vskutku velkou slastí

A ctnost se stala zvrhlostí
a zvrhlost zvali ctností
a řvát jsme měli radostí
byť lámali nám kosti

A vrcholnou pak drzostí
jak páchly hloupou pýchou
ty hrozné kosti vniřností
co myslely jen míchou.

Vlečou se léta, úpí lid
pod těžkým klackem katů
zkus jen svůj odpor naznačit
a jdeš si pro lopatu

A tak jen v duchu lépe klít
na zběsilou tu chásku
co si nás chtěla ochočít
a vodit na provázku.

Už vrchní kat — už pátý ras
se jednou neznal vzteky
"Už zas se bouří? Ký to das!"
hned poslal pro pendreky

Však marně buší ze všech sil
i smyčka náhle tenká
až trochu moc se napěnil
a tím přetekla sklenka

A mnohý katík co dřív mlel
svou hubou jako pantem
nám náhle jaksi oněměl
či stal se muzikantem

Včera se v tlustém autě vez
dnes v dlaních svírá plešku
jak kdyby neměl dost peněz
ani na koloběžku

Jiní zas trochu popílku
si sypou na své hlavy
že skrz vánoční nadílku
si polepšili mravy

v ručasu kvičí z plných plic
budou se slušně chovat
a s pohádkou tak do Bohně
můžou jít agitovat

Ať vydrží nám proměna
co plány katů hatí
kéž na věky už pohřbena
tu lítá smečka katí

Co za ideál měla klec
v ní zeměkouli celou
však zapomněla prostou věc
že Boží mlýny melou.

J. Kvapil

"Franta Kusý, bývalý kolega." Honza zlikvidoval poslední kousek hamburgeru a zvedl se. "Nezlob se, ale pravdu musím padat. Stav se někdy a nebo zavolej!" A byl pryč.

Cleveland, Česká národní síň na Broadwayi, pátek 9. února 1990. — Pravidelná měsíční schůze *Krajanského výboru*. Moc lidí se nesešlo. Jednak počasí nestálo za nic a pak zimní měsíce, zejména únor jsou tím nejmrtvějším časem, který existuje. Já sice na schůzování zrovna moc nejsem, ale něco mně řeklo, abych přišel. Když jednatel Bořek předčítal zápis z minulé schůze, otevřely se dveře a do místnosti se vedrala mohutná postava přítele Jana Soboty a za ním jeho manželka Jarmila zvaná Jája a dcera Pavlínka a usadili se u mého stolu. Po obvyklém "Těbuch, jaksemáš," jsem se zeptal, jestli má nějaké zprávy od přítele Kusého.

"To víš, že jo. Kvůli tomu sem dnes jedem." Pak vytáhl obálku a vyndal z ní list papíru. Nahore byla hlavička *Nezávislý Východočeský večerník* a pod tím adresa: *Pošt. schránka 77, Pošta 10, 50010 Hradec Králové*. A pod tím: *V Hradci Králové, 27. ledna 1990, znovu faxem 9. února 1990*. Obrátil jsem se na Honzu:

"Co to má znamenat? To jsi dostal dneska?"

"Tohle přišlo včera," řekl místo odpovědi a podal mně obálku letecké pošty s červenomodrým lemováním. Dvě její strany byly rozříznuté. Někdo to rozřízl a dopis vybral."

"Ty myslíš v Česku?"

"A kde jinde? Mluvil jsem s Frantou před dvěma týdny a on mě říkal, že mají spoustu problémů a že mně to napíše v dopise. A včera přišla tato obálka a nic v ní. Tak jsem mu dnes ráno volal a náhodou ho zastihl v redakci. Má chudák nervy na dranc. Ona se ta komunistická banda vrátila ke svým nestydatým metodám, noční telefonáty, vyhrožování, nadávky — jako obvykle. Mají v tom praxi. Navíc má problémy s rozjžděním časopisu. Patlají to, jak se dá, nemají vůbec nic. Tak jsem mu řekl, že se tady pokusím dát něco dohromady, vybrat nějaký prachy a poslat mu to, ať si alespoň ten základní equipment pořídí. Trochu ho to vzpružilo a tak se mě zeptal, jestli nemám k dispozici fax, protože Bafa poslal do Česka několik faxů a výbor OF v Hradci jeden dostal. Tak jsem mu dal číslo a za hodinu přišel dopis, co máš v ruce. Je adresován Čechům v Clevelandu." Začetl jsem se do dopisu:

Vážení a milí přátelé, bratři a sestry v daleké zemi.

Zdravím vás jménem kolektivu státních a obětavých lidí, kteří přispěli úspěchu "sametové revoluce"... Dovoďte, abych vám poděkoval — jak vyplynulo z telefonátu Jana Soboty — za Váš úmysl pomoci nám vydávat skutečně svobodné a nezávislé noviny. Nabídka přišla v pravou chvíli, kdy jsme byli už doslova "na dně" — finančně i morálně — a kdy jsme se rozhodovali zda ukončíme vydávání provizorních novin a přejdeme na vydávání novin na rotače a nebo se rozejdeme každý ke svému povolání a novin zanecháme. Telefonát Jana Soboty rozhodl o tom, že budeme pokračovat... Základní provozní kapitál činí 300.000 Kčs a my máme k dispozici zatím několik tisíc a dva staré psací stroje, zatím co

náš protivník — komunisté — vlastní vše, fotoaparáty, přenosné magnetofony, vysílačky, elektronické psací stroje, auta (my jezdíme na kolech), počítače, vybavené fotolaboratoře atd. My však máme nad nimi nadšení a vůli udržet těžce vyboytou svobodu, které především by měly sloužit i naše noviny... Za vaši dobrou vůli a za příspěvky na noviny jsme velmi vděční a přáli bychom si, aby naše spolupráce neskončila jen sbírkou. Nabízíme vám v našich novinách stárou rubriku o životě Čechů v zahraničí... Jsme s Vámi, buďte s námi.

František Kusý, šéfredaktor.

Skutečná sprcha by se mnou víc neotřásla. Držel jsem v ruce skutečný, dramatický dokument doby. Ano, tento František Kusý a jeho bezejmení spolupracovníci jsou ti praví pěšáci v boji za svobodu. Jejich jména ani tváře se na zdejší TV nedostanou a přesto to jsou právě oni, kdo na svých bedrech ponosou tu největší váhu nastávajícího boje o hlasy voličů. Velice nevděčný úkol. Honza mně sebral dopis a ujal se slova, ale moc jsem ho neposlouchal. Nakonec někdo navrhl, aby se uspořádala okamžitá sbírka mezi přítomnými a sebrané peníze se ihned odeslaly do Česka k dispozici panu Kusému — a tak se z Jáji stala pokladnice OF v Clevelandu. Honza mě pozval na druhý den do Genevy, že mně dá ještě něco přečíst.

Geneva, Cantwell Winery, sobota 10. února 1990 — Sedíme já, moje žena Jana, Honza a Jája poblíže krbu, ve kterém to příjemně praská a vůně hořčičného dřeva zaplňuje celý prostor. V ruce držím hradecký dopis číslo 3:

Moji milí, Honzo a Jájo!

Opravdu už jsme klesali na mysl, z únavy, nevyspaní i zklamání, že vše nejde rychleji... Já už dva a půl měsíce lítám celé dny a noci a dělám, co se dá. V prvních dnech jsem jezdil po celém kraji jako agitátor, během odpoledne a večer i na tři místa. Pak jsem se stal tiskovým mluvčím a při tom ještě jezdil, s počátkem ledna byl pověřen úkolem vydávat noviny. Začali jsme s tím samizdatem. Nebylo lehké sehnat partu lidí, kteří by to jednak uměli a také byli ochotni pracovat po nocích zadarmo, případně si na to brát dovolenou, náhradní volno apod., papír, tiskaře, grafika, lítat po úřadech a tiskárnách a připravovat vydávání novin na rotače — vč. povolení ze dvou ministerstev — to skutečně utahá —, ale ta SVOBODA stojí za to! Už se nám podařilo otevřít devizové konto. Nebylo to lehké, banka požadovala základní vklad 100 US dolarů — kde je vzít? Nakonec nám nově vzniklá Komerční banka otevřela konto s nulovým vkladem, který musí být do šesti týdnů zaplněn nejméně částkou 100 dolarů. Postup platby ze zahraničí: Čs. obchodní banka, Šumavská 33, CS-61140 Brno, pro účet u Komerční banky v Hradci Králové č. 34833—24954—511. Hodně by nám pomohlo zaslání — třeba po někom, kdo pojedě sem — několika kapesních magnetofonů na standartní kazety... Kromě toho byste nám mohli pomoci i morálně... Vydáme boj se zdejší firmou KASIO. Není to nic jiného než zamaskovaný krajiský výbor KSC, který byl sice formálně rozpuštěn, ale všichni jeho představitelé a větší část aparátu fungují dále a angažují se v podnikání. Dávají práci zprofanovaným politikům a vydělávají těžké peníze pro svou partaj. Západní firmy s nimi kšeftují aniž by měly tušení, že podporují konzervativní křídlo

čs. komunistů. Moc by pomohlo, kdyby se na Západě rozšířila zpráva, aby nikdo neobchodoval s firmou KASIO v Československu. Druhým takovým podnikem je DELTA. Pod tímto různým názvem se skrývá vydavatelství ÚV KSC Rudé právo a navazuje konexe s autory ze Západu — i comics — které zde hodlá vydávat a tím opět plnit stranickou kasu. Oni jsou zavedeni, mají organizaci i peníze, budovy, vozidla — všechno! My začínáme z ničeho a oni se nám docela drze šklebí, jak za cenu nesmírných osobních obětí udržíme vůbec v činnosti koordinační centra OF. V Praze to ještě jde, ale 100 km od Prahy, je to mnohem horší. Musíme být neustále ve střehu a denně se potýkat s promyšlenými útoky nepřátel... K firmě KASIO, v západním světě prý existuje firma CASJO. Nešlo by ji nějak upozornit, že z Československa působí firma stejného jména? My nevíme, jak na ně, nezkusili byste to nějak?... Denně dostáváme anonymní dopisy. Kolik nám bylo po telefonu slíbeno kandelábrů na oběšení, to si ani nepřejí vědět. Ale vydržme!... Moc vás zdravím... a podpis.

Otřesený dokument a ne dopis. Probudil jsem se z růžového snu do tvrdé reality. Ano, byla to nádhra, sledovat vše odtud, z velké dálky v TV. Demontrace, svržení režimu, likvidace mocenských složek partaje — LM a StB, zrušení cenzury, Dubček, Havel, začíná ráj na zemi. Jsem asi sklerotik, jak jsem jenom, byť i na okamžik mohl zapomenout na to, s kým lidé u nás mají tu čest. Komunisté přece nejsou a nikdy nebyli klasickou politickou stranou uznávající pravidla demokracie. Jsou militaristickou a navíc v pravém slova smyslu zločineckou organizací řídící se pravidly Mafie. Jen ať se ten, kdo s tímto názorem nesouhlasí, podívá do jejich minulosti. Ku příkladu ta jejich "justice" — pokud se pamatují, tak za 20 let trvání I. republiky, které komouši nemohou přijít na jméno a bédují nad krutou nespravedlností, která v ní údajně vládla, bylo jejími soudy vykonáno devět rozsudků smrti, vesměs za brutální vraždy. Vrah ministra Rašína byl odsouzen do vězení a pachatel vražedného útoku na ministerského předsedu Kramáře dostal za svůj nezdařený pokus pouhých osm let, které si nakonec ani neodseděl. To mirumilovní a spravedliví komunisté byli jináčti kabráci. Pillerova komise uvádí, že od října 1948 do konce roku 1952 bylo jenom Státním soudem v Praze popraveno 178 lidí, při čemž neuvádí čísla do října a do počtu nezahrnuje popravy vojenskými soudy, ani soudy krajiskými. Komunistům jde jediné o uchvácení moci — za každou cenu. Zásadně neuznávají politické odpůrce, znají jen sobě oddané a poslušné, ne snad stoupence či přívržence, ale spíše služebníky, zvané řadoví členové strany a nebo nepřátele, které je třeba zničit, morálně a mnohdy i fyzicky. Od pokřiveného nepřítelů pak očekávají bezpodmínečnou kolaboraci. Jejich heslo: "Kdo nejde s námi, jde proti nám," má platnost i nyní, nyní snad víc než kdykoliv před tím. Tisícům byrokratů jde o koryta a jde tedy do tuhého...

"Co sedíš jako zařezaný?" šťouchla do mě naproti sedící Jája. Vinárna se mezitím zaplnila lidmi i krávkem.

"Dělá se mně z toho zle," položil jsem dopis na stůl.

"Tak si dej loka a dáme se do práce."

"Do jaké práce? Co tady ve vinárně chceš teď dělat?"

"Potřebujeme přece prachy, tak se dáme

do agitace a něco tady vybereme."

"Tady? Vždyť nás Paul vyhodil..." vyděsil jsem se, ale Jája kývla na majitele vinárny Paula Cantwella, který se právě motal kolem. Paul se opřel o stůl a Jája spustila agitační proslov. Byl jsem jako u vidění. Asi po pěti minutách Paul vytáhl z kapsy desetidolarovku a pochválil Jáju za její snahu a tím se stal prvním rodilým americkým přispěvatelem na časopis Východočeského OF. Je výhodou, že tuto vinárnu pravidelně navštěvujeme a proto se zde s kdekým známe. Povzbuzení úspěchem s Paulem jsme se s Jájou vydali na pochůzku. Jája jako správná žena to brala z praktického úhlu a na rovinu řekla, že potřebujeme prachy a na co a já tomu dodával politickou a filosofickou omáčku. A tak onoho večera vznikla jakási zahraniční pobočka Východočeského Večerníku, orgánu OF, v USA, se sídlem v Cantwell Winery, Geneva, Ohio, s docela četným členstvem.

Budem pokračovat.

P.S. Události, místa i jména osob jsou skutečná. Kdyby někdo měl zájem o podpoření Východočeského Večerníku, jejich adresa a konto jsou uvedeny v textu. Konto v USA:

Czechoslovak Civic Forum of America, pokladník Jarmila Sobota, 235 S. Broadway, Geneva, Ohio, 44041.

Kopie všech tří dopisů jsou zájemcům k dispozici na adrese pokladníka.

Václav Jakoubek, Cleveland

Už nikdy nepodepíš žádnou

akci...

Před dvaadvaceti lety jsem podepsal v Brně na České ulici vystavenou petici 2000 slov. Jak to dopadlo, nedlouho poté je všem známo. Když jsem byl v únoru poprvé po jedenadvaceti letech v Československu, podepsal jsem před olomouckou radnicí vystavenou petici za Moravu či za Zemi moravskoslezskou. I když Moravu nepřevládaly zatím žádné tanky, taky z toho nic není. A tak si říkám, že každá akce, pod kterou se podepíš, dopadne špatně.

V Československém tisku se o otázkách Moravy hodně psalo — kladně i záporně. Mezi lidmi, hlavně na Moravě se o tom hodně hovořilo. Jsa Moravákem, myslím, že mám právo se do diskuse taky zapojit, i když žiji tč. v Holandsku.

Jedenadvacet let v exilu jsme my Moraváci mlčky přihlíželi dělení se spolků na české a slovenské, s úsměvem jsme přecházeli vtipy o moravské hymně — pauza mezi Kde domov můj a Nad Tatrou sa blýská. Říkali jsme si, že není vhodná doba k řešení takových otázek. Stále tu byly otázky důležitější, nejdříve musíme být svobodní. Teď tedy jsme svobodní a po Moravě — kromě několika Moraváků — nikdo ani neštěkne. Češi se bojí s ní souhlasit, aby si proti sobě nepoštváli Slováky a Slováci stejně tvrdí, že Moraváci jsou vlastně Slováci, kteří táhli na Prahu a zůstali v půli cesty.

My Moraváci jsme uznávali nutnost priorit. Otázku Země moravskoslezské jsme na první místo nestavěli, což si na východ i na západ od Moravy vysvětlovali naší slabostí či tím, že nám vlastně o Moravu ani nejde. V Praze navrhují tč. státní znak, kde lev je dvojmo, slovenských kopců celkem šest a kříže jsou dva. Uprostřed se tomu diví jedna orlice. Mám dojem, že ta orlice je tam pouze jednou jenom z toho důvodu, aby si divák nemohl myslet, že je v alkoholickém

opojení a vše vidí dvakrát.

Slyšel jsem, že se má rušit krajská zřízení. Co kdyby se zrušily i dvě republiky — Česká a Slovenská — a místo nich se utvořily tři kraje — Český, Slovenský a Moravský. Ušetřilo by se za nynějších deset či kolik krajů, za dvě národní vlády a z federální vlády by se stala prostě vláda a krajská města Praha, Brno či Olomouc a Bratislava či Žilina by byla snadněji dostupná občanům jednotlivých krajů.

Je všeobecně známo, že první republika se skládala ze země České, Moravsko-slezské, ze Slovenska a z Podkarpatské Rusi. Potom přišel Hitler, Slovákům poželhal k tzv. Slovenskému štátu a Moravákům neškrtl Moravu z názvu Protektorát Čechy a Morava. Po válce vznikly kraje a Moravákům zůstal alespoň kraje Severomoravský a Jihomoravský. Teď jsme svobodní a o Moravě se pomalu mluví jenom jako o řece, jejíž název dosud nepřejmenovali.

O to více mne udivují hlasy ze Slovenska. V parlamentní debatě o názvu štátu jeden slovenský poslanec ve svém demagogicko-šovinistickém diskursním příspěvku dokonce přirovnal Slovensko k Litvě. Jak prý je možné, že Češi, když žádali svobodu pro Litvu, okupují ubohé Slováky? Pan poslanec toho hodně zapomněl. Kromě jiného i to, že zatím, co v Moskvě seděl dlouhá léta Brežněv, což rozhodně nebyl Litevec, v Praze coby prezident a ústřední tajemník seděl Slovák — Gustáv Husák. Slováci se prý chtějí od Československa odtrhnout. Není to poprvé. Vždyť republika byla i v minulosti v těžkostech a to se také trhali. Myslím, že by bylo nejrozmumnější jim to tentokrát umožnit. Nechtějí si vládnou sami a my máme konečně od nich pokoj. Těm rozumným dejme možnost žít ve svobodné Československé republice.

Jsem přesvědčen, že se znakem, kde bude český lev nést na prsou štit s moravskou orlicí bude každý Moravák souhlasit, i když ta orlice bude proti lvu menší. Ani pomlčku mezi česko a moravská nebudeme žádat.

R. Kučera, Holandsko

Otevřený dopis J. Hutkovi

Vážený pane Hutko, musím předeslat, že si Vás jako muzikanta a textaře opravdu považuju. I zde, v Britské Kolumbii mám kazety s Vašimi písničkami, které občas poslouchám. A když jsem Vás, z rozhlasového vysílání natočeného na kazetách, slyšel zpívat na pražských manifestacích, byl jsem dojat.

Avšak Vaše civilní vystoupení v exilu mě uvádělo do rozpaků, mnohdy z toho, co jste publikoval, i pobožovalo. Až nyní se značným zpožděním, se mi dostalo do rukou Svobodné slovo z 16. prosince, kde je otištěn i rozhovor s Vámi. Mimo jiných podivností říkáte i toto:

"Takže moje zkušenost s českým světem exulantským je prachbídná. Je to svět nesvobodný, nekvalitní. Pokoušel jsem se psát různé fejetony a vlastně pořád jsem narážel na tvrdou cenzuru. Nevím proč, tam nad nimi žádný cenzor není, to je jen jejich úzkost, jejich strach před nezávislostí."

Nijak nespecifikujete — všichni do jednoho pytle. I já se na některé dění v exilu dívám kriticky, zdaleka ne všechno dění zde je chválné. I tady jsou lidé různí, stejně jako doma. Jenže pane Hutko, český exil, to jsou časopisy jako Západ, Svědectví,

Reportér, Listy, to jsou nakladatelství se stovkami vydaných knih, po kterých byl v republice hlad. To jsou krajské spolky rozličných druhů, a mnohé z nich udělaly pro českou věc hodně, třeba i sponzorování lidí, které režim donutil k vystěhování. V Torontu exil postavil pomník obětem komunistů. Exil, to jsou lidé v rozhlasových stanicích, které byly celá destilet v Československu základním zdrojem. Exil, to jsou dnes lidé, kteří organizují sbírky na Občanské fórum, kteří se i jinak snaží materiálně pomoci tomu, co se dnes doma rodí. Ale tohle všechno přece jistě víte...

Pane Hutko, jsem moc rád, že už můžete domů, přejí Vám to z hloubi duše, vždycky jsem byl přesvědčen, že v exilu trpíte. Vaše nechuť k exilu, kterou jste ve Svobodném slově ani zdaleka nevyjádřil poprvé, Vás dovedla až ke splnění. Nepochybně jste talentovaný člověk, ale na druhé straně nejste schop pochopit, jak v této části světa věci fungují. To přece dá rozum, že české publikum v exilu v podstatě neexistuje. Na to je exil příliš rozptýlený, komunity malé a také zájmy jsou různé, při zdejších, nekonečně širších možnostech. Ale Vaše rozčarování exilem, sám jste to dříve několikrát přiznal, pramení především z toho, že prakticky není možné se zde folkováním uživit. To prostě, až na zcela vzácné výjimky, je vyloučeno samotnou povahou věci. Pane Hutko, na exilové kultuře se neprofituje, naopak, do ní je nutné investovat. Jistě víte, exilová periodika ani nakladatelství nehonorují — jen malý příklad za jiné. A mnozí vydavatelé často museli, i při různých dotacích, sáhnout na peníze vydělané jinde, aby se pokryly alespoň výrobní náklady. Jinak ani nemůže být. Mnoho talentovaných lidí zde naplno trní pro kapitalistickou kulturu dělají ve svém volném čase, jako hobby.

A není to ani tak dáno nízkou kulturou exilového publika, jak se i zde občas demagogicky tvrdí. Především je nutné počítat s prostou statistikou. A běžně se přehlíží jedna zásadní věc. Jedinec, který přichází do exilu, zůstává zase jen jednou bytostí, ale rázem se ocitá v zajetí dvou kultur. Kulturu země, do které přichází, nemůže prostě ignorovat i kdyby se snažil. A je to kultura svobodné země, podstatně širší oběma směry, s nekonečným spektrem a lákavá i novost. Jeho kulturní zájmy pak jsou, v dobrém případě, děleny dvěma. Je vhodné i zmínit, že v prvních letech zdejšího podstatně tvrdšího života, člověku většinou mnoho energie na kulturu nezbyvá.

Je zřejmé, že jste si fejetonem Požár v bazaru nadělal v exilu hodně nepřátel, z valné části neprávem. Ale takový už exil je, také člověka formuje, a lidé, kteří jsou zde déle, mají přirozeně jiné pojetí věcí. Soudím, že z Vaší strany by možná více taktu nebylo na škodu. Ale to Vás vůbec neopravňuje k řečem o cenzuře. Žádný časopis na světě, ani ten nejnezávislejší, neatiskne všechno, co do redakce přijde. Každé periodikum musí mít nějakou koncepci. A když jsem náhodně četl to, co jste si otiskoval ve Fosilu, nepřekvapovalo mě, že nemůžete publikovat. Míra Vašeho sebezalbení je příliš vysoká, je to patrné i z Vašich odpovědí v Svobodném slově. Jistě, lze to vykládat jako nezávislost, ale kdo to má čist? Prostou redakční práci nemůžete vykládat jako cenzuru, to si matete pojmy. A už vůbec nic

Vás neopravňuje spílat exilu jako celku. Zkuste sám sebe poznat jako člověka, který v exilu zkrátka neuspěl. To se stává, může to být i důvodem k hořkosti. Desítky jiných úspěšů, mnozí vstoupili do kultur hostitelských zemí. Výčet jmen by byl příliš dlouhý.

"Je to svět nesvobodný, nekvalitní."

Pane Hutko, máte tušení, kolikrát a v kolika různých variacích jsem tuto větu už četl? Víte kde? Valnou většinou v Rudém právu. Že by KSC alespoň v této záležitosti přece jen měla pravdu?

Jaroslav Švestka, Kanada

Výzva krajanům v Kanadě

V celém světě se hovoří o krizi životního prostředí. V Československu se skutečný stav dlouho zamlčoval. O to více nyní šokují některá fakta objevující se v tisku.

Je smutné, že změnami životního prostředí trpí nejvíce děti. Zhoršuje se jejich zdravotní stav a těm nejmenším je omezován pohyb na zdravém vzduchu. Záměrné zamlčování skutečností se odrazilo ve značně omezené výrobě vhodných indikátorů stavu ovzduší. Asi proto, aby se snad někdo nedozvěděl, jak na tom opravdu jsme...

Pohyb dětí venku je tedy určován centrálně podle rozptylových podmínek. Ty jsou ale v různých místech okresu odlišné. Nikdo není za současného stavu schopen určit, kdy mohou děti ven a hlavně, kdy musí v zájmu svého zdraví zůstat v budovách mateřských škol.

Absolutní nedostatek indikátorů stavu ovzduší a celá léta lži brání tomu, aby si ořesná fakta o životním prostředí, v němž žijeme, uvědomilo co nejvíce lidí. A pokud se do ochrany životního prostředí nezapojí lidé, potom, jak při své návštěvě severních Čech řekla Janě Fondová, ani ta nejlepší vláda nebude dostatečně aktivní. Lidé se musí sami odhodlat promluvit a musí využít všeho, co jim demokratický systém škýtá.

Právě kvůli dětem by ekologie a životní prostředí měly být prvními problémy, které budeme řešit. Vybavení indikátory by pomohlo hlavně dětem, ale zvýšila by se i informovanost veřejnosti a vzrostl by tlak na řešení ekologických problémů.

Obracím se tedy touto výzvou ke krajanům či k jejich organizacím, kteří by mohli a jsou ochotni zaslat i ten nejjednodušší přístroj na měření SO₂ v ovzduší.

Přístroj bude použit pro potřeby mateřských škol v okrese Česká Lípa. Jedná se nám o 5-10 ks měřicích přístrojů, které budou rozmístěny podle pokynů hygienické stanice. Zaslat je můžete na adresu:

Mateřská škola, ul. Petra Chelického
OF Mateřských škol, 470 01 Česká Lípa

Další dopis z Budějovic

Po čase entuziasmu a oslav nastává období realizace a můj optimismus se vytrácí. Jedenačtyřicetileté dědictví zanechalo stopy kam jen okem pohledně. Jedná se skutečně o všechny sféry lidské činnosti, a v životním prostředí, které je nejvíce dotknuto kořistnickým způsobem hospodaření, je situace opravdu tíživá. Ale za nejhorší, i když ne na první pohled zřetelnou, považuju devastaci morálky, devastaci lidské mysli a duše. Zažité zlovyky znamenají neschopnost vymanit se z pragmatického myšlení, chybí obecná vědomí zodpovědnosti a možná i ochota utáhnout vlastní opasky.

Momentální hmotné výhody jdou nad obecné blaho, a připočíteš-li absenci glo-

bálního myšlení a českou vychanost, která tak dobře umí stvořit a využívat různé triky a výhodné strategie, a také skutečnost, že jistý druh Homo sapiens se umí prosadit, a také uspěje v každé, jakkoliv změněné společnosti, je pak důvod k nejásotu nabíledni. Zděděný mechanismus myšlení, umocněný možnostmi nové doby, bude těžké přestavět. A tak nebezpečí dobrému vývoji nehrozí ani tak ze strany zastánců starých pořádků, jako je spíše zakotveno v čtyřicet let formované a tedy i zdeformované lidské mysli. Ovšemže nepišu o osvícených této země, ale o naší, minulosti nejvíce zasažené, generaci.

A mládí? To asi nedovedu dobře odhadnout, u něho snad věřím ve větší pružnost a služnost. Nová, zamýšlená tržní ekonomika přinese tvrdé zákony a logicky se zbaví nepotřebného balastu. Ale výsledkem bude zvýšené lidské snažení a tím pádem další tlak a negativní dopady na životní prostředí. A kruh se uzavírá. Všichni dobře víme, že jedině správná je neuskutečnitelná cesta lidské zodpovědnosti, skromnosti a návratu úcty k přírodě. Co bude, ukáže čas.

Zatím je tady dosti nepřehledná situace snad proto, že tvorba nové legislativy teprve probíhá a zatím stále platí staré zákony, nejspíše proto, že změny nelze uskutečnit ze dne na den. Je ale znát, že vedení státu neztratilo kontinuitu svého programu ani zájem. Prozatím můžeme mít radost z nově otevíraných prostorů, teď především v oblasti kultury.

Únor 90

Pavel S.

Výzva krajanům

Milí krajané roztroušení po celém světě, obracíme se na Vás s velkou naléhavou prosbou. Československo je v úmrtnosti na rakovinu a následky arteriosklerózy na 2. místě ve světě. Nemocnost vašich krajanů je katastrofální. Vlivem špatné výživy — co do skladby i kvality, vlivem alkoholismu, kouření, špatného životního prostředí je mezi Čechy i Slováky mnoho bolestí a utrpení.

V září 1989 vznikla ve Vaší vlasti Československá vegetariánská společnost, která chce přispět k mravní, duchovní a zdravotní obrodě obou národů, prostřednictvím osvěty, provozem vegetariánských restaurací a klinik přírodní léčby. Zatím se nám podařilo otevřít první vegetariánskou jídelnu v budově Veřejnosti proti násilí v Bratislavě. Restaurace si už na sebe vydělá. Avšak osvětová společnost Salvo při Čs. vegetariánské společnosti je nekomerční a chce co nejdříve vydávat pro Čs. vegetariánskou společnost i ostatní občany ČSFR nezávislý zdravotnický časopis Salvo (zachraňovat, uzdravovat, spasit), který by měl svá pravidelná rubriky: psychohygienu, zdravotně, sport, výživu, receptáře, biozahrádku, články a návody pomáhající těm, kdo se chtějí odnaučit pít alkohol, kouřit a užívat drogy, intimní a právní poradnu, reklamu na zdravé potraviny a inzerci.

Tento časopis by měl být postupně barevným měsíčníkem v nákladu 100.000 výtisků.

Dále chceme točit video-filmy s přednáškami, kursy vaření, kursy proti stresu, kursy proti kouření, apod. Chceme tisknout brožury a menší knihy s touto tematikou. Chceme působit hlavně na mládež v základních a středních školách, aby z ní vyrostli zdraví a šťastní lidé.

Osvětová společnost Salvo při Vegetariánské společnosti se na všechny milé krajany obrací s naléhavou prosbou o

pomoc. Potřebujeme 2 ks. velmi kvalitních videokamer a 1 ks stříhací pult k natáčení instr. filmů, malý tiskařský stroj pro tištění barevných brožur (ofset), dále potřebujeme telefax, pravidelně zasílat časopisy: American Journal Clin. Nutrition, Lancet, Nutrition and Cancer, ADA Report. Prosíme o zaslání publikací — knih o zdravé — vegetariánské výživě o vegánské výživě, vegetariánské a vegánské kuchařky, popř. video filmy o vegetariánské výživě, biologickém zemědělství, filmy proti kouření, alkoholismu a toxikománii apod.

Moc pěkně prosíme o finanční podporu v dolarech na č. konta 34833-252450-761 u Československé komerční banky Praha - pobočka Ostrava (naše sídlo). Tyto peníze potřebujeme k úhradě některé zahraniční literatury, k účasti na seminářích a kongresech v zahraničí, na cestovné a předplatné. Domníváme se, že když krajan věnuje malou částku (100 dolarů), pak dohromady to může významně pomoci. Byli bychom velmi rádi, kdyby nám někdo umožnil krátkodobou stáž zdarma v některé klinice přírodní léčby nebo vegetariánské restauraci pro několik mladých lékařů a odborníků.

Víme, vážení a drazí krajané, že nejsme sami, kdo se na vás obrací s prosbou o pomoc. Ale pokud budou Češi a Slováci nemocní, pak ani věda, kultura a průmysl v Československu se nemůže plně postavit na úroveň Evropy a světa. Z vašeho prostředí víte, že každý dolar vložený do osvěty a prevence se obyvatelstvu tisíckrát vrátí ve zdraví. Prosíme, pomozte i vy ke zdraví a štěstí svých krajanů v Československu.

Finanční příspěvky zasílejte na výše uvedené konto a materiální a publikační pomoc na adresu:

Československá osvětová společnost
Salvo
předseda Karel Červený,
Výškovická 186,
704 00 Ostrava-Výškovice

Kdo koho pohřbí?

Pan Ota Ulč podává ve svém článku Jak kdo bude pohřbívat koho (Západ, prosinec 1989) jistě celou řadu zajímavých informací. Nesouhlasím však s jeho kritikou Míši Gorbačova. Myslím si, že Gorbačov si uvědomuje, že komunismus je naprostou utopií a pracuje plnou parou, ne na reformaci komunismu, který se pochopitelně reformovat nedá, ale na jeho likvidaci. Vždyť stále platí: "podle činů jejich poznáte je."

Každý musí vědět, že komunismus ve své předgorbačovské éře vytvořil ve společnosti stranicko-mocenské struktury, které prorůstaly společností jako rakovina. Již za Hitlera bylo o komunismu raženo heslo: zachvátili-li tě zahyneš! Tento mocný aparát s jeho privilegiemi není možné zrušit přes noc. To si nemohl dovolit udělat ani talentovaný Gorbačov. Každý však vidí, že Gorbačov rozkládá komunismus docela pěkně. To vidí a přiznává i pan Ulč. Jenže měl by ho za to i pochválit.

Gorbačov nemůže ani teď dělat ze strategického hlediska nic jiného než říkat, že je pro komunismus. V praxi však dělá vše, aby ho zlikvidoval, anebo alespoň chce, aby se ten jeho komunismus podobal kapitalismu skoro jako vejce vejci.

Zdá se, že skalní komunisti nebyli dost bdělí a ostražití, když to nechali dojít až tak daleko, kde to teď je. Jejich osudovou chybou bylo, že neuplatňovali základní obrannou poučku marxismu-leninismu:

když ti nepřítel tleská, otoč se a podívej se, co jsi udělal špatně.

Byl jsem o vánocích na návštěvě v Praze, a potvrzuji, že to tam doopravdy prasklo, tak jak jsme si to přáli přes 40 let. Není pochyb o tom, že prožíváme nyní s celým světem historické okamžiky a za to musíme být z velké části vděční právě Gorbačovovi. Jsem si zcela jist, že jestliže tento absurdní komunistický systém v Rusku existoval 70 a u nás 40 let, mohl by tak bez kuráže Gorbačova klidně existovat dále třeba dalších 50 let, tak jako dále existuje např. v Číně nebo v Albánii.

Exiloví pisatelé se tedy budou muset se změněnou situací v bývalém evropském komunistickém táboře vyrovnat, protože tam teď už vůbec nejde o to, kdo koho pohřbí. Buď je možné, se vrátit domů anebo protože je to pro většinu z nás, kteří jsme před pensí, nepraktické, tak psát jinak, nebo o něčem jiném: O poezii nebo třeba radit, jak by se teď u nás doma měli vyvarovat určitých špatností a nepřebírat je ze zahrávajícího kapitalismu, který známe už lépe než ten komunismus.

Josef Maxant, Kanada

Češi a latina

Mnohostranná květnatá debata o prospěšnosti (či nikoliv) správné znalosti latiny mezi Čechy na stránkách Západu (Křesadlo, Kotrlá a další) mě od svého prvopočátku fascinuje. Dík pí. Kotrlé za vskutku překvapivou informaci o tom, že fašistický vojevůdce Mussolini sepsal propagační spisek o Janu Husovi (Západ 1, 1990). Pokud ještě pí. Kotrlá napíše do Západu, moc bych se přimlouval za objasnění v co nejnplnější šíři tohoto kuriozního ideologického vlivu.

Pí. Bláhová z Nizozemí v témže čísle odrovnala literární činnost p. Křesadla způsobem, který dle mého přesahuje ty její všechny meze, nejen literárně kritické. Obávám se, že ani ona si nebere vůči p. Křesadlovi servitky obyčejné lidské slušnosti. Mám na mysli zmínky o ztrouchnivělé třetí noze, vyprázdňených útech nad Fuga Trium, nevmáchaných ústech a nesprávné generační příslušnosti. Nese p. Křesadlo nějakou spoluvinu za nedávné politické debaty Československa, včetně pokřiveného školství, zrovna kvůli tomu, že našel zájem v latině a řečtině? Je nutné mu vynadat, že se chová vůči pí. Kotrlé jako akademický dobytek? Není toto též žalovatelná urážka na cti? Je trefné zrovna jemu vytýkat všeobecně (?) nemravný způsob, jakým se v české literatuře psané muži zachází se ženami? Proč se pí. Bláhová nezmíní o jiných českých spisovatelích, kteří takto de facto explicitně pší? Ostatně silnější výrazy a pasáže na hranicích pornografie lze nalézt i u některých českých soudobých spisovatelů, které nejmenuji, neb mi to nevdá a nevidím důvodu k osobním škektivám. Je vskutku nutné či prospěšné činit deterministické rozlišování literatury psané ženami a muži?

Znáť dobře latinsky, a o to p. Křesadlovi zřejmě v prvé řadě šlo, mi připadá poněkud více než ono zvukomalebné miereneuken pí. Bláhové. Dal by jí za pravdu jistý německo-rakouský byrokrat z doby Marie Terezie, který napsal ve své úřední mateřštině 18. století zhruba následující: "Subjekt, který zná toliko česky a latinsky je

špatným učencem a pro stát se stává zcela nepoužitelným. Je lépe, když tento zůstane u pluhu či prosté práce rukodělné. Učenců toliko latinu ovládajících máme mezi námi tak jako tak víc než dost." (B. Breholz: "Geschichte Böhmens und Mährens, třetí díl, str. 199). Bohužel dnes existuje situace v tomto směru podstatně žalostnější nežli za Marie Terezie. A tak jsem konec konců rád, že někoho dnes zajímají myšlenkové kořeny evropské kultury.

Aleš Zeman, Kanada

Čandové — spojte se!

V současném obrodném procesu v naší vlasti je možnost již znovu navazovat přátelské kontakty. Jako chlapec pamatují, že moji rodiče si dopisovali s příbuznými. Válka i poválečné poměry však přerušily všechny krásné vztahy. Od srdce bych si mohl přát, aby se obnovily. Máme rodovou chalupu, z roku 1777, kterou opravuji, s původní pecí, a dále rodovou Bibli svatou v kůži se zlatým ořezkem. Poněvadž žádné příbuzné v zahraničí asi již nemáme přál bych si, aby napsali všichni, kteří jsou nositeli krásného jména Čanda, Czanda, Chanda, Tschanda jako já nebo moje maminka, která se jmenuje Bardová či moje manželka Štálová, aby nás navštívili a pobýli s námi na naší společné rodové chalupě. Rádi zajistíme zdarma celý pobyt i vše co si budou přát. Navštívíme společně Prahu a všechna krásná místa v naší vlasti, o kterých jste slyšeli vyprávět. Již se třikrát uskutečnilo setkání všech jmenovců z celé republiky, které jsem zorganizoval a bylo překrásné, všem se to líbilo. Vždyt tato jména jsou již tak vzácná! Rovněž rádi uvítáme i ty, kteří již nemají nikoho v naší vlasti a rádi by navštívili v přátelském prostředí krásy naší vlasti nebo místa svých prarodičů. Těšíme se na dopisy, nejlépe v češtině a na setkání již v letošním roce.

František Čanda, Jelenice 6
277 31 Mělník

Nejlepší prezident na světě

S radostí Vám sděluji, že dlouho čekany Západ došel začátkem ledna poštou ke čtenářům v Československu. Pověstná železná opona a vyhlášený komunismus

jako spása lidstva, jsou již tam, kam patřily: Na smetišti dějin. Nevím, kolik čísel zmizelo v rukou ostražitých ochránců čistoty komunismu na poště na Gorkého náměstí. Jejich způsob práce jsme měli možnost shlédnout ve Studentském vyslání v TV. Západ s firemní obálkou opravdu neměl šanci ujít zraku strážců socialismu. Časy se změnilly. Samotné číslo si přečetlo nejméně dvacet lidí a čtou je další. Souhlasně pokyvovali hlavou nad obsahem článku Všichni Češi jsou rasisté a kroutili hlavou nepochopením nad článkem Jak si kupovat auto ve srovnání s našimi zkušenostmi. Dokonce jsme měli možnost pozdravit pana Baťu v Československu a poslechnout si ho při různých příležitostech při jednání s odborníky. Když píše tyto řádky je na návštěvě v Kanadě a USA náš pan prezident Václav Havel. Jistě jste měli možnost se s ním setkat v Ottawě nebo v Torontu na besedách s krajany. Sami jste se mohli přesvědčit, že je všechno jinak než před 17. listopadem 1989. Že máme nejlepšího prezidenta na světě. Budeme se muset všichni snažit, abychom si tohoto prezidenta zasloužili. Dnes se již nemůžeme vmlouvat na komunisty. Budoucnost vlastní máme ve svých rukou a bude záležet jenom na nás jaká bude.

Antonín Gráf, Československo

Noticka do Západu

Update, dvojměsíční publikace amerického ministerstva zahraničních věcí, ve svém novém čísle (březen-duben 1990) se zmiňuje o nové iniciativě zvané *Support for East European Democracy (SEED)*. V jejím rámci se uskuteční transfer více než stovky amerických diplomatů na vyslanectví a konzuláty v bývalé socialistické části Evropy. Rovněž vznikla potřeba pro tlumočníky, včetně těch, kteří mají *native fluency Czech*, čili osoby v Československu narozené, s češtinou rostlé.

Z oznámení není patrné, zda žadatelé musí být americkými občany. Zájemci o tento druh práce (*intepreter* nebo *translator*) nechtě si napíší o informace na adresu: Office of Language Services, Department of State, Room 2212 NS, Washington, D.C., 205 20. O.U.

Zpráva o činnosti demokratického sboru pomoci

V poslední době se zvýšilo tempo činnosti vancouverského Demokratického sboru pomoci (Příslib 200). V Praze se ujala vedení Sboru v Československu dr. Jiřina Šiklová spolu s Pavlem Sodomkou.

Jan Drábek, jeden ze zakladatelů Sboru poskytl interview listu *Mladá fronta* a také vystoupil spolu s profesorem Václavem Čerychem a s dr. Šiklovou v televizi, aby vysvětlili úkoly, které jim Sbor dal. Tím také došlo k určitému ujasnění úlohy Sboru, který spočívá ve zprostředkování styků mezi těmi co v zahraničí pomoc nabízejí a těmi, kteří v Československu o pomoc žádají. Jakmile bude tento styk zprostředkovaný, úloha Sboru v jednotlivých případech končí. V podstatě jde o překlenutí byrokracie doma i v zahraničí.

Pavel Tigríd, šéfredaktor pařížské revue *Svědectví*, poskytl již z fondu, kterým disponuje skoro dva tisíce kanadských dolarů na administrativní výdaje v Praze a ve Vancouveru. Někteří další dárči přispěli menšími částkami, ale peněz na poštovné, telefony atd. bude i nadále potřeba. Kromě toho časopis *Svědectví* organizuje a koordinuje další iniciativy, jakými jsou jazykové kursy, stipendia a přednáškové cykly na francouzských univerzitách a institucích. (Kontakt M. Skolil, *Svědectví*, 30 rue Croix-des-Petits-Champs, 75001, Paris, tel (1) 42-61-31-88.

Asi tři sta lidí v cizině již podepsalo příslib, ale bude jich potřeba mnohem více, aby pomoc mohla být poskytnuta v takovém rozsahu, jak si jí zakladatelé Sboru představují.

Demokratický sbor pomoci Vancouver, sesterská organizace vancouverské odbočky Československého sdružení v Kanadě a časopis *Svědectví*.

Adresa: Demokratický sbor pomoci, P.O. Box 48863, Bentall Centre, Vancouver, Canada, V7X 1A8. Tel.: (604) 688-8604.

Příslib

Níže podepsaní jsou muži a ženy, narození v Československu. Všichni odešli do ciziny, většina z nich se stala občany jiných zemí, mnozí nemají v úmyslu se do Československa natrvalo vrátit. Zároveň však, vědomi si sounáležitosti a solidarity s Československou občanskou společností, se rozhodli ji nabídnout v cizině nabyté znalosti, zkušenosti a rozsáhlé styky, které ve světě navázali. Věř, že tímto způsobem by mohli přispět k politické, hospodářské a kulturní obnově, o jejíž nezbytnosti nikdo nepochybuje.

Jméno (tiskacím): _____

Adresa: _____

Povolání: _____

Datum: _____

Podpis: _____

Lidové noviny

vycházejí od dubna opět denně v Praze

Lidové noviny

jsou jediným zcela nezávislým deníkem v Československu

Lidové noviny přináší denně osm stran informací o dění v

Československu a komentáře předních nezávislých novinářů

Lidové noviny vycházejí každý čtvrtek v rozšířeném vydání v rozsahu

24 stran, jehož součástí jsou Literární noviny

Lidové noviny si můžete předplatit i v zahraničí;

napište si o ukázková čísla a informace na adresu:

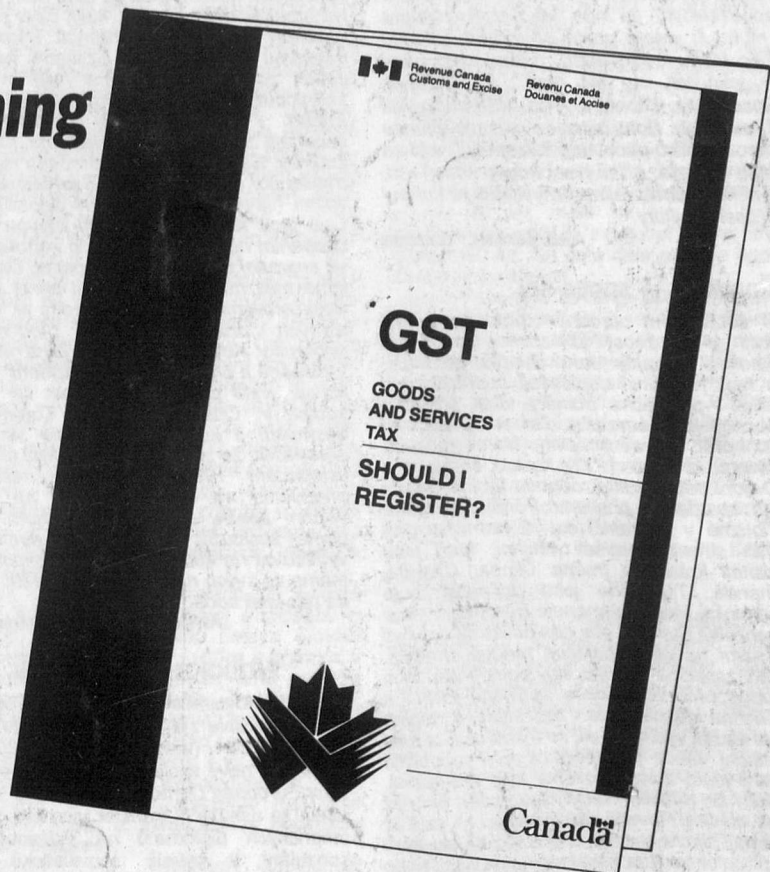
Lidové noviny — zahraniční distribuce,

Václavské nám. 47, 111 21 Praha 1

Lidové noviny můžete dostávat denně nebo jen ve čtvrtečním vydání.

Lidové noviny potřebují pro svoji výrobu pravidelný devizový příjem; za své peníze tedy budete nejen informováni o dění doma, ale také

**In business, timing
is everything.
Now is the best
time to get
ready for the
proposed GST.**

Help starts with this GST information kit, mailed to businesses across Canada.

If you didn't get yours, or if you have any questions, call now:

1 800 267-6620
9 a.m. - 5 p.m. Mon. - Fri.

Or pick up a kit at your nearest post office.

Telecommunications device for the hearing impaired: **1 800 465-5770**

Prepare Early

- You'll receive information on how the proposed GST applies to your business.
- You'll have plenty of time to choose the administrative options most convenient for you.
- You'll know how to take advantage of tax rebates on the Federal Sales Tax.
- You can get help to adapt your accounting system and prepare your staff for the change.
- As well as getting information and help in person or by phone, you can reach a GST question and answer data base via PC. Call: **1 800 267-4500**

Revenue Canada is ready to help you understand and prepare for the proposed GST.

Canada's GST. It's good business to prepare now.